

TUOMAS TERVASMÄKI & TUUKKA TOMPERI

Koulutuspolitiikan arvovalinnat ja suunta satavuotiaassa Suomessa

Toukokuussa 2015 nimitetty hallituksemme on ilmoittanut uudistavansa Suomen koulutusjärjestelmän kokonaisuudessaan. Mitä se tarkoittaa ja mihin sillä pyritään? Millaisia arvoja, intressejä ja ideologisia piirteitä politiikassa näyttäytyy? Voidaanko uudistuksia pitää oikeutettuina? Rakennamme tässä laajassa tarkastelussa kokonaiskuvaa hallituksen hankkeista taustoineen. Arvioimme harjoitetun koulutuspolitiikan luonnetta etenkin tasa-arvon ja koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuuden kannalta.

Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlinaissa koulutusjärjestelmäämme ylistettiin toistuvasti juhlapuheissa, kirjoituksissa ja tapahtumissa. ”Suomen menestystarina” on ennen kaikkea ”[kertomus koulutuksesta](#)”, sillä korvien välissä oleva pääoma on ”[saavutuksemme ylitse muiden](#)”, ja sen seurauksena Suomesta on tullut ”[koulutuksen mallimaa](#)”.¹ Kansansivistyksen ja -opetuksen historiallisia saavutuksia korostetaan yli puoluerajojen, joten koulutuksen tärkeydestä vallitsee konsensus.

Koulutuksen mallimaa -puheissa koulutukselliset saavutukset otetaan annettuina, ikään kuin ne olisivat olleet suoraviivaisen kehityksen ja yhdenmukaisen poliittisen tahdon tulosta. Koulutuksen kenttä näyttäytyy silloin epäpoliittisena osana yhteiskuntaa. Ylistyksen alle peittyvät niin varhaiset kuin lähihistoriassa käydyt poliittiset kamppailut, joiden ansiosta koulutusjärjestelmämme on muotoutunut sellaiseksi kuin se nyt on.

Kun menneisyys verhoetaan juhlapuheisiin, häivytetään myös nykytilanteen ristiriidat: koulutuspolitiikka ei ole politiikkaa lainkaan vaan vain hyödyllistä tai välttämätöntä *kehittämistä*. Kulissien takaa politiikka ei kuitenkaan katoa. Monet poliittiset toimijat, puolueista kansalaisjärjestöihin, yksityisten organisaatioiden edustajiin ja etujärjestöjen lobbareihin, ovat aina pyrkineet vaikuttamaan koulutuksen suuntiin. Uudistusmielisten ryhmittymien päästessä vahvaan asemaan ovat suuretkin muutokset olleet mahdollisia.

Suomalaisen koulutuksen ylistyksen kanssa on kulkenut käsi kädessä paradoksaalisen kiihkeä vaatimus järjestelmän kiireellisestä uudistamisesta. Vuoden 2015 ke- säkuussa aloittanut pääministeri Sipilän hallitus on kohdennanut kiihtyvässä tahdissa laajoja toimia järjestelmän portaille varhaiskasvatuksesta korkeakoulusektorille. Opetus- ja kulttuuriministeriön tuoreessa [tiedotteessa](#)

tämä koulutuspoliittinen suuruusuntaisuus todetaan avoimesti: ”Osaamisen varmistamiseksi hallitus on uudistamassa koko suomalaisen koulutusjärjestelmän varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen.”²

Muutostoimien laajuus ja nopeampoinen valmistelu on herättänyt soraääniä alan toimijoiden ja asiantuntijoiden keskuudessa. Myös koulutusuudistusten kokonaiskuva on jäänyt hämäräksi. Jos suomalainen koulutus on maailman kärkeä, kuten yleisesti esitetään, miksi koulutusjärjestelmää reformoidaan kauttaaltaan, vieläpä poikkeuksellisen kiivaalla tahdilla?

Kysymykseen ei tietenkään ole yhtä vastausta. Sen pohtiminen edellyttää joka tapauksessa kuvaa siitä, millaista koulutuspolitiikkaa hallitus kaiken kaikkiaan toteuttaa. Pyrimme siis ensinnäkin täyttämään puutetta vallitsevan koulutuspolitiikan kokonaiskuvasta. Tämä edellyttää käynnissä olevien hankkeiden ja muuttuvan tilanteen kartoittamista. Tarkastelumme aineisto on siten vääjäämättä fragmentaarinen: se koostuu ajantasaisista koulutuspoliittisista päätöksistä ja hankekuvauksista, joita on seurattu pääasiassa valtioneuvoston ja opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivuilta sekä median ajankoh- taislähteistä. Koetamme toteuttaa avoimen tutkimuksen ideaa linkittämällä tekstistä ja kirjallisuusluettelosta lähteisiin aina kun mahdollista, jotta lukijalla olisi suora pääsy alkuperäisaineistoihin ja tutkimuksiin. Toiseksi pyrimme harjoittamaan yhteiskunnallista keskustelua palvelevaa [julkista tiedettä](#)³ aikalaiskriitikillä, jossa arvioimme politiikan ääneen lausumattomia arvovalintoja ja toimien mahdollisia seurauksia. Teorian kielellä sanottuna koetamme luoda kuvaa koulutuspolitiikan ideologisista piirteistä ja painotuksista.

Ideologiset piirteet ovat kulttuurisia ja poliittisia katsomuksia, joilla on yhteiskuntaan ja yksilöihin vaikuttavia seurauksia, mutta joiden arvosidonnaisuus on

usein joko tiedostamaton tai peitetty⁴. Yhteiskunnassa esiintyy erilaisia näkemyksiä siitä, mitä kasvatuksella ja koulutuksella tulisi tavoitella ja miten. Kun näiden näkemysten ulottuvuudet ja taustaoletukset ovat mahdollisimman kattavasti reflektoituja ja perusteltuja, niitä voidaan kutsua kasvatuskäsityksiksi, joita saattaa pohjustaa laajempi kasvatustajattelu. Avoin keskustelu näistä käsityksistä on kasvatuksen filosofiaa, jossa ei ainoastaan hyväksytä erimielisyyttä vaan varta vasten tavoitellaan toisistaan poikkeavien käsitysten vuoropuhelua. Ideologisuutta sen sijaan luonnehtii valintojen ja ristiriitojen peittyminen sekä pyrkimys keskustelun sulkemiseen esittämällä näkemykset luonnollisiksi, ainoiksi mahdollisiksi tai yksiselitteisesti kaikkien kannalta parhaiksi. Tyypillisimmin piilonnormatiivisuus vallitsee, kun näkemykset ovat sidoksissa yhteiskunnallisiin ryhmäintresseihin, mutta toimijat eivät joko itsekään havaitse tai ainakaan halua avata arvostuksia näkyville. Näkemykset ja niihin perustuvat hankkeet voidaan esittää yleispäteviksi, mutta ne vääjäämättä painottavat tiettyjä päämääriä leimaten toiset tavoitteet tarpeettomiksi tai jättäen vaihtoehdot kokonaan huomiotta. Koulutuskeskustelua ja poliittisia linjauksia [analysoimalla](#) voidaan jäljittää ideologisia piirteitä ja hahmottaa erilaisten kollektiivien, kuten poliittisten puolueiden, välisiä ideologisia kamppailuja.⁵

Palautamme ensin mieleen koulutuksen poliittisen lähihistorian kertaamalla peruskoulusta käytyä kamppailua. Näin muistutamme, että koulutusjärjestelmän reformit eivät juonnu vääjäämättömästä kehityksestä vaan kytkeytyvät poliittisiin arvovalintoihin. Sen jälkeen koostamme virallisten dokumenttien, tiedotteiden, hankesivustojen, tutkimuskirjallisuuden ja ajankohtaiskirjoitusten perusteella kuvaa nykyyhallituksen koulutuspoliittisista hankkeista. Lopuksi käänämme katseen kohti Suomen itsenäisyyden seuraavaa sataa vuotta: millainen on mahdollisuuksien tasa-arvoon ja laajaan sosiaaliseen hyvinvointiin perustuvan koulutusjärjestelmän ja yhteiskunnan tulevaisuus?

Koulutuksen poliittinen rooli ja kamppailu peruskoulusta

Kasvatuksella, opetuksella ja koulutuksella on ratkaiseva merkitys yhteiskuntien tuotanto- ja uusintamisprosesseissa. Koulutusjärjestelmässä tapahtuvassa sosialisatiossa yksilöt tuodaan osaksi yhteiseksi ajateltua kulttuuria ja merkitysnäkökenttää, joka koostuu vallitsevista arvoista, normeista ja ihanteista.

Uutta nykytilanteessa on se, miten tiedon muodostamis- ja käsittelykykyjen sekä aineettoman pääoman merkitys on noussut talousajattelun ytimeen suorittavan työn vähentyessä länsimaaisessa rakennemuutoksessa. Koulutuksen rooli on korostunut tietokykykapitalismin resurssien tuottajana.⁶ Koulutusjärjestelmään kohdistuu siten runsaasti uusia toiveita ja vaatimuksia, jotka samalla muuttavat kasvatuskäsityksiä sekä ihmisyyteen ja yhteiskuntaan liitettyjä arvostuksia.

Koulutuspolitiikassa keskeisiä kansainvälisiä toimijoita ovat esimerkiksi taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD ja kasvatustiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO. Kansallisista toimijoista poliittisten puolueiden lisäksi taustalla vaikuttavat esimerkiksi erilaiset työmarkkina- ja etujärjestöt kuten Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) ja opettajien ammattijärjestö OAJ sekä ajatushautomot (esim. EVA, Libera, Kalevi Sorsa -säätiö). Nämä edustavat erilaisia intressiryhmiä, jotka ajavat omia painotuksiaan politiikan agendalle vahvistaakseen edustamansa ryhmän resursseja.

Peruskoulun historia on hyvä esimerkki koulutuksen kentällä käydyistä poliittisista [kamppailuista](#).⁷ Suomessa vallitsi aina 1970-luvulle asti rinnakkaiskoulujärjestelmä, joka kansakoulun jälkeen erotteli oppilaat ilmaiseen kansalaiskouluun ja maksulliseen oppikouluun varsin suoraan sosioekonomisen taustan ja alueellisen koulutarjonnan mukaisesti. Vähitellen voimistunut ajatus yhteisestä pohjakoulusta eli peruskoulusta kiinnittyi valtiokeskeiseen edistysuskoon ja pohjoismaiseen hyvinvointivaltioideologiaan, jonka arvoja olivat yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus, yhteisvastuu, solidaarisuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo. Yksilöiden koulutukselliset mahdollisuudet haluttiin tehdä riippumattomiksi yhteiskunnallisista ja maantieteellisistä taustoista.

Historioitsija Sirkka [Ahosen](#) mukaan 1960-luvun alussa yhtenäiskoulua kannattivat vasemmistopuolueet SKDL ja SDP, kun taas poliittisen kentän keskustassa maalaisliitto (vuodesta 1965 keskusta) ja Suomen kansanpuolue olivat varautuneempia. Sen sijaan oikeistopuolueet kokoomus ja RKP väittivät yhteisen koulun rapauttavan kansallisen sivistystason. Kulttuuriset, parlamentaariset ja sivistykselliset oikeistopiirit [vastustivat](#) yhteisen koulun muodostamista yksilön valinnanvapautteen ja sosialismin vaaraan vedoten.⁸

Ratkaiseva käänne tapahtui, kun suurten ikäluokkien koulutustarpeen kasvu, nopea kaupungistuminen ja alueellisen eriytymisen uhka saivat maalaisliitto-keskustan kokonaisuudessaan kannattamaan peruskoulu-uudistusta. Poliittisen ilmapiirin muutos johti vasemmistopuolueiden vaalivoittoon 1966, ja punamultahallituksen ajama peruskoulun puitelaki hyväksyttiin eduskunnassa 1968. Peruskoulun opetussuunnitelmaksi vahvistetut komiteamietinnöt valmistuivat 1970, ja koulujärjestelmän muutos toteutettiin 1972–1977.

Peruskoulun yleinen hyväksyntä ei suinkaan vakiintunut nopeasti. Etenkin oppikoulukentällä ja opettajakunnankin piirissä esiintyi runsaasti epäluuloja ”tasapäistävä” peruskoulua kohtaan. Vuonna 1973 perustettiin Vapaan [koulutuksen tukisäätiö](#) (VKTS), jonka taustavaikuttajat ja aktiivit olivat elinkeinoelämän edustajia, oikeisto- ja keskustapoliitikkoja sekä koulun vasemmistolaisuudesta huolestuneita tutkijoita ja kouluvaikuttajia. Säätiön [valtuuskuntaan](#) nimettiin merkittäviä nimiä kulttuuri- ja elinkeinoelämästä, muun muassa Suomen Pankin johtokuntaan kuulunut Päiviö Hetemäki, Keskukskaupparin toimitusjohtaja Sakari Yrjönen, Osuuspankkien Keskuspankin (OKO) pääjohtaja Seppo

”Peruskoulun yleinen hyväksyntä ei suinkaan vakiintunut nopeasti.”

Konttinen, Huhtamäen toimitusjohtaja Erkki Partanen, Suomen Kulttuurirahaston asiamies Matti Ilmanen sekä oikeistolaisena tunnettu Jyväskylän yliopiston kasvatus-tieteen professori Veikko Heinonen. Tukea saatiin elinkeinoelämän keskusjärjestöiltä Taloudellisen Tiedotus-toimiston ja vuonna 1974 perustetun Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) kanavoimina. Säätiö toimi myös yhteydessä koulutus- ja kulttuurialan porvarillisiin liitto-laisiin, kuten Yksityisoppikoulujen liittoon (YOL), jonka piirissä koulutusjärjestelmän uudistus koettiin suoraksi uhaksi.⁹

Säätiön profili pidettiin matalana ja toiminta suo-jassa julkisuudelta. [Julkilausutusti](#) tavoitteena oli muun muassa edistää kasvatuksen vapautta ja kansalaisten yksilöllistä oma-aloitteisuutta koulutukseen osallistumisessa esimerkiksi tukemalla yksityisoppikoulujärjestelmää¹⁰. Käytännössä säätiöön tiivistyi ennen kaikkea pyrkimys vastustaa vasemmistovaaraksi koettua kehitystä vaikutta-malla kulissien takana koulukeskusteluihin, kasvatuksen tutkimukseen ja opettajankoulutukseen sekä suoraan eduskunnan kautta koulutuspoliittiseen päätöksentekoon. Säätiön tapaamisissa myös pohjustettiin porvarillisten edustajien toimintaa eduskunnan sivistysvaliokunnassa.

Tulkitsijasta riippuen koko peruskoulujärjestelmän horjuttaminen joko [kuului](#) tai [ei kuulunut](#) tarkoituseriin¹¹. [Vähintäänkin](#) asialistalla olivat peruskouluope-tuksen sisältöihin vaikuttaminen, vasemmistolaisiksi koettujen ideoiden torjuminen koulun kansalaiskasva-tuksesta sekä kouludemokratian vastustaminen.¹² Kes-toaiheen kritiikilleen säätiö sai niin sanotusta [Pirkkalan monisteesta](#) eli marxilaista teoriaa soveltaneesta [opetus-kokeilusta](#), jonka näkyvyys nousi kritiikin myötä todel-lista merkitystään paljon suuremmaksi.¹³

1980-luvulla säätiön toiminta hiljeni, kun poliittiset vastakkainasettelut Suomessa pehmenivät ja kun perus-koulu ja lukio saivat uusiksi ohjausasiakirjoikseen laaja-pohjaisesti laaditut valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet. Samalla vuosikymmenellä kuitenkin entistä

paljon jyrkemmin talousliberaalit ”markkinoiden vapaut-tamista” ajaneet aatteet nousivat valtaan angloamerikka-laisissa maissa. Suomalaiseen yhteiskuntapoliittiseen kes-kusteluun niistä alkoi kantautua kaikuja etenkin 1990-luvun taitetta kohden. Erityisesti ”valinnanvapauden” vaatimus nousi pinnalle. Se kiinnosti laajenevaa uutta keskiluokkaa, jonka tuella kokoomus kasvatti kannatustaan. Teollisuuden ja Työnantajain keskusliitto (nyk. Elinkeinoelämän keskusliitto) jälleen voimakkaasti ky-seenalaisti ”tasapäistävän” peruskoulun kyvyn vastata uuden tietoyhteiskunnan ja kovenevan kansainvälisen talouskilpailun haasteisiin.¹⁴

1990-luvun alussa luotiin paineita avata koulumark-kinat kilpailulle Ruotsin tapaan. Esimerkiksi Suomen it-senäisyyden juhlarahasto Sitran rahoittamassa hankkeessa vuonna 1993 oikeistoliberaali Antti [Hautamäki](#) maalaili kuvaa ”spontaanista yhteiskunnasta”, jossa hyvinvointia tuotetaan ilman valtiota ja jossa koulutusjärjestelmä lu-keutuu osaksi tulevaisuuteen suuntautuvia ”kilpailukyky-palveluita”. Laatu oli koulutuksessa Hautamäen mielestä määrää tärkeämpää, joten olisi suosittava kokeiluja, kil-pailua, valinnanmahdollisuuksia ja lahjakkuuksien tuke-mista, jotta saataisiin aikaan kansainvälisessä vertailussa pärjääviä huippuoppilaitoksia. Korkeakoululaitosta tulisi puolestaan keskittää, vähentää korkeakoulujen määrää ja tehostaa oppilaitosten toimintaa tulosarvioinnilla ja ranking-listoilla. Julkisen järjestelmän rinnalle pitäisi luoda yksityiskoulujen verkosto, jonka rahoitus osittain perustuisi Milton Friedmanin esittämään koulutusseteli-järjestelmään (*vouchereihin*).¹⁵

Kaikki mainitut vaatimukset ovat sittemmin tulleet hyvin tutuiksi, ja monet niistä on pantu myös täy-täntöön. Mittavimpiin ehdotettuihin uudistuksiin ei vielä tuolloin ryhdytty, mutta esimerkiksi tiukkaa kou-lupiirijakoa väljennettiin [kouluvalinnan](#) mahdollistami-seksi¹⁶. Uuden julkisjohtamisen (NPM), arvioinnin ja tulosvastuun ideat omaksuttiin 1990-luvulla myös Suo-messa osaksi [”kilpailukykyvaltion”](#) koulutuspolitiikkaa

tavalla, jota on kutsuttu niin ”[käänteeksi](#)” kuin ”[murrokseksikin](#)”.¹⁷

Ankara lamakausi kuitenkin toisaalta muistutti myös keskiluokkaa hyvinvointivaltion sosiaalisen turvaverkon tärkeydestä. Tyytyväisyys peruskouluun säilyi korkeana huoltajien ja koko väestön keskuudessa, eivätkä koulumarkkinoiden avaamisen vaatimukset levinneet laajalle.¹⁸ Suomessa päädyttiin toimimaan päinvastoin kuin monissa muissa länsimaissa: lisättiin kuntien ja koulujen paikallistason autonomiaa, mutta samalla ulkopuolisiin laadunarvioinnin malleihin suhtauduttiin epäillen ja tasokokeet hylättiin. Suomeen luotiin omintakeinen arviointijärjestelmä, joka tuottaa tietoa kansalliselle ja kunnalliselle tasolle järjestelmän kehittämistä varten – ei kontrolloinnin tai sanktioinnin vuoksi.¹⁹ Vuonna 2001 alkanut PISA-menestys näyttikin lopullisesti hiljentävän arvostelun peruskoulun tehottomuudesta ja kohotti [Suomen koulutusjärjestelmän kansainvälisen kiinnostuksen polttopisteeseen](#).²⁰

Alun perin vahvaa poliittista vastarintaa kohdannut rinnakkaiskoulujärjestelmän purkaminen muuttui näin vuosikymmenten saatossa kanonisoiduksi kansalliseksi menestystarinaksi, jonka nimeen vannovat kaikki puolueeseen katsomatta. Nykymallin historian näyttäytyessä ristiriidattomana hämärtyy samalla sen vahva perustuminen sosiaalidemokraattiseen egalitarismiin ja hyvinvointivaltioon: sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien tarjoaminen jokaiselle oppilaalle.

PISA-huuman laannuttua koulutusjärjestelmään on jälleen lisääntyvästi kohdistettu tutulta kuulostavia vaatimuksia rakenteiden uudistamisesta tehokkaammiksi ja joustavammiksi sekä työelämän muuttuviin tarpeisiin paremmin vastaaviksi. Muutosten välttämättömyyttä perustellaan kansallisen kilpailukyvyä rapautumisella. Seuraavaksi siirrymme Sipilän hallituksen koulutuspoliittisiin reformeihin. Erityisesti kiinnitämme huomion uudistusten painotuksiin suhteessa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteisiin. Samalla myös problematisoimme ja polemisoimme reformien painotuksia nostamalla niiden vastapainoksi näkyviin ajankohtaista keskustelua koulutuksen kentältä.

Sipilän hallituksen koulutuspoliittiset toimet

Pääministeri Juha Sipilän hallitus on ollut nimittämistä lähtien uudistushenkinen ja tulevaisuuteen katsova. Kukin hallitus tuo mukanaan painopisteiden muutoksia, jotka nykyään pyritään kirjaamaan tarkasti hallitusohjelmaan, jotta kaikki hallituspuolueet sitoutuisivat niihin. Nykyhallituksen [hallitusohjelman](#) keskiöön nostettiin kansainvälinen kilpailukyky²¹. Koulutuspolitiikan [tavoitteista](#) nimettiin keskeisiksi niin sanottu *digiloikka*, eli oppimisympäristöjen ja pedagogiikan modernisointi ja digitalisointi, sekä koulutuksen työ- ja elinkeinoelämäyhteyksien vahvistaminen²². Digitalisaation keskeisyyttä jo aiemmin painottanut Elinkei-

noelämän keskusliitto lanseerasi ”digiloikan” käsitteen huhtikuussa 2015 julkaisemassaan [raportissa](#)²³, minkä jälkeen se yleistyi hokemaksi seuraavassa kuussa aloitaneen hallituksen koulutuspolitiikassa ja muillakin sektoreilla. Muita päätavoitteita hallituskauden alussa olivat koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten määrän vähentäminen, tutkimus- ja innovaatiotoiminnan laadun kehittäminen sekä koulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisyyden lisääminen.

Koulutuspoliittiset toimet ovat ymmärrettävästi osaltaan seurausta oikeistohallituksen ohjelman painopisteistä: julkisen talouden tasapainottamisesta, työn tekemistä korostavasta yhteiskuntapolitiikasta sekä yrittäjyyden, yritystoiminnan ja kilpailukyvyä vahvistamisesta. Yllättävää on kuitenkin se, miten koulutusjärjestelmää ryhdyttiin uudistamaan perusteellisesti ja kauttaaltaan, varhaiskasvatuksesta korkeakoulu- ja tiedesektorille, vaikka hallitusohjelman alkuperäisissä kärkihankkeissa mainittiin ainoastaan toisen asteen ammatillisen koulutuksen reformi.

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen saralla ei ole käynnistetty varsinaista reformia, mutta hallitus antoi keväällä eduskunnalle [esityksen](#) uudeksi [varhaiskasvatusta](#), joka eduskunta hyväksyy esityksen mukaisena. Se kokoaa yhteen aiemmat säädökset ja edellyttää korkeakoulu- ja tiedesektorille lisäämistä²⁴. Hallituksen tavoitteena on myös nostaa osallistumisastetta, ja kaksivuotisen esiopetuksen mahdollisuutta kartoitetaan käynnistämällä 20 kunnassa [kokeilu](#) 5-vuotiaiden maksuttomasta varhaiskasvatuksesta²⁵.

Tätä kuitenkin jo edelsivät hallitusohjelman mukaiset [lakimuutokset](#), jotka astuivat voimaan elokuussa 2016²⁶. [Muutosten](#) myötä yli 3-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmien lapsi-aikuinen-suhdeluku kasvoi. Samalla tuli mahdolliseksi rajata lapsen päivähoito-oikeus kokopäiväisestä 20 tuntiin viikossa, jos molemmat huoltajat eivät työskentele tai opiskele päätoimisesti²⁷. Monet kunnat ovat [toreuttaneet](#) joko toisen tai molemmat muutoksista²⁸.

Muutosvaikutuksia tutkineen [työryhmän](#) mukaan kuntien erilaiset ratkaisut ovat lisänneet alueellista eriarvoistumista ja varhaiskasvatuksen laadun vaihtelua eri kuntien ja yksiköiden välillä²⁹. Selvitystyöryhmä vaati pikaisia toimenpiteitä ryhmäkoon sääntelyn muodostamiseksi, jotta kasvaneet ryhmäkoot eivät vaarantaisi riittävän varhaiskasvatuksen tarjoamista lapsen edun mukaisesti. Niitä ei kuitenkaan lakiesitykseen kirjattu, eikä myöskään peruttu päivähoito-oikeuden rajausta. Huolta ryhmäkokojen kasvusta ja laadun vaarantumisesta ovat ilmaisseet niin alan [ammattilaiset päiväkotien](#) arjesta [kuin lapsiasiavaltuutettu](#) ja [tutkijatkin](#)³⁰.

Uusi peruskoulu

Perusopetuksen kehittämiseksi perustettiin oppimisympäristöjä uudistava ja digitalisaatiota edistävä [Uusi pe-](#)

[ruskoulu](#) -ohjelma sekä [opettajankoulutusfoorumi](#) pohdimaan [opettajankoulutuksen kehittämistä](#) ja tulevaisuuden opettajuutta³¹. Etenemisestä on luvattu raportoida Oppiminen uudistuu [-blogissa](#)³². Vaikka edellisen hallituksen [Tulevaisuuden peruskoulu -hankkeessa](#)³³ laajalla ja varsin perusteellisella [asiantuntijaosallistumisella](#)³⁴ sekä kansalaiskeskustelulla koottu [raportti](#) peruskoulun kehittämisestä julkistettiin vuonna 2015³⁵, uusi hallitus käynnisti välittömästi perään syksyllä 2016 kokonaan uuden [Peruskoulufoorumin](#) ”visiotyöpajakierroksen”³⁶. Verrattuna edellisen hankkeen laajaan asiantuntijapanokseen perustuvaan ja kohtuullisesti lähteistettyyn kehittämisraporttiin Peruskoulufoorumin tähänastisten [linjausten](#) ja [muistioiden](#) anti ja konkretia on vähäinen³⁷.

Jo aiemmin 2000-luvulla opetusteknologiaan ja IT-sovelluksiin kohdistetut toiveet ovat joka tapauksessa entisestään voimistuneet, sillä hallitus uskoo digitalisaation mullistavan oppimista tavalla, joka johtaa loikkaan Suomen kilpailukyvyssä. Peruskoulun digitaalisten oppimisympäristöjen jouduttamiseen varattiin hallituksen [puolivaliirihessä](#) 121 miljoonaa euroa³⁸. Se on huomattava leikkauslinjasta erottuva panostus, etenkin kun mietinnöissä ja ohjausdokumenteissa ei ole kyetty esittämään vahvaa tieteellistä [näyttöä](#) tietotekniikan yhteydestä parempaan oppimiseen³⁹. Esimerkiksi PISA-tutkimusten perusteella kysymys vaikuttaa edelleen [avoimelta](#)⁴⁰, joten monet [tutkimukset](#) ja [selvitykset ovatkin](#) viime vuosina [ohjanneet pikemminkin suhtautumaan varauksellisesti](#) väitteisiin teknologian hyödyistä ja vaatimuksiin sen nopeasta lisäämisestä [opetuksessa](#)⁴¹.

”Uudet oppimisympäristöt ja digitaaliset materiaalit peruskouluihin” -kärkihanketta toteuttava Uusi peruskoulu -ohjelma havainnollistaa yleisemminkin hallituksen ja OKM:n vallitsevaa näkemystä koulun uudistamisesta. Ytimessä on käsitys suomalaisen koulutuksen vanhentuneisuudesta ja tarpeesta uudistaa toimintakulttuuria, pedagogiikkaa ja oppimisen tapoja ennen kaikkea digitaalisia sovelluksia ja oppimisympäristöjä hyödyntäen. Uudistamisen tueksi myös perustettiin viime vuonna Opetushallitukseen [Kokeilukeskus](#)⁴² ja tänä keväänä suunnattiin 6 miljoonaa euroa kohdennettua [avustusta](#) ”perusopetuksen innovatiivisiin kokeiluihin ja kehittämiseen”⁴³.

Opettajat ja muut kasvatuksen ammattilaiset saavatkin juuri pedagogiseen kehittämiseen vahvaa ohjausta akateemisissa opinnoissaan. Näkemykset erkanevat kuitenkin ensinnäkin siinä, mitkä ovat tällä hetkellä koulujen työn kipupisteet ja todelliset kehittämistarpeet eli mihin voimavarat pitäisi suunnata. Toisekseen kiistellään siitä, millä tasolla ja kenellä pitäisi olla valta päättää, mitä pedagoginen kehittäminen tarkoittaa. Monien [opettajien puheenvuoroissa toistuu](#) peruskoulujen toimintakontekstien lisääntyvä [eriytyminen](#) ja [haasteellisuus](#), lasten lähtötason heikkeneminen [lukemisen](#), kirjoittamisen ja laskemisen kaltaisissa perustaidoissa, oppilasryhmien heterogeenisyys, sosioekonomisten erojen kärjistymisen ja oppilaiden pahoinvointi, jotka tekevät työn arjesta en-

tistä raskaampaa ja tuottavat kasvavaa kiirettä ja uupumusta.⁴⁴ Näistä näkökulmista pedagogisen kehittämisen ennakohehtona olisi selvästikin panostus ongelmien kohtaamiseen ja opetuksen peruslaadun varmistamiseen kautta kaikkien suomalaisten koulujen.

Amisreformi

Yksi hallituskauden alkuperäisistä kärkihankkeista on ammatillisen koulutuksen [reformi](#), jolla se pyritään uudistamaan tehokkaaksi ”osaamisperustaiseksi ja asiakaslähtöiseksi kokonaisuudeksi”⁴⁵. Ammattikoulutuksen pedagogista reformia määrittävät samat iskusanat, jotka ovat keskeisiä muussakin hallituksen koulutuspolitiikassa: kohti ”yksilöllisiä oppimispolkuja”, joilla vastataan joustavammin ja ketterämmin ”tulevaisuuden työmarkkinoiden osaamistarpeisiin” samalla kun ”puretaan sääntelyä”. (Ks. myös [hallituksen vastaus](#) välikysymykseen ammatillisen koulutuksen leikkausten aiheuttamista seurauksista ja koulutuksen eriarvoistumisesta⁴⁶.) Viime vuonna perustettiin myös opetushallituksen koordinoima teknologiateollisuuden [verkostofoorumi](#), joka pyrkii varmistamaan, että vientialojen koulutuksen kehittäminen vastaa työelämän tarpeisiin ja tukee vientiteollisuutta⁴⁷. Reformin suunnista ja perusteluista välittyy pohjimmiltaan usko siihen, että työnantajat ja yritykset kykenevät paitsi suuntaamaan koulutustarpeita, myös käytännössä antamaan parempaa ammattikoulutusta kuin oppilaitokset opettajineen.

Työpaikoilla tapahtuvaa oppimista lisätään olennaisesti sääntelyn ja päällekkäisyyksien purkamisen ohessa. Samalla kuitenkin vähennetään oppisopimuskoulutuksesta ”työnantajille aiheutuvaa hallinnollista ja taloudellista taakkaa”. Lukiolaisia suuremmissa opintojen [keskeyttämisen riskissä olevilta](#) ammatillisten perustutkintojen opiskelijoilta, joista osan opiskeluvaihtoivat ovat peruskoulun jäljiltä heikot, odotetaan jatkossa vieläkin enemmän itseohjautuvuutta ja omatoimisuutta⁴⁸. Näin siitä huolimatta, että opiskelijoiden kokemuksia kuvaavien [Amisbarometrien](#) mukaan merkittävä osa toivoisi jo nykyisellään saavansa enemmän lähes kaikentyyppistä strukturoitua opetusta⁴⁹. Ammatillisten tutkintojen [pitäisi](#) myös [tarjota](#) tiedollisissa ja yhteisissä opinnoissa riittävät laaja-alaiset valmiudet mahdollisiin jatko-opintoihin etenkin ammattikorkeakouluissa, ellei aiota palata takaisin toisen asteen koulutuspolkujen jyrkkään kahtiajakoon⁵⁰.

Amisreformin tavoitteissa ja sisällöissä ei myöskään näy tarve vahvistaa koulutuksen yhteiskunnallisia, sivistäviä ja elämänhallinnallisia puolia, vaikka hyvin tiedetään ammattiopiskelijoiden lukiolaisia selvästi heikompi tilanne muun muassa [terveystottumuksissa](#), [yhteiskunnallisissa](#) tietämyksessä, osallistumisessa ja luottamuksessa sekä tulevassa työmarkkina-asemassa⁵¹. Ammattitutkinnon suorittaneiden syrjäytymisriski on myös korkeampi, sillä heissä on lukion käyneisiin verrattuna yli kaksinkertaisesti niin sanottuja NEET-nuoria eli niitä, jotka eivät työskentele, opiskele tai ole muussa

koulutuksessa⁵². Edellisellä hallituskaudella kannettu huoli ammattiopintojen [demokratiakasvatuksesta](#) on sekkin kadonnut reformista kokonaan⁵³.

Pedagogisen reformin lisäksi ammattikoulutusta multistetaan [rahoitusmekanismiin](#) perusteellisella muutoksella, jonka suunta on tuttu jo korkeakoulujen rahoitusjärjestelmän uudistuksista. Siinä edetään mittava loikka kohti uuden julkisjohtamisen mukaista tulosohjausta. Koulutusaloittain vaihtelevaan yksikköhintaan ja opiskelijamäärään perustuneesta perusrahoituksesta siirrytään asteittain vuoteen 2022 mennessä uuteen malliin, jossa vain puolet muodostuu pysyvistä perusrahoituksesta lopun koostuessa tulosarvioitavasta suoritus-, vaikutavuus- ja strategiarahoituksesta.⁵⁴

Sipilän hallitus on kuitenkin jatkanut Kataisen hallituksen vuonna 2012 aloittamia leikkauksia ammatillisen koulutuksen rahoitukseen. Päättyneenä itsenäisyyden juhluvuonna leikattiin tähän mennessä suurin erä, yhteensä 190 miljoonaa euroa. [Amisreformin](#) perusteluissa todetaankin, että ”uudistumista edellyttää myös se, että koulutukseen on käytettävissä aiempaa vähemmän rahaa”⁵⁵. Samaan aikaan opiskelijamäärät ovat kasvaneet, sillä etenkin vanhempien ikäluokkien muunto- ja täydennyskoulutautujien määrä on lamavuosina lisääntynyt voimakkaasti. Vuonna 2018 [rahoitus](#) on matalammalla tasolla kuin 2009 sekä absoluuttisesti että erityisesti suhteessa kasvaneeseen opiskelijamäärään.⁵⁶

Leikkausten ja ”sopeuttamistoimien” seurauksena opettajia on irtisanottu, lähiopetusta entisestään [vähenetty](#), [karsittu](#) oppilaitosverkkoa (joka on jo entuudestaan lukioverkostoa harvempi) ja [vaihdettu opettajia](#) kelpoisuus- ja palkkatasoltaan matalampiin ohjaajiin – vaikka samalla [koulutuksen haasteellisuus](#) on lisääntynyt muun muassa erityisopetusta tarvitsevien opiskelijoiden ja vieraskielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden määrän jatkuvasti kasvaessa.⁵⁷ Viime aikoina [voimistuneet viestit](#) ammattikoulutuksen [kentältä niin tutkijoilta, opettajilta, opiskelijoilta kuin huoltajiltakin kertovat](#) paikoittain [suoranaisesta hätätilasta](#) opetuksen [toteutuksessa](#) ja laadussa⁵⁸. Ylen toteuttaman [kyselyn](#) perusteella opettajien ja opiskelijoiden luottamus reformin mahdollisuuksiin ratkaista ongelmia ilman rahoituksen lisäämistä näyttää olevan varsin vähäistä⁵⁹.

Uusi lukio

[Lukiouudistus](#) otettiin sekkin hallituksen asialistalle [vaikka](#) edellinen uudistus uusine tuntijakoineen ja opetussuunnitelmineen valmistui juuri viime hallituskaudella ja astui voimaan vasta syksystä 2016 alkaen⁶⁰. Yksikään vuosikurssi lukiolaisia ei ole vielä ehtinyt opiskella läpi uuden opetussuunnitelman mukaista lukiokoulutusta. Kesken on myös vuonna 2016 käynnistetty [tuntijakokokeilu](#), jossa reaaliaineiden valinnaisuutta kokeillaan [28 lukiossa](#)⁶¹. Lukiouudistus toteutetaan tästä huolimatta pika-aikataululla: sen aloittamisesta päätettiin vasta keväällä 2017 hallituksen puoliväliriihessä ja esitys uudeksi lukiolaiksi annettiin eduskunnalle jo huhtikuussa 2018.

[Lakiesityksen](#) luonnos kävi lausuntokierroksen keväällä, ja [eduskunta](#) hyväksyi lain hallituksen [esityksen](#) mukaisena kesäkuussa⁶².

[Uudistuksella](#) pyritään tekemään opintopoluista yksilöllisempiä ja joustavampia, tarjoamaan tämän edellyttämää ohjausta ja tukea, lisäämään oppiainerajat ylittäviä opintoja sekä tiivistämään yhteistyötä korkeakoulujen kanssa. Lukiolaisille tarjottaisiin jatkossa lisää henkilökohtaista opinto-ohjausta ja tarvittaessa erityisopetusta. Joustavuuteen ja yksilöllisiin valintoihin tähdätään muuttamalla opintojen mitoitus opintopisteisiin perustuvaksi siten, että nykyisen 75 kurssin sijaan oppimäärän laajuus olisi 150 opintopistettä.⁶³ Uusi [laki](#) myös edellyttää lukiolta sitä, että ”osa opinnoista järjestetään yhteistyössä yhden tai useamman korkeakoulun kanssa” ja että ”opiskelijalla on mahdollisuus kehittää kansainvälistä osaamistaan sekä työelämä- ja yrittäjyysosaamistaan”.⁶⁴ ”Korkeakoulukurkistuksiksi” kutsuttuja lukioaikaisia korkeakouluopintoja suunnittelemaan on asetettu lukioiden ja korkeakoulujen [yhteistyöryhmä](#)⁶⁵. Näyttää tosin epäselvältä, miten korkeakoulut voivat nykyisillä resursseillaan tarjota jatkossa opiskeltavaa myös kaikille Suomen lukiolle.

Lukiouudistuksen kokonaiskuva jää vielä tässä vaiheessa olennaisilta osiltaan avoimeksi, sillä mainittuja lakimuutoksia merkittävämpiä voivat olla muutokset lukioasetukseen ja opetussuunnitelman perusteisiin. Muutoksia on tulossa myös [lakiin ylioppilastutkinnon](#) järjestämisestä, joka määrittää muun muassa sen, kuinka monta ainetta ja millaisen aineyhdistelmän tutkinto vähintään edellyttää⁶⁶. Uusi lukiolaki muuttaa ylioppilaskirjoituksia jo siten, että jatkossa tutkinnon suorittanut voi uusia kokeita rajoituksetta. Syksyllä tuodaan kommentoitavaksi valtioneuvoston lukioasetus, jossa vasta säädetään valtakunnallisista tavoitteista, oppiaineista, opintojen rakenteesta ja laajuuksista. Tätä seuraa opetussuunnitelmatyö, jonka valmistelu on jo aloitettu opetushallituksessa. Prosessi muistetaan suomalaisessa kouluhistoriassa ainakin uudistussykleistä lyhytjänteisimpänä, sillä tähän saakka opetussuunnitelmia on uusittu noin kymmenen vuoden välein ja pitäen perusopetus ja lukio-koulutus samassa rytmissä⁶⁷.

Yleisinä lukiouudistuksen tavoitteina on lisätä lukion vetovoimaisuutta, vahvistaa koulutuksen laatua sekä sujuvoittaa siirtymistä korkea-asteen opintoihin. Siirtymistä korkea-asteelle pyritään nopeuttamaan ennen kaikkea uudistamalla korkeakoulujen [opiskelijavalinta](#)⁶⁸. Vaikka se on periaatteessa korkeakoulujen oma asia, siitä on tehty hyvin keskeinen osa koulutusjärjestelmän kokonaisuudistusta. Koska se vaikuttaa lopulta enemmän lukion (ja toisen asteen) opiskeluun kuin korkeakouluihin itseensä, sitä kannattaa tarkastella osana lukiouudistusta.

Opiskelijavalinnan kriteereistä päättäminen kuuluu säädösten perusteella yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen autonomiaan, mutta käytännössä rahoittaja eli OKM on vienyt hallituksen [kärkihankkeeksi esitetyn](#) tahtonsa läpi rahoitusohjauksella eli sitomalla valintauu-

”Opiskelijavalinnan uudistusten kova kiirehdintä herätti runsaasti kritiikkiä sekä yliopistoissa että lukioissa.”

distuksen yliopistojen [tulossopimuksiin](#) vuosille 2017–2020⁶⁹. Siten yliopistot on saatu taipumaan ministeriön vaatimukseen siitä, että pitkää valmistautumista vaativista pääsykokeista luovuttiin jo keväällä 2018 ja vuodesta 2020 lähtien todistusvalinta on pääväylä korkeakouluihin. Uudistusta on koordinoitu erikseen [yliopistoissa](#) ja [ammattikorkeakouluissa](#)⁷⁰.

Etenkin näin mittavan järjestelmämuutoksen poikkeuksellisen kova kiirehdintä sekä ylioppilastutkinnon valintapisteytyksen yhtenäistäminen herättivät erittäin runsaasti [perusteellistakin](#) kriittistä [keskustelua sekä yliopistoissa](#) että [lukioissa](#) niin [opiskelijoiden](#) kuin [opettajien keskuudessa](#)⁷¹. Marraskuussa 2017 [esitely](#)⁷² uudistus näytti tulleen suurena yllätyksenä lukio- ja korkeakoulukentälle, ja tuolloin valintapisteytyksen ehdotus esitettiin heti jo ikään kuin lopullisena. Alun perin ylioppilastutkinnon hyödyntämistä opiskelijavalinnassa oli ollut [tarkoitus](#) valmistella ylioppilastutkintolautakunnan ja korkeakoulujen yhteistyössä⁷³. OKM:n vaatiman [kireän aikataulun](#) vuoksi uudistusta valmistellut yliopistollinen työryhmä ei kuitenkaan aluksi ehtinyt konsultoida viiteryhmiä⁷⁴. Opiskelijavalinnan uudistamista ei myöskään koordinoitu yhteen samaan aikaan käynnissä olevan lukiouudistuksen kanssa, vaikka on selvää, että ylioppilaskokeen voimakkaasti korostuva merkitys korkeakouluhaussa vaikuttaa suuresti opiskelijoiden panostuksiin ja kurssivalintoihin lukio-opinnoissa.

Kritiikin vuoksi ylioppilastutkinnon pisteytystyökalu avattiin keskustelulle ja sitä pelkistettiin lausuntojen jälkeen. Useita alkuperäisen ehdotuksen ilmeisiä ongelmia korjattiin lopulliseen pisteytysmalliin⁷⁵. Mallien käyttöönnotosta neuvoteltiin ja päätettiin kevään aikana alakohtaisesti ja hakukohteittain. Vuonna 2020 käytettävät todistusvalinnan pisteytykset on nyt julkistettu [yliopistojen](#) ja [ammattikorkeakoulujen](#) eri aloille Opinto-polku-portaalissa⁷⁶.

[Yliopistojen](#) lopullisessa yo-tutkinnon arvosanojen [pisteytysmallissa](#) aineiden tuottamat pisteet määräytyvät

lukion kurssimäärien perusteella, joten pitkä matematiikka antaa eniten valintapisteitä kaikkiin hakukohteisiin⁷⁷. Perustaulukon sijaan yliopistoalat voivat valita luonnontieteellisesti painotetun pisteytyksen, jossa matematiikkaa ja luonnontiedeaineita korotetaan kertoimilla entisestään ja humanistis-yhteiskuntatieteellisten aineiden pisteitä on puolestaan madallettu⁷⁸. Kielten pisteet pysyvät samoina molemmissa taulukoissa. Humanistis-yhteiskuntatieteellisten reaaliaineiden asema heikentyy selvästi verrattuna tähän asti yliopistoissa useimilla aloilla käytettyihin todistusten lähtöpisteisiin.

Nykyisen tuntijaon kurssimäärien vuoksi terveystiedon jälkeen matalimmat pisteet saa filosofian, maantieteen ja yhteiskuntaopin kokeista. Lyhyestäkin kielestä kertyy perustaulukossa enemmän pisteitä kuin näistä aineista ja keskipitkästä kielestä enemmän kuin kaikista reaaliaineista fysiikka lukuun ottamatta⁷⁹. Luma-painotetussa taulukossa saa lyhyestä kielestä enemmän pisteitä kuin yhdestäkään humanistis-yhteiskuntatieteellisestä reaaliaineesta. Pitkästä kielestä ja lyhyestä matematiikasta (joilla on siis tuntijaossa sama kurssimäärä) saa puolestaan molemmista enemmän pisteitä kuin reaaliaineista.

Humanistis-yhteiskuntatieteellistä sivistystä painotavaa taulukkoversiota ei ole valittavissa, kun taas monet [hakukohteet](#) (muun muassa kaikki luonnontieteelliset alat, tietojenkäsittelytieteet sekä lääketiede) käyttävät luonnontieteellis-matemaattisesti painotettua pisteytystä. (Diplomi-insinööri-koulutukseen lasketaan puolestaan äidinkielen lisäksi pelkästään pitkän matematiikan ja fyziikan tai kemian todistuspisteet.) Hakukohteet voisivat myös perustaulukossa nostaa korkeintaan kaksi ainetta painotetuiksi aineiksi perustasoaan korkeammalla pisteytyksellä, mutta vain harva yliopistojen hakukohte sovelsi tätä mahdollisuutta (olennaisena poikkeuksena yhteiskuntatieteet ja viestintätieteet, joiden ratkaisu painoteuissa aineissa oli oivaltava).

[Ammattikorkeakoulujen pisteytysmalli](#) on yksinkertaisempi, matematiikka ei korostu siinä yhtä vahvasti

(äidinkielestä ja pitkästä kielestä saa yhtä korkeat maksimipisteet kuin pitkästä matematiikasta), eikä se aseta reaaliaineita keskinäiseen hierarkiaan vaan kaikki reaalikokeet pisteytetään samoin⁸⁰. Yliopistojen ja ammatikorkeakoulujen työryhmät päätyivät siis ylioppilastutkinnon pisteytyksissä erilaisiin ratkaisuihin oikeastaan perustelematta syitä eroihin. Tähänkin on saattanut vaikuttaa yhtä lailla kiire ja koordinoimattomuus kuin tarkoituksellisuus.

Matemaattis-luonnontieteellistä osaamista [arvostavan](#) yliopistojen pisteytysmallin taustalla on kurssimäärän lisäksi myös monien ilmaisema [huoli siitä](#), että luma-aineiden ja -alojen suosio hiipuu sekä lukiossa että korkeakouluissa⁸¹. Tätä aihetta ovat uudistuksia valmisteltaessa pitäneet esillä myös [Elinkeinoelämän keskusliitto sekä Teknologiateollisuus useissa yhteyksissä](#), myös panostamalla [kouluyhteistyön](#) muotoihin sekä matemaattisen osaamisen imagon [kohentamiseen](#)⁸². [Tilastojen](#) mukaan pitkän matematiikan kirjoittajien osuus ei ole kuitenkaan vähentynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana, ja fysiikan ja kemian kirjoittajamäärät ovat päinvastoin nousseet ikäluokkien pienenemisestä huolimatta⁸³. Sen sijaan juuri perinteisten humanististen reaaliaineiden – historian, filosofian ja katsomusaineiden – yo-kirjoitus-suosio on ollut jo ennestään laskussa ainereaaliiin siirtymisen jälkeen.

On toki perusteltua miettiä ratkaisuja siihen, miten matemaattis-luonnontieteellis-teknistä tietämystä vaativille aloille ja elinkeinoelämään saadaan riittävästi osaajia. Opiskelijavalinnan kriteereissä olennaista on kuitenkin opiskelijoiden keskinäisen kohtelun oikeudenmukaisuus riippumatta heidän tekemistään lukiossa sallituista ja omaan kiinnostukseen perustuvista valinnoista. Toisena periaatteena pitäisi olla valintakriteerien soveltuvuus ja erottelevuus nimenomaan kunkin hakukohteen opiskelualalle. Suoraa tuntijakopohjaista pisteytystä perustellaan kurssien työmäärällä. Tällöin ohdetaan kuitenkin, että kaikki lukiolaiset joutuvat opiskelemaan vähimmillään yhtäläisen määrän lukiokursseja, mutta tehdystä työstä saa korkeakouluhaussa edun ainoastaan niissä aineissa, jotka kirjoittaa (koska lukion päästötodistusta ei oteta huomioon). Pisteytysmallia voi tuskin pitää oikeana ohjausinstrumenttina luma- ja teknologia-alojen korkeakouluopintojen suosion lisäämiseen yleisesti, etenkin kun se vääjäämättä vaikuttaa myös muihin lukion opintovalintoihin ja siten lukiokoulutuksen yleissivistävyyteen⁸⁴. Keskimäärin parhailla ylioppilastodistuksilla hakeudutaan lisäksi [nykyään](#) opiskelemaan lääketieteitä, psykologiaa, oikeustieteitä ja valtiotieteitä, joten on odotettavaa, että kovin kilpailu yo-arvosanoilla ohjaa tällöin eniten juuri näistä aloista kiinnostuneiden lukiolaisten valintoja sen sijaan, että se olisi järkevin kannustin tekniikan ja luonnontieteiden aloille⁸⁵.

Samaan aikaan jo edellä mainittu hallituksen esitys uudeksi [ylioppilastutkintolaiksi](#) on tulossa lausuntokierrokselle⁸⁶. Sen mukaan äidinkieli säilyy ainoana pakollisena aineena, ja lisäksi on kirjoitettava kolme seuraavista: matematiikka, toinen kotimainen kieli, vieras kieli

sekä joko kaksi reaaliainetta tai yksi reaaliaine ja yksi vieraan kielen koe. Lisäksi nykyiseen tapaan vaaditaan, että on kirjoitettava yksi pitkän oppimäärän mukainen koe. Koska ehdotuksessa ainerealin koe lasketaan ikään kuin vain puolikkaaksi kokeeksi, sellaiseen osallistuvan on kirjoitettava vähintään viisi ainetta. Reaaliaineita ei myöskään lasketa pitkän oppimäärän kokeiksi, joten jatkossakin kaikkien kokeilaiden tulee kirjoittaa joko A-kieli (ylivoimaisesti useimmilla englanti⁸⁷) tai pitkä matematiikka tai molemmat. Kaikissa kokeissa tulee olla oppiaineita yhdistäviä tehtäviä, millä pyritään vahvistamaan yhtä lukiouudistuksen tavoitetta, ”oppiainerajat ylittävää ja ilmiöpohjaista ulottuvuutta”⁸⁸.

Ylioppilastutkinnon uudistaminen esityksen mukaisena yhdessä uusien korkeakoulupisteytysten kanssa ohjaa lukiolaisten kirjoitusvalintoja – ja niiden seurauksena lukion kurssivalintoja – kohti matematiikkaa ja luonnontieteellisiä reaaliaineita. Myös kielet saattavat hyötyä reaaliaineisiin nähden korkeammista pisteistä ja etenkin siitä, että niiden arvo pysyy samana luma-painotetussa pisteytyksessä toisin kuin humanistis-yhteiskuntatieteellisten reaaliaineiden pisteet⁸⁹. Tästä huolimatta uutta ylioppilastutkintolakia kuten koko lukiouudistusta perustellaan ”yleissivistystä vahvistavilla muutoksilla”⁹⁰. Ilmeisempää on kuitenkin se, että ohjausvaikutus vastaa Elinkeinoelämän keskusliiton koulutuspoliittista [näkemystä](#) luma- ja kieliosaamisen korostamisesta lukiokoulutuksessa⁹¹.

Viimeisimpänä uutena lukiohankkeena selvitetään [englanninkielisen ylioppilastutkinnon](#) toteuttamista⁹². Hanke kuuluu paitsi lukiouudistukseen myös valtioneuvoston yhteiseen [Talent Boost](#) -toimenpideohjelmaan, jolla ”kanavoidaan kansainväliset osaajat yritysten kasvun ja kansainvälistymisen tueksi samalla kun houkutteellaan kansainvälisiä osaajia Suomeen sekä hyödynnetään heidän osaamistaan ja verkostojaan investointien houkuttelussa”⁹³. Englanninkielisen ylioppilastutkinnon on [arveltu](#) liittyvän myös hallituksen voimalliseen pyrkimykseen edistää [koulutusvientä](#) toisen asteen ammatti- ja lukiokoulutuksen piirissä⁹⁴.

Kun hallituksen painopisteitä – digitalisaatiota, yksilöllistämistä, valinnanvapauden lisäämistä, työ- ja elinkeinoelämälähtöisyyttä, yritys- ja korkeakouluyhteistyötä, tutkintojen nopeuttamista ja tehostamista, koulutusvientä – vertaa toisen asteen koulutuksen kentältä kuuluviin viesteihin niin ammattiopetuksessa kuin lukioiden opettajat ovat esimerkiksi OAJ:n tuoreen [kyselyn perusteella](#) huolissaan rahoitusvajeesta, ryhmäkokojen kasvamisesta, työmäärän lisääntymisestä ja olosuhteiden hankaloitumisesta sekä oppilaitosten ja alueiden välille kehittyvästä eriarvoisuudesta⁹⁵. Kaikilta opetusasteilta kerättävän OAJ:n valtakunnallisen opetusalan [työolobarometrin mukaan](#) työn kuormittavuus ja kielteiset piirteet olivat kauttaaltaan lisääntyneet säästöjen myötä viime vuosina⁹⁶.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ryhtyi uudistamaan myös korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaa vauhdilla. [Korkeakoulutuksen kehittämisen](#) kärkihankkeiksi linjattiin [työelämään](#) siirtymisen nopeuttaminen sekä korkeakoulujen ja elinkeinoelämän [yhteistyön](#) vahvistaminen, johon kuuluu innovaatioiden kaupallistamisen ohella jälleen ”koulutusviennin voimakas kasvu”⁹⁷.

Näkyvin tällä hallituskaudella toteutuva korkeakoulu-uudistus on niin kutsuttu [Tampere3 -yliopistofuusio](#)⁹⁸, jonka valmistelu käynnistyi jo vuosia sitten. Tampereen yliopisto ja Tampereen teknillinen yliopisto yhdistyvät ja ovat jatkossa Tampereen ammattikorkeakoulun pääomistajia. Fuusio ansaitsee tässä yhteydessä huomionsa, koska sitä voi pitää tiivistymänä vallitsevista suhdanteista. Opetusministeri Grahn-Laasosen [mukaan](#) Tampere 3 -yliopistouudistus ”tuo uutta ajattelua koko korkeakoulujärjestelmäämme”⁹⁹.

Hanke vastaa suoraan 2000-luvun ”rakenteellisen kehittämisen” päämääriä, joiden toteuttaminen tehostui ratkaisevasti vuoden 2009 uuden yliopistolain ja vuodesta 2013 alkaen uudistetun rahoitusmallin myötä. Poliitikalla tähdätään yliopistojen kilpailuttamiseen keskenään tulosarvioinnilla, niiden määrän vähentämiseen sekä ”syvempään työnjakoon” eli profiloitumiseen ja alakohtaisiin ”painotus- ja poisvalintoihin”.¹⁰⁰ Niiden edistäjänä nykyhallitus on halunnut olla entistä pontevampi, minkä osoitti opetusministerin ”[Avoin kirje](#)” korkeakouluille heti syksyllä 2015. Kuten korkeakoulujen johtoa holhoavasti [puhutteleva](#) kirje esittää: ”Elämme aikaa ja hetkeä, jossa uudistumiskykymme ei saa yskiä. [...] Hieman liian uinuva tyytyväisyys näkyy nyt, kun globaali kilpailu on kiristynyt. [...] Muut juoksevat kovempaa, synnyttävät uutta yllättävän nopeaan. Meidän korkeakoululaitoksemme on kovin sirpaloitunut, ja tutkimus on jakautunut liian moniin, resurssiltaan ja vaikuttavuudeltaan keskinkertaisiin yksiköihin.”¹⁰¹ Vastaavin sanankääntein on kansainvälisessä kilpailussa jälkeen jäämistä sekä profiloitumisen ja karsimisen tarvetta korostanut EK [korkeakoulupoliittisissa tavoitteissaan](#)¹⁰².

Rakenteellisen kehittämisen välttämättömyydestä onkin muodostunut suorastaan suomalaisen korkeakoulupolitiikan uskonkappale. Hyvin [monet](#) tutkijat ovat [kuitenkin kyseenalaistaneet](#) sen [järkevyyden](#), [perustelut](#) tai nykyiset [välineet](#)¹⁰³. Kansainväliset arvioinnitkaan eivät maalaa synkkää kuvaa suomalaisen tieteen ja korkeakoulutuksen tasosta, päinvastoin: tuoreimpana arviointina [Universitas 21 -vertailu](#) sijoitti toukokuussa Suomen kuudenneksi parhaaksi 50 eri kansallisen korkeakoulujärjestelmän tarkastelussa. Koska taloudelliset panostukset määrittävät vahvasti korkeakoulutuksen laatua, järjestelmien tehokkuutta pitää lisäksi mitata bruttokansantuotteeseen suhteutettuna. Tässä vertailussa suomalainen järjestelmä osoittautui noin 20 prosenttia keskiarvoa tehokkaammaksi ja siten koko vertailun [vahvimmaksi](#), jättäen taakseen niin muut Pohjoismaat kuin Ison-Britanniankin.¹⁰⁴

Yliopistojen hitaaksi koettua erikoistumista ja virta-
viivaistumista on haluttu joka tapauksessa vauhdittaa lisäämällä rahoitusmalliin uusia tulosarvioinnin indikaattoreita ja kasvattamalla ohjaavan strategisen rahoituksen osuutta. Myös rahoituksen kiristämistä on perusteltu yliopistojen toiminnan tehostamisen ja profiloimisen tavoitteella. Juuri ennen nykyistä hallituskautta siirrettiin 50 miljoonaa euroa yliopistojen perusrahoituksesta Suomen Akatemian [jakamaksi kilpailuksi profilaatorahoitukseksi](#)¹⁰⁵. Viime vuonna T3-fuusion edellyttämien [lakimuutosten yhteydessä](#) tehtiin kaikkia yliopistoja koskeva lisäys, joka mahdollistaa opetuksen hankinnan toiselta yliopistolta tai ammattikorkeakoululta, kunhan ”pääosa” tutkinnon opetuksesta järjestetään itse¹⁰⁶. Profiloitumiseen opetusyhteistyön kautta kannustava [säädös-uudistus herätti kiistoja](#), sillä lain väljien muotoilujen perusteella merkittäviä osuuksia tutkinnoista voidaan tästä lähtien alihankkia ostopalveluna¹⁰⁷. Yliopisto voi jatkossa ulkoistaa opetustaan myös ammattikorkeakouluun, ja sitä voidaan esimerkiksi tilata tarjouskilpailun perusteella halvimmalta tarjoajalta.

Välillä kitkaisesti edennyt ja lähellä [kariutumistakin](#)¹⁰⁸ käynyt T3-fuusio nostatti puolestaan lopulta muun muassa uuden yliopiston johtosäännön [laillisuudesta](#) kiivaan [debatin](#), joka kulminoitui Tampereen yliopiston [henkilöstön](#) ja [opiskelijoiden](#) vastalauseadressiin ja [ulosmarssiin](#)¹⁰⁹. Tampereen yliopiston [yliopistoyhteisön](#) keskeisten ryhmien edustajat päätyivät myös tekemään johtosäännöstä [kantelun](#) eduskunnan oikeusasiamiehelle¹¹⁰. Siirtymäkauden hallitus jatkoi yliopiston itsehallinnon kannalta [kyseenalaisia toimia](#) asettaessaan konsistorin väliaikaisen puheenjohtajan vaaleilla valitun konsistorin ulkopuolelta¹¹¹. Enemmistö uuden konsistorin jäsenistä tekikin puheenjohtajan asemaa ja uuden yliopiston vallankäyttöä koskevan [valituksen](#) Hämeenlinnan hallinto-oikeuteen¹¹². Toukokuun lopulla siirtymäkauden hallitus muutti [omavaltaisesti johtosääntöä](#) ja laajensi nimittämänsä puheenjohtajan päätösvallan koskemaan yliopiston hallituksen ja sen nimittämiskomitean valintaprosessia¹¹³. Väliaikaisen puheenjohtajan ääni on ratkaissut useita tasatilanteeseen johtaneita äänestyksiä, joista esimerkkinä konsistorin [päätos](#) rajata yliopiston [henkilöstö](#) uuden yliopiston hallituksen ulkopuolelle¹¹⁴.

Korkeakoulusäätiön hallituksen nimittäminen siirtymäkauden hallitukseksi ja sen itsevaltainen toiminta sekä konsistorin jyrkkä kahtiajako TaY:n ja TTY:n edustajiin ovat herättäneet vakavia [kysymyksiä yliopistodemokratian tulevaisuudesta uudessa yliopistossa](#)¹¹⁵. Debatin ytimessä on muun muassa pyrkimys antaa [korkeakoulusäätiön](#) perustajille¹¹⁶, kuten erityisesti Teknologia-teollisuus ry:lle, erityisasema hallituksessa ja uuden yliopiston muodostamisesta päätettäessä. Teknologia-teollisuus on pitänyt fuusiota alusta saakka [tärkeänä](#) ja esittänyt [näkemysensä](#), että yliopistojen henkilöstö on pidettävä ulkona uuden yliopiston hallituksesta¹¹⁷. TTY:n konsistoriedustajat ovat seuranneet samaa kantaa, ja he moittivatkin perustajien puhevallan ja yliopistolle lahjoittaman [pääoman vähättelemistä](#) esittäessään eroon

johtaneen epäluottamuslauseensa TaY:n puolelta valitulle konsistorin varapuheenjohtajalle¹¹⁸. TTY:n aiemmin keräämien [lahjoitusten](#) ja uuden säätiöyliopiston peruspääoman [lahjoittajien](#) osuudet¹¹⁹ eivät kuitenkaan yhteensä merkitse yliopiston vuosittaisessa budjetissa kuin pientä murto-osaa verrattuna esimerkiksi Suomen Akatemian rahoituspanokseen tai muuhun yliopistolaisten itsensä hankkimaan ulkopuoliseen tutkimusrahoitukseen, valtion myöntämästä perusrahoituksesta puhumattakaan.

Fuusioprosessin marssijärjestys, tulevan yliopiston hallintomalli sekä toimintakulttuuri näyttävät mukailevan nykyistä Tampereen teknillistä yliopistoa enemmän kuin Tampereen yliopistoa. Jälkimmäinen on kuitenkin korkeakouluista vanhempi ja [selvästi suu-rempi](#) henkilöstöltään, opiskelijamäärältään ja rahoitukseltaan¹²⁰. Se on lisäksi paremmin sijoittunut [neljässä viidestä tunnetuimmasta yliopistorankingista](#)¹²¹. Tampereen yliopisto on myös yli viisinkertaisesti Tampereen teknillistä yliopistoa suosittuampi [hakukohde](#), jonne pääseminen on siten ollut huomattavasti vaikeampaa¹²².

Prosessin taustalla on elinkeinoelämän etupiirin ohella OKM:n ohjaava taustarooli ollut ilmeisesti vahva, jopa [painostukseen](#) asti¹²³. Ei ole ainakaan syntynyt kuvaa, että ministeriö olisi kulissien takana pyrkinyt korostetun tasapuolisesti tukemaan kahden hyvin erityyppisen oppi- ja tiedelaitoksen hallintojen, perinteiden ja kulttuurien yhteensovittamista. T3-uudistuksen linjat myötäilevätkin nykyhallituksen teknologiavetoista korkeakoulu- ja tiedenäkemystä, joka muistuttaa Elinkeinoelämän keskusliiton esittämiä painotuksia. Yliopistotokentällä vallitsee tosin laajasti jaettu tyytymättömyys korkeakoulupolitiikkaan, eivätkä teknologia-alatkaan ole hyväksyneet rahoituksen leikkauksia, sanelevaa ja tempoilevaa ohjauspolitiikkaa, arvioinnin kiristymistä sekä tulosodotusten lyhytjänteisyyttä¹²⁴.

[Helmikuussa 2017](#) lanseerattiin korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiotyö, jonka tarkoituksena oli puolessa vuodessa määrittää kehittämisen suuntaviivat vuoteen 2030 saakka¹²⁵. Digitalisaation hyödyntämistä, teknologiaosaamista ja näiden yhdistämisestä syntyvää kansallista kilpailukykyä korostava visiotyöryhmän [taustamuistio](#) julkaistiin lokakuun lopussa 2017¹²⁶.

Digitalisaatio nousee keskeiseksi myös [Tutkimus- ja innovaationeuvoston](#)¹²⁷ lokakuussa 2017 julkaisemassa [visio- ja tiekartassa](#). Tiekartassa digitalisaatio nimetään olennaiseksi yhteiskunnalliseksi haasteeksi, jonka vaatimukset ohjaavat osaamispuheen kehittämistä¹²⁸. Hallituskauden toimina tähän pyritään vastaamaan vahvistamalla matemaattis-luonnontieteellistä osaamista kaikilla koulutusasteilla, toteuttamalla lukio-uudistus, kehittämällä korkeakoulujen opiskelijavalintoja ja joustavoittamalla tutkintojen sisältöjä.

Korkeakouluvisioon [taustamuistiossa](#) esitetään kunnianhimoisia tavoitteita: korkeakoulutettujen nuorten osuus pitäisi kasvattaa yli 50 prosenttiin ikäluokasta ja tutkimus- ja kehittämisresurssit nostaa 4 % bruttokansantuotteesta, vuoden 2015 tason ollessa 2,9 %

BKT:sta.¹²⁹ Muistio ei sisällä yksityiskohtaisia tavoitteita, mutta joitain päätelmiä mahdollisista kehittämisen suurista linjoista ja panostusten kohteista voidaan sen perusteella tehdä.

Visiotyö vaalii sloganissaan ”Sivistys, osaaminen, tiede ja teknologia ihmisen ja yhteiskunnan hyväksi” teemoja, jotka on perinteisesti yhdistetty suomalaiseen sivistysyliopistoon. Taustamuistion pohjalta muotoutuva käsitys sivistyksestä ja osaamisesta on kuitenkin yksipuolinen, sillä visiossa ihmistieteet sivuutetaan. Kuvaavaa on, että muistioon liitetystä Suomen tieteellisen julkaisemisen profiilia vuosina 2011–2014 havainnollistavasta [kaaviosta](#) puuttuvat kokonaan ihmistieteiden julkaisut¹³⁰. Ilmeisesti ihmistieteillä, kuten kulttuuri- ja yhteiskuntatieteillä tai humanistisilla tieteillä, ei nähdä olennaista merkitystä tulevaisuudessa tarpeellisen osaamisen tarjoamisessa. Uudistuksen, kansantalouden kilpailukyyn ja innovaatiopotentiaalin perustaksi nähdään sen sijaan matematiikka ja luonnontieteet, joiden laskuun kääntyneistä oppimistuloksista tässäkin muistiossa kannetaan huolta.

Parhaillaan on käynnissä korkeakouluvisioon [toimeenpano](#), jonka aikana valmistellaan ”Ehdotus Suomelle: Suomi 100+” -tiekartta korkeakoulutuksen ja tutkimuksen uudistamiseksi¹³¹. Valmistelua tehdään [OKM:n asettamissa](#) johtoryhmässä ja viidessä teematyöryhmässä: 1) Mahdollistava ohjaus, resurssit ja rakenteet; 2) Avoimuus, joustavuus ja jatkuva oppiminen; 3) Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta; 4) Digitalisaatio ja tekoäly korkeakoulujen muutoksen tukena; 5) Hyvinvoivat korkeakoulu yhteisöt.¹³²

Rahoitusta ei ole kuitenkaan luvattu vahvistaa edes aiempien leikkausten kompensoimiseksi. Tältä osin visioiden ja tekojen välillä on mittava kuilu. Se erottaa myös hallitusta ja Elinkeinoelämän keskusliittoa, joka on vastustanut koulutuksen rahoitusleikkauksia¹³³. Hallitus on leikannut yliopistojen perusrahoitusta ja myös monien alojen kannalta merkittävää Tekesin (nyk. Business Finland)¹³⁴ tutkimus- ja kehittämisrahoitusta. Seurin ja Vartiainen [raportissa](#) Talouspolitiikan arviointineuvostolle 2018 sekä siihen pohjautuvassa [artikkelissa](#) lasketaankin yliopistojen rahoituksen selvästi supistuneen vuoden 2011 jälkeen. Yliopistoindeksillä deflaoituna reaalin kokonaisrahoitus on laskenut vuoden 2008 tasolle ja perusrahoitus jopa vuoden 2002 tasolle.¹³⁵ Valtion rahoitusta on samalla siirtynyt vakaasta perusrahoituksesta hankehakemuksiin pilkotuksi kärkihanke-, profilaatio- ja strategiarahoitukseksi, josta yliopistot kilpailevat keskenään ja neuvottelevat OKM:n kanssa.

Rahoitusmallin laskentaindikaattoreita [muutettiin](#) hieman vuodesta 2017 alkaen. Muun muassa niin sanotun strategisen rahoituksen osuutta (eli porkkanaa ja keppiä, jolla OKM voi ohjata yliopistoja tahtonsa mukaisesti) kasvatettiin 12 prosenttiin kokonaisrahoituksesta aiemmasta 10 prosentista, EK:n [suosittelemaan](#) tapaan¹³⁶. Hallituskaudella on myös jaettu noin 65 miljoonaa erityisavustuksia [korkeakoulutuksen kehittämiseen](#) ministeriön vision mukaisesti [ensisijassa hankkeille](#), joissa painottuvat digitalisaatio ja työelämäyhteydet¹³⁷.

”Digitalisaation muodossa on avautunut tie koulujen kaupallistamiseen.”

Hallituskauden [puoliväliriihessä](#) ylivoimaisesti suurin taloudellinen satsaus suunnattiin korkeakoulujen ja elinkeinoelämän innovaatioyhteistyön vahvistamiseen, mihin varattiin budjetissa 155 miljoonaa¹³⁸. Tarkoituksena on tukea ”kasvumoottoreita”, ”innovaatioekosysteemejä” ja huippututkimuksen ”[lippulaivainsituutteja](#)”¹³⁹ muun muassa Tekesin/Business Finlandin ja Suomen Akatemian kärkihankerahoituksella sekä tarjoamalla yrityksille ”innovaatioetoteita”. Lisärahoituksella pyritään suuntaamaan tutkimusta elinkeinoelämän kannalta tärkeisiin kohteisiin ja tuomaan markkinoille kaupallistettavia innovaatioita. Tekesin kautta jaettava lisärahoitus oli aikomus koota valtion omaisuuden myynnillä ja käyttää sitä innovaatiojärjestelmää pääomittamalla, mutta suunnitelma [osoittautui virheelliseksi](#) jo alkuaskeleissaan¹⁴⁰. Tuki päätettiin toteuttaa yritysten [pääomainoina](#)¹⁴¹.

Jo syksyllä 2016 otettiin käyttöön 5 000 euron arvoiset Tekesin/Business Finlandin hallinnoimat [innovaatioasetelit](#), joilla pk-yritykset voivat ostaa kasvua, kansainvälistymistä ja digitalisaatiota tukevia asiantuntijapalveluja¹⁴². Kuten jo ideasta käy ilmi, tutkimusrahoituksen kanssa tälläkään rahoitusmuodolla ei ole mitään tekemistä. Korkeakoulujen ja elinkeinoelämän T&K-yhteyksiäkään tuki ei vahvista juuri sen enempää, vaikka innovaatioasetelit [lanseerattiin](#) ”korkeakouluyhteistyön” nimissä, sillä [palveluntuottajat](#) ovat enimmäkseen toisia yrityksiä¹⁴³. Siten tutkimus- ja innovaatiojärjestelmän tueksi esitetty rahoitus on käytännössä yritystukea, jolla voidaan ostaa toisten yritysten tarjoamia tuotekehittely- ja tuotteistamispalveluja.

”Osaamislähtöisten kilpailuetujen” synnyttämiseen tähtäävät innovaatiohankkeet ovat olleet erittäin keskeinen osa [riedepolitiikkaa](#) jo aiempien hallitusten aikana¹⁴⁴. Kovat lupaukset siivittivät aikoinaan esimerkiksi Strategisen huippuosaamisen keskittymiä ([SHOKit](#))¹⁴⁵, jotka Sipilän hallitus puolestaan lakkautti. Kuten Tekesistä [todettiin](#), ”Kasvumoottori”-rahoitu-

sinstrumentti on osin ”vanhaa asiaa uudessa paketissa”, mutta ”moottori-sanassa on enemmän pörinää”¹⁴⁶. Nyt ei tavoitella enää vain innovaatioita vaan pari vuotta sitten uudeksi muotitermiksi ilmaantunutta ”disruptiota” (sanan verkkohauilla voi kokeilla niin sanottua *bullshit*-bingoa). Todellisuudessa pitkäjänteistä innovaatio-rahointusta on kuitenkin päinvastoin leikattu [monien innovaatioalan](#) ja [OECD:n](#) asiantuntijoiden kritisoidulla tavalla¹⁴⁷. Leikkaukset eivät ole [kohdistuneet](#) ”tehottomien yritystukien” edellä kuvatun kaltaiseen silppuun vaan ”suurimmalta osin suoraan yliopistoihin ja tutkimuslaitoksiin”¹⁴⁸. Yritystukia hallitus sen sijaan [ei ole leikannut](#) vaikka siihen jopa etujärjestöt olisivat olleet valmiita¹⁴⁹.

Digitalisaatio elinkeinoelämän reittinä kouluihin

Myös digitalisaation nostamista keskeiseksi tulevaisuuden haasteeksi voidaan jäsentää elinkeinoelämän toimintaedellytysten parantamisen näkökulmasta. Tähän saakka yritysten kaupallinen toiminta on ollut vähäistä ja tiukasti rajoitettua koulutusjärjestelmässä: ”Koulua ja opetusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana” linjataan [perusopetuksen](#) ja [lukion](#) opetussuunnitelmien perusteissa¹⁵⁰. Tästä huolimatta on nyt digitalisaation muodossa avautunut tie koulujen kaupallistamiseen.

Microsoftin [Oppimisen Pohjantähti](#) -ohjelma¹⁵¹ on yksi esimerkki monien muiden joukossa. Ohjelma perustuu kuusiportaiseen ”syväoppimisen” [menetelmään](#), joka ”haastaa oppimiseen liittyvät vallitsevat ajatusmallit ja luo uutta oppimisen tapaa”¹⁵². Konseptin myötä on tuotettu oppaita, joissa määritellään, miten [opetussuunnitelmaa](#) tulisi soveltaa ja miten [arvioida](#) oppimista sekä opetuksen sisältöjä¹⁵³. Samanaikaisesti Microsoft markkinoi ohjelmistojaan, sovelluksiaan ja tekee brändiään tunnetuksi oppilaiden ja opettajien arjessa. Suomessa ohjelma on saanut [jalansijan](#) noin 200 koulusta ja melkein 30 kaupungista¹⁵⁴.

Ottamatta kantaa mallien sisältöihin on erikoista, että Microsoftin, [Applen](#)¹⁵⁵ ja [Googlen](#) (Alphabetin)¹⁵⁶ kaltaiset ylikansalliset yritykset pääsevät vapaasti ja laajalevikkisesti markkinoimaan brändiään kouluissa ja jopa vaikuttamaan opetussuunnitelman ohi siihen, miten opetusta toteutetaan, vaikka kaupallinen vaikuttaminen on perinteisesti pyritty sulkemaan koulun ulkopuolelle. Ongelmallisuuteen havahduttaisiin herkästi, jos vastaava asetelma vallitsisi vaikkapa suurten urheiluvälinebrändien ja liikunnanopetuksen välillä. Täysin ongelmattomana ei voi pitää myöskään Opetushallituksen näkyvää osallistumista yritysryhteytyöhön, sillä vaikka viraston tehtäviä luonnehditaan nykyään pikemminkin kehittäviksi kuin valvoviksi, sillä on edelleen myös legitimoiva ja normeja antava roolinsa.

Perinteinen oppikirjojen ja kalusteiden myynti on ollut tähän verrattuna vielä pientä koulubisnestä heijastusvaikutuksiltaan. Tietyn kustantamon koulukirjojen käyttäminen tai kalustevalmistajan tuolilla istuminen ei ole kasvattanut sukupolvista näiden yritysten tuotteiden käyttäjiä, mutta tilanne on toinen nykyisessä digikuluttajien sosiaalisuudessa. Suuryritysten ja kaupallisten yhteistyöhankkeiden läsnäolosta koulumaailmassa on tullut itsestään selvää digiopettamisen myötä, ja vain harvoin huomataan enää kyseenalaistaa asetelman ongelmakohtia. Opetusteknologian lisäämiseen epäilevästi suhtautuneet leimataan usein muutosvastarintaisiksi, vaikka näyttö teknologian lupausten lunastamisesta on vielä avoinna.

Digitalisaatioon nojautuvan koulun kehittämisen mahdollisista varjopuolista ei ole riittävästi keskusteltu, vaikka arkista puolesta–vastaan–kädenvääntöä on ollut sitäkin enemmän. Tutkija Jaana Parviaisen [mukaan](#) opetusteknologioiden ja -peliin lupaama oppimisen hauskuus ja elämyksellisyys peittää alleen useita huoletuttavia kysymyksiä esimerkiksi yksityisyyden suojasta ja tekijänoikeuksista¹⁵⁷. Kuka omistaa oppimispeleissä ja -sovelluksissa tuotetun datan? Entä kuinka yksityiskohdasta tietoa ne keräävät käyttäjästään ja miten tietoa käytetään? Kerättyä dataa voidaan hyödyntää muun muassa myymällä sitä mainostajille ja toisille yrityksille, kuten Google ja Facebook [tekevät](#), mutta sovellusten keräämää tietoa voidaan käyttää myös poliittisen manipulaation välineenä, kuten [Cambridge Analytican](#) toiminta USA:n vuoden 2016 presidentinvaaleissa osoitti¹⁵⁸. Opetusteknologioiden käyttö ansaitsisi osakseen enemmän avointa ja kriittistä tarkastelua tällä perustavanlaatuisella tasolla, etenkin kun hallituksen tekoälyinnostus on tuonut mukanaan entistä painokkaammin politiikkasuositusten, jonka mukaan ”[t]eknologian hyödyntämistä koulutuksessa on lisättävä kaikilla koulutusasteilla”¹⁵⁹.

Yksityisille kaupallisille toimijoille olisi olemassa yleishyödyllisyyteen perustuvia eettisempiä vaihtoehtoja. Julkisessa järjestelmässä olisi ollut mahdollista valita esimerkiksi toimintamalleja, joissa johdonmukaisesti suositettiin avoimeen lähdekoodiin ja vapaisiin ohjelmitoihin perustuvia digiratkaisuja ja sovelluksia. Hallitus ei tietenkään päättä eikä ole vastuussa siitä, miten kuntien

koulutoimet tai esimerkiksi itsenäiset korkeakoulut digihankintojaan tekevät. Kun digitalisaatio on viimeistään tällä hallituskaudella hyvin selvästi asetettu yhdeksi koulutuspolitiikan keihäänkärjeksi, olisi valtiollisessa ohjauspolitiikassa kuitenkin ollut mahdollista painottaa ja tukea erityisesti avoimen ja lisenssittömän tietoteknologian osuutta. Toisaalta tämä saattaisi sopia huonosti yhteen hallituksen ja suuryritysten läheisten välien sekä hallitusohjelman yhdeksi painopisteeksi omaksutun ”normien purkamisen” kanssa.

Eriarvoistumiskehitys ja hallituksen toimet

Koulutuspolitiikan painottuminen työmarkkinoiden ruokkimiseen, kilpailukyvyyn edistämiseen ja digitalisaatioon ei valitettavasti tarkoita sitä, että koulutuksellinen tasa-arvo olisi jo saavutettu edellisten hallitusten kausilla. Pikemminkin päinvastoin, [sillä useat tutkimukset viittaavat eriarvoisuuden](#) eri muotoihin ja sitä [lisääviin kehityskuluihin](#)¹⁶⁰. Merkittäviä olosuhteiden, asenteiden, opiskelumahdollisuuksien ja oppimistulosten eroja tiedetään keskimäärin olevan esimerkiksi poikien ja tyttöjen, kantaväestön ja maahanmuuttajien, ammattikoululaisten ja lukiolaisten, eri maantieteellisillä alueilla ja kaupunginosissa elävien sekä huoltajiensa sosioekonomiselta asemalta ja koulutustasolta toisistaan poikkeavien lasten ja nuorten välillä. Alkusyksystä 2017 muun muassa [UNESCO](#) vaatikin Suomea kiinnittämään enemmän huomiota perusopetuksen alueellisiin eroihin opetusresursseissa niin rahoituksen kuin opettajien ammattitaidon suhteen¹⁶¹. Edellä on myös jo viitattu lukuisiin viime aikoina lisääntyneisiin koulutuskeskustelun puheenvuoroihin, joissa opettajat, rehtorit tai tutkijat ovat ilmaisseet huolensa eriytymiskehityksestä. Yhteiskunnallista kokonaistilannetta arvioidessaan sosiaalialan ammattilaisten enemmistö on puolestaan tuoreen [Sosiaalibarometrin mukaan](#) sitä mieltä, että eriytyminen on Suomessa lisääntynyt ja hallitus epäonnistunut tavoitteessaan vähentää eriarvoisuutta¹⁶².

Hallituksen tasa-arvopolitiikan näkymättömyys sai heti alussa [runsaasti](#) kritiikkiä. Sen seurauksena niin sukupuoleen liittyviä kuin muitakin tasa-arvokysymyksiä nostettiin agendalle, mutta aiempaa [suppeammin](#)¹⁶³. Vahvaa sijaa nämä kysymykset eivät ole saaneet myöskään Sipilän hallituksen koulutuspolitiikassa. Erityisesti kahdessa viimeisimmässä valtion budjettiriihessä on kuitenkin suunnattu muutamia erityisavustuksia eriarvoisuuden torjumiseen.

Hallituksen [puoliväliriihessä](#) lisättiin vuosille 2018–2019 30 miljoonan euron [määräraha](#) eriarvoisuuden ehkäisemiseen haastavilla alueilla toimiville kouluille ja alennettiin varhaiskasvatuksen asiakasmaksuja¹⁶⁴. Viimeisimmässä [kehysriihessä](#) vastaava kohdennettu 10 miljoonan määräraha kirjattiin [päiväkodeille](#) ja päätettiin tarjota toisella asteella pienituloisten perheiden opiskelijoille opintotuen [oppimateriaalilisää](#)¹⁶⁵. Toukokuun 2018 [lisätalousarvioesityksessä](#) hallitus päätti suunnata 2 miljoonaa euroa toisen asteen koulutuksen järjestäjille oppi-

materiaalikustannusten alentamiseen tähtävien mallien kehittämiseen. Toiset 2 miljoonaa osoitettiin maahanmuuttajien kielten oppimiseen vapaan sivistystyön oppilaitoksissa ja 7 miljoonaa varattiin aikuisten heikkojen digitaalisten kohentamiseen¹⁶⁶.

Haasteellisten olosuhteiden oppilaitoslisät ovat kuitenkin kertaluonteisia hankerahoja. [Julkisen talouden suunnitelmasta](#) vuosille 2019–2022 käy ilmi, ettei hallitus ehdota tukien jatkamista samassa mitassa tulevina vuosina¹⁶⁷. Eriarvoistumiskehityksen taittaminen ja koulutuksen tasa-arvoisen laadun takaaminen vaatisivat pitkäjänteistä työtä ja resursseja, jotka erillishankkeiden ja jatkuvien projektihakujen sijaan tarjoaisivat jatkuvuutta. Kertaluonteiset määrärahat ovat kustannusvaikutuksiltaan vähäisiä esimerkiksi rinnastettuina koulutuksen digitalisaation panostuksiin. Vielä puutteellisemmilla ne vaikuttavat verrattuna käänteisesti hallituksen tekemiin leikkauksiin, kuten tukien ja budjettiosuuksien indeksileikkauksiin ja -jäädtyksiin, puhumattakaan kuntien [valtionosuuksien](#) leikkauksista, jotka aloitettiin jo edellisellä hallituskaudella¹⁶⁸. Näitä summata voidaan päätyä jopa [laskelmaan](#), jonka mukaan kahden viimeisimmän hallituskauden aikana koulutussektorilta on eri tasoilla leikattu lähes puolitoista miljardia euroa¹⁶⁹.

Sipilän hallituksen näkyvin reaktio yhteiskunnallisen tasa-arvon kysymyksiin on ollut professori Juho Saaren johtaman eriarvoisuustyöryhmän [asettaminen](#)¹⁷⁰. Työryhmän [loppuraportti](#) julkaistiin maaliskuussa 2018¹⁷¹. Tehtävänä oli ”etsiä keinoja yhteiskunnallisen eriytymisen pysäyttämiseksi”. Toimeksiannon rajauksena oli kuitenkin pysyminen ”budjettikehysten puitteissa julkisia menoja lisäämättä”. Myöskään työmarkkinoiden toiminta ja verotus eivät kuuluneet tehtävänantoon, joten tietyt keskeiset eriarvoisuuden rakenteiden ja kokemusten perustalla vaikuttavat tekijät jätettiin tarkastelujen ulkopuolelle. Loppuraportin taustoitussosio nostaa silti vahvasti esiin tuloerojen yhteyden muihin eriarvoisuuden muotoihin sekä yleiseen yhteiskunnalliseen hyvinvointiin ja luottamukseen. Raportti myös tähdentää koetun eriarvoisuuden reaalisia vaikutuksia sekä mahdollisuuksien tasa-arvon suurta merkitystä myös absoluuttisen köyhyyden ja huono-osaisuuden torjunnassa.

Tehtävänannon rajausten puitteissa työryhmä esittää useita perusteltuja ehdotuksia eriarvoisuuden vähentämiseksi. Ehdotukset on jäsennetty nelijaolla turvaaviin, palauttaviin, tehostaviin ja pelastaviin toimenpiteisiin. Koulutuspolitiikan piiriin laskettavia ehdotuksia on luonnollisesti pääasiassa turvaavissa toimissa, joilla pyritään ehkäisemään ongelmien syntymistä. Näistä voi mainita demokratian tukemisen demokratiakasvatusta vahvistamalla sekä siirtymisen koko ikäluokan kattavaan 5-vuotiaana alkavaan varhaiskasvatukseen. Palauttavien toimien piiriin kuuluu puolestaan työttömyyden ehkäisyosaamista nostamalla. Se edellyttää aikuiskoulutuksen laajamittaista uudistusta, jonka selvitystyötä ehdotetaan käynnistettäväksi vuonna 2019.

Eriarvoisuusraportin muutkin mittavammat suositukset ja ideat, kuten eriarvoisuuden vähentämispo-

liittikan laatiminen, lapsi- ja nuorisolähtöisen säädös- ja palvelujärjestelmän luominen sekä sosiaaliturvien yhtenäistäminen, jäävät valtaosaltaan seuraavan hallituksen pohdintaan ja mahdolliseen toteutukseen. Sipilän hallitus [katsoo](#) tosin jo ryhtyneensä joihinkin raportin ehdotusten suuntaisiin toimenpiteisiin¹⁷², joista kasvatuksessa mahdollisesti kauaskantoisimpana voi pitää juuri 5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen kokeilua. Toisaalta raportissa varta vasten mainitaan, että jo tällä vaalikaudella voitaisiin poistaa ”varhaiskasvatuksen eriarvoistavat säädökset ja käytännöt vanhempien vaihtelevissa työmarkkinatilanteissa” eli juuri niin sanottu subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajausta. Tätä päätöstään hallitus ei kuitenkaan halunnut viimeisimmässä julkisen talouden [suunnitelmassaan](#) pyörtää¹⁷³, vaikka se tuottaa myös [ris-tiriitoja](#) ja [ongelmia](#) kiistellyn aktiivimallin perheellisille työttömille asettamien vaatimusten kanssa¹⁷⁴. Suunnitelmassa ei näy myöskään aikomusta jatkaa koulujen välisten erojen torjumiseen tarkoitettua haastavien alueiden oppilaitosten erityisavustusta, vaikka sekin erikseen mainitaan eriarvoisuustyöryhmän suosituksissa.

Osa työryhmän ajatuksista näyttää päätyneen opetus- ja kulttuuriministeriön tuoreeseen [tulevaisuuskatsaukseen](#), jossa eriarvoistumisen pysäyttämistä ja ennaltaehkäisyä pidetään keskeisinä tavoitteina hyvinvoinnin yhteiskunnan rakentamisessa. Katsauksessa korostetaan mahdollisuuksien tasa-arvoa ja puuttumista alueelliseen eriarvoistumiseen vahvistamalla haastavien alueiden varhaiskasvatusta ja kouluja. Myös varhaiskasvatuksen osallistumisaste havaitaan muuta Pohjoismaita matalammaksi ja sen nostaminen yhtäläiselle tasolle määritetään tärkeäksi päämääräksi.¹⁷⁵ Edellinen viitannee edellä mainittuihin kertaluonteisiin avustuksiin ja jälkimmäinen varhaiskasvatuksen laajentamiseen, mistä hallitus on jo käynnistänyt kokeilun. Uusia eriarvoisuuden pureutuvia toimia ei siten esitetä, joten tältäkin osin näyttää siltä, että ne jäävät seuraavan hallituksen pohdittaviksi.

Kokonaiskuvan puute ja ongelmanasettelun rajaukset

Edellä kuvatut hankkeet kertovat ainakin siitä, miten yhdellä hallituskaudella halutaan uudistaa koulutusjärjestelmää kerralla enemmän kuin koskaan aiemmin yhtä lyhyenä aikana. Samalla on kuitenkin luovuttu perinteisestä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmasta (KESU), joka aiemmin koosti yhteen koulutusjärjestelmän kaikkien tasojen muutostavoitteet ja toimintasuunnitelmat. Edellinen viisivuotinen [kehittämissuunnitelma](#) linjattiin Kataisen hallituksen aikana vuosille 2011–2016¹⁷⁶. Nykyisellä hallituskaudella sen ovat korvanneet pääasiassa juuri hallituksen kärkihankkeet. (Hankkeita ja säädösvalmistelua voi seurata OKM:n [verkkosivulta](#) sekä [hankerekisteristä](#).¹⁷⁷)

Muiden muassa Professoriliitto, Tieteentekijöiden liitto ja OAJ [vastustivat](#) KESUn lakkauttamista¹⁷⁸. Luopuminen KESUsta on tehnyt vaikeammaksi hahmottaa kokonaiskuvaa hallituksen suunnitelmista, seurata niiden

edistymistä ja käydä koulujärjestelmän tulevaisuudesta systemaattista laajapohjaista keskustelua yli hallituskausien. Niinpä uudistushankkeet näyttävät monissa tapauksissa tulleen yllätyksinä koulutussektorien toimijoille itselleenkin. Omalla tavallaan samaan suuntaan on voinut vaikuttaa tiede- ja teknologiapolitiikkaa visioivan [Tutkimus- ja innovaationeuvoston](#) koon [supistaminen](#) noin puoleen aikaisemmasta¹⁷⁹. Ammatillisesti suuntautuneen koulutuksen (sekä ammatti- että AMK-koulutus) laadullisia ja määrällisiä muutostarpeita ennakoivat aiemmat 26 koulutustoimikuntaa tiivistettiin puolestaan 9 [ennakointiryhmään](#)¹⁸⁰.

Kuten [hallitusohjelma](#) esittää, hallitus näkee Suomen ”näivettymisen kiertessä” ja täynnä ongelmia, jotka se on ottanut tehtäväkseen ratkaista¹⁸¹. Sama ajattelumalli näyttää kuvaavan myös hallituksen suhdetta koulutusjärjestelmään. Strateginen ketteryys ja operatiivinen tehokkuus ovat nykyhallituksen korostamia, yrityselämästä omaksuttuja ihanteita. Muutostojen laajuutta ja niiden linjausten kapea-alaisuutta sekä kiireellistä valmistelua ovat kritisoineet monet kasvatusalan toimijat ja asiantuntijat. Kiireen jalkoihin saattavat jäädä hankkeiden seuranta, kokeilujen arviointi ja ylipäätään uudistamisen tutkimusperustaisuuden periaate.

[Ratkaisukeskeisen politiikkakäsityksen](#)¹⁸² sekä ylipäätään ongelmat ja ratkaisut -puheen alle myös herkästi peittyvä se, miten valta on ongelmien määrittelijällä. Juuri näin luonteeltaan poliittiset valinnat voidaan kuvata vääjäämättömiksi ”kehittämistarpeiksi”. Määrittelyvallan poliittisuus korostuu entisestään tilanteessa, jossa hallitus on vaikuttanut halukkaalta kuulemaan ongelmien ja ratkaisujen esittäjänä mieluummin yritysmaailmaa kuin tutkijoita.

Tutkimus ja (kasvatus)tieteellinen asiantuntemus eivät ole olleet nykyhallituksen visiotyön ytimessä. Esimerkiksi koulutusjärjestelmän koko tulevaisuutta pohittimaan opetusministeri on asettanut [osaamisen tulevaisuuspaneelin](#), jonka tehtävänä on ennakoita muutostarpeita ja osallistua koulutuspolitiikan tulevaisuus- ja visiotyöhön¹⁸³. [Panelistien](#) joukossa on muun muassa yritysten hallitusammattilaisia ja muita elinkeinoelämän edustajia sekä ”voittamisvalmentaja”, mutta koulutuspolitiikan asiantuntijoita, opettajia tai kasvatustieteen tutkijoita ryhmään ei ole nimetty yhtä digioppimiseen ja opetusteknologiaan erikoistunutta professoria lukuun ottamatta¹⁸⁴.

Paneeli on julkistanut hiljattain ensimmäisen [kananottonsa](#)¹⁸⁵. Sen sisällöllinen anti on ohut ja sanoma toistaa jo monta vuosikymmentä pinnalla olleita näkemyksiä, joskin entistä yksipuolisemmassa hengessä: talouden ja työn murroksen vuoksi loppumattomasta uudelleen koulutautumisesta tulee uusi normaali, yksilön oma vastuu ”osaamisensa omistajuudesta ja päivittämisestä” kasvaa ja siten koulutusjärjestelmän on kyettävä joustavasti tarjoamaan jatkuvasti uusiin työtehtäviin valmistavaa oppimista jopa [miljoonalle suomalaiselle](#)¹⁸⁶.

Hallituskauden lopun tärkeimmäksi koulutuspoliittiseksi teemaksi onkin muodostunut juuri jatkuvan uudelleen koulutuksen periaate. Se esiintyy niin eriar-

voisuusraportissa, osaamisen tulevaisuuspaneelissa kuin alkuvuodesta julkaistussa *Työn murros ja elinikäinen oppiminen -raportissa* sekä tuoreessa *Tekoälyajan työ -raportissa*¹⁸⁷, kuten myös [pääministerin](#) ja [opetusministerin](#) puheissa ”jatkuvan oppimisen reformista”¹⁸⁸. Tältä kannalta yhtenä hallituksen koulutuspoliittisena reagoitina myös eriarvoisuuden torjumiseen voi pitää kehysriihessä 2018 päätettyä 54 miljoonan (tässäkin tapauksessa kertaluonteista) satsausta työvoimapolusta kärsivien alojen täydennys- ja muuntokoulutukseen. Sillä pyritään lieventämään työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmaa eli vastaamaan työvoimapolusta ja saamaan työelämän piiriin osaamispuutteiden vuoksi työttöminä olevia. Panoituksia osaavan työvoiman saamiseksi jatkettiin hallituksen [lisätalousarvioesityksessä](#), jossa korkeakouluille osoitettiin 10 miljoonaa ICT-alojen ja muiden työvoimapolusta kärsivien alojen osajien muuntokoulutukseen. 16 miljoonaa varattiin ammatillisen muuntokoulutuksen mallin pilotointiin ja yhteensä 29 miljoonaa yrityslähtöiseen työvoimakoulutukseen ja vaikeassa työmarkkina-asetussa olevien työllistymiseen tähtäviin ”kasvupalvelupilotteihin”¹⁸⁹.

Elinkeinoelämää kuunnelleen hallituksen koulutuspoliittisena perintönä seuraavalle hallitukselle korostuikin juuri työelämän muuttuviin osaamistarpeisiin vastaaminen elinikäisen oppimisen ja täydennyskoulutuksen avulla. Samalla kuitenkin talouden muutos näyttäytyä ikään kuin luonnonvoimana ja [luovana tuhona](#)¹⁹⁰ (tai edellä mainittua muotuisana käyttäen ”disruption”), jonka keskellä yksilöiden on parhaansa mukaan ”selviydyttävä” ”päivittämällä osaamistaan”. Työ- ja elinkeinoministeriön [tekoälyraportissa](#) väläytetään jopa keskustelua ”elinikäisestä oppivelvollisuudesta”¹⁹¹. Valtion tehtäväksi jää vaimentaa törmäystä, ja siinä avainasemassa on elinikäisesti jatkuva ammatillinen täydennys- ja uudelleen kouluttaminen. Asetelma muistuttaa valtion roolin muuttumista muutenkin yhteishyvän tuottajasta yksilöiden aktivoijaksi, kurinalaistajaksi ja valmentajaksi, kuten voi kuvata seuraten Heiskalan ja Kantolan tulkintaa managerialistisesta ”valmentajavaltiosta”¹⁹².

Reaalisia utopioita ihmisten hyvinvoinnista, paremmasta työstä ja arjesta – vaikkapa työn jakamisesta ja työajan lyhentämisestä – tai sosiaalisesti ja ekologisesti kestävästä kehityksestä ei mainita, joten mahdollisuuksia talouden ja työelämän itsensä muokkaamiseen inhimilliseen suuntaan ei pohdita. Toisaalta esimerkiksi ilmastomuutoksen, resurssipulan, globaalin eriarvoisuuden ja pakolaisuuden, demokratian ja yhteiskuntarauhan horjumisen sekä turvallisuuden ja terrorismin kaltaiset kysymykset ja niihin vastaaminen koulutuksen keinoin loistavat nekin poissaolollaan ”osaamisen tulevaisuuspaneelin” ajatelmista ja elinikäisen oppimisen puheista.

Uudistushankkeiden ideologia ja realiteetit: pari muistutusta

2000-luvun koulutuspoliittisissa tutkimuksissa on jo muodostunut suorastaan selviöksi, että valtioiden kou-

”Ideologiset suhdanteet ovat tulleet nyt esille aiempaa paljaampina.”

lutuksellisia ratkaisuja ohjaavat ylikansalliset mallit ja niiden taustalla liberalisoidun finanssi- ja tietokykykapitalismin vaateet. Itsenäisen kansallisen koulutuspolitiikan aika näyttää olevan suurelta osin ohi. Poliitiikka debatteina ja aitoina valintoina katoaa koulutuspolitiikasta, jos tämäkin politiikkasektori muuttuu virran seuraamiseksi, sopeutumiseksi ja hallinnoinniksi, joka palvelee uusliberalistista hyödyn ja tuottavuuden rationaliteettia – perimmiltään siis pääomien kasautumista. Globaalin kapitalismin oletetut lainalaisuudet, budjettikuri ja talouspuhe alkavat tällöin hallita koulutusajattelua, aivan kuten ne ovat saaneet ylivalan yleisessä poliittisessa [argumentaatioissa](#)¹⁹³. Samalla poliittinen ohjaus tekee yhä enemmän tilaa virkamiesohjaukselle, jota ministeriöiden korkeat vastuuhenkilöt harjoittavat niin, ettei hallitusten ja ministerien vaihtuminen muuta poliittisia linjauksia. Esimerkiksi yliopistopoliittisessa retoriikassa tämän on huomattu ilmenneen siten, ettei 2010-luvun ministerien [puheiden perusteella](#) voi enää tunnistaa eroja puoluetaus-
tojen välillä¹⁹⁴.

Useimmat nykyyhallituksen näkemykset ja toimet ovatkin jatkoa aiemmille trendeille. Selvää tämä on esimerkiksi digioppimisen painotuksessa ja kaikkein ilmeisintä korkeakoulu- ja tiedepoliitikassa, joka on koulutussektorin tasoista [pisimpään edennyt](#) kohti kilpailutalouden ja tulosarvioinnin malleja¹⁹⁵. Sipilän hallituksen kausi on silti saattanut herätellä myös tutkijoita muistamaan, että hallituspolitiikallakin on yhä merkityksensä, ylikansallisesta kehuksesta huolimatta. Ennen kaikkea voi todeta, että vallinneet ideologiset suhdanteet ovat tulleet nyt esille aiempaa paljaampina ja suoraviivaisempina. Talouden ja yritysten kilpailukyvyyn vahvistaminen, elinkeinoelämän ja työnantajien kuuleminen sekä etenkin ventialojen, teknologiateollisuuden ja informaatioteknologian yritystoiminnan palveleminen ovat olleet tällä hallituskaudella keskeisiä lähtökohtia. Edellä esitetyn katsauksen perusteella on jo käynyt ilmi ilman päätelmien korostamistakin, että elinkeinoelämän ja yri-

tysten intressit näkyvät vahvasti myös hallituksen koulutusajattelussa.

Johdannossa lainattiin OKM:n toukokuisen [tiedotteen](#) mainintaa siitä, miten suurisuuntaisina hallitus pitää aikeitaan. Kun poimitaan mukaan myös edeltävä virke, saadaan hallituksen koulutuspolitiikka perusteluineen pähkinänkuoressa: ”Yritykset raportoivat osaavan työvoiman saatavuuden ongelmista, jotka liittyvät usein osaamisen puutteisiin. Osaamisen varmistamiseksi hallitus on uudistamassa koko suomalaisen koulutusjärjestelmän varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen.”¹⁹⁶ Yritysmaailman etupiirit kertovat, mitä tarvitaan, hallitus uudistaa koulutusjärjestelmää sen mukaisesti. Kasvatus ja koulutus – varhaiskasvatuksesta yliopistoihin – tiivistyvät yritysten tällä hetkellä mielestään tarvitseman ”osaamisen” tuottamiseksi.

[Edellisen hallituksen koulutuspolitiikan](#) yhdeksi kulmakiveksi esitettiin pyrkimys vahvistaa sivistyksellistä yhdenvertaisuutta, koulutuksen saavutettavuutta ja ”koulutuksellista tasa-arvoa kaikilla [koulutusasteilla](#)”¹⁹⁷. Näkökulma oli tuolloin esillä selvästi istuvaa hallitusta enemmän. Ei toki voi väittää, että myöskään nykyhallitus olisi suhtautunut tyystin välinpitämättömästi koulutukselliseen tasa-arvoon. Puhe kaikkien kansalaisten hyvinvoinnista, yhteiskunnallisesta luottamuksesta, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta on ollut osa myös Sipilän hallituksen linjauksia. Minkäänlaisina prioriteetteina näitä ei kuitenkaan ole pidetty, ja myös koulutuspolitiikassa maininnat tasa-arvosta ovat olleet enemmänkin retoriikkaa kuin toiminnassa realisoituneita arvovalintoja.

On aina tarpeellista muistaa, ettei arvostusten ja ideologioiden tunnistaminen onnistu pelkästään retoriikkaa analysoiden. On katsottava toimenpiteitä ja niiden joukossa erityisesti resurssien allokointia eli taloudellisia päätöksiä, joista näkyvät kunkin hallituksen perimmäiset sitoumukset. Edellä on annettu tästä useita esimerkkejä. Yksinkertaisesti voidaan rinnastaa vaikkapa leikkauspäätökset: hallituksen oli mahdollista karsia merkittäviä

summia esimerkiksi ammattikoulutuksen rahoituksesta, mutta ei sen sijaan vähääkään yritystuista. Toisekseen voidaan verrata panostuksia: digitalisaatiota ja työelämäyhteyksiä on katsottu tarpeelliseksi tukea huomattavasti suuremmilla rahallisilla satsauksilla kuin koulujen toimintaedellytysten yhdenvertaisuutta. Valintoja voidaan perustella yhteiskuntaa ja taloutta koskevilla käsityksillä, mutta ne ovat yhtä kaikki myös arvosidonnaisia ratkaisuja, joilla on laajempi ideologinen taustansa ja yhteytensä erilaisiin intressiryhmiin.

Toisen muistutuksen voi esittää visioiden ja realiteettien suhteesta sekä siitä, keitä kuullaan uudistustarpeiden esittäjinä. Viime vuosikymmenten aikana on kertynyt hyvin laaja koulureformeja käsittelevä tutkimuskirjallisuus. Keskenään varsin erilaisiakin näkemyksiä edustavilta tutkijoilta voi poimia pari yhteistä perustavanlaatuaista havaintoa: ensinnäkin vallitsevat olosuhteet on tunnettava hyvin taustoineen ja historioineen, ennen kuin uudistushankkeita ideoidaan, ja toisekseen opettajien ammatillisuuden arvostuksen on oltava uudistusten keskiössä.¹⁹⁸ Uusien ideoiden on oltava mielekkäässä suhteessa siihen, mitä kouluissa todella tapahtuu tällä hetkellä ja mitä opettajat kokevat voivansa tehdä.

Siten koulujen toimintaedellytysten ja ongelma-kohtien, paikallisten olosuhteiden ja tarpeiden sekä opettajien ja oppilaiden kokemusten tutkimusperustainen kartoittaminen ruohonjuuritasolta lähtien olisi ensimmäinen tarpeellinen askel mille tahansa koulunuudistukselle. Uudistusten onnistuminen on hyvin epätodennäköistä, jos niitä visioidaan etäältä koulujen arjen ulkopuolelta. Tällöin päädytään herkästi maalailemaan koulutodellisuuden reunaehdoista piittaamattomia kuvia siitä, millainen koulun pitäisi olla voidakseen kuvitellusti vastata toisten yhteiskunnan järjestelmien ja instituutioiden asettamiin toiveisiin ja haaveisiin.

Liikkeenjohdon dynaamisen tehokkuuden ihannointi, harkintaan ja tutkailuun uppoutuvan ”vatuloinnin” vieroksunta sekä ”ketterien loikkien” retoriikka ilmenevät myös koulutuspolitiikassa toimeliaaksi ilmoitautuneen hallituksen pyrkimyksenä osoittaa aikaansaavuuttaan. Ristiriita niiden ja demokraattisten käytäntöjen välillä on merkittävä. Keskustelu ja vatvominen ovat kansanvallan ydintä. Hallituskoalitiotia ei pitäisi ajatella yritysjohtona, joka on saanut täysin vapaan mandaatin toiminnalleen, etenkin kun hallitusta ei toimitusjohtajien tapaan voida koska tahansa erottaa toimestaan. Mainitut piirteet ovatkin juuri esimerkki siitä, miten tietyn taloudellisen järjestelmän synnyttämiä ideologisia käytäntöjä yritetään siirtää hyvin toisenlaisen elämänalueen poliittiseen ohjaukseen. Niissä näyttäytyy selkeänä [managerialismi ideologiana](#) – tavalla, joka on helposti tunnistettavissa jo yritysmaailmasta omaksutuissa käsitteissä: missio, visio, strategia, tehokkuus, tuloksellisuus, ketteryys, joustavuus, innovaatiot, osaaminen ja niin edelleen.¹⁹⁹ Koulutuksen kenttä on tähän mennessä omaksunut muuta valtiojärjestelmää [hitaammin](#) tätä uuden julkisjohtamisen managerialistista ideologiaa.²⁰⁰ Siihen on monia

historiallisia ja institutionaalisia syitä, jotka kertovat kuuntelemisen arvoista tarinaansa koulukasvatuksen erityisluonteesta. Koulutusjärjestelmän uudistaminen vaatii pitkäjänteisyyttä ja vankkaa käsitystä nykykäytäntöjen hyvistä puolista, jotta vaarana ei ole sorkkia huonomaksi sellaista, mikä ei ole rikki.

Jos koulutusjärjestelmää katsellaan makrotasolta konemaisena systeeminä ja prosessikaavion kaltaisena läpivirtauksena, joka palvelee talouselämää, on tietysti houkuttelevaa kuvitella, miten koko koneistoa uudistetaan kertaheitolla kautta linjan. Tai jos koulutus mielletään tavara tuotannon ja palvelumyynnin kaltaisiksi markkinoiksi, voidaan ajatella, että tuottajille tarjotaan innovaatioita ja kuluttajille – joko tilaajille eli koulutuksen järjestäjille tai asiakkaille eli koulutettaville – informaatiota niin, että panos–tuotos-mittareilla tehokkaimmat toimintamallit valtaavat alaa. Koulutus on kuitenkin perityypillinen esimerkki hitaasti muuttuviin ja rutiineihin ankkuroituihin inhimillisiin arkikäytäntöihin juurtuneesta elämänalueesta. Se on suorastaan omalakisella tavalla sidottu ohikiitävien hetkien hallitsemattomuuteen, sosiaalisen vuorovaikutuksen vakiintuneisuuteen, inhimillisten tarpeiden ja halujen moninaisuuteen sekä ihmisen kasvulle ominaisten rytmien verkkaisuuteen. Hektisen arjen paineissa koetetaan saatella suotuisaan suuntaan syviä prosesseja, joiden kesto mitataan vuosissa ja vuosikymmenissä. Perimmältään kouluopetus on kasvatusta ja huolenpitoa yksilöistä ja ryhmistä, joiden asema on haavoittuva ja joiden omat resurssit harkintaan ja toimintaan ovat vielä rajalliset. Realistinen ja eettisesti vastuullinen koulunuudistus edellyttää siten pikemminkin uudistusinnon hillitsemistä ja vauhdin hidastamista, ei yltiöpästä kiirehtimistä ja uusien hankkeiden kasaamista edellisten raunioille – siis vakaita askeleita ja huolellista nikkarointia ennemmin kuin loikkimista ja disruptioita.

Makrotason visioiden ja mikrotason kokemusten kohtaamattomuudesta seuraa myös kasvatuksen ammattilaisten arjenhallinnan tasapainottelun ja tarpeellisten rutiinien virhetulkittamista ”muutosvastarinnaksi”. Ammattilaisten arvioita ei pitäisi sivuuttaa tällaisella managerialistisella jargonilla. Opettajien ammattitaitoa on arvostettava, heidän ammatilliseen eetokseensa on luotettava ja heillä itsellään on oltava riittävästi aikaa ja valtaa kehittää omaa työtään siinä havaitsemiensa ongelmien kohtaamiseksi. Opettajat tuntevat nahoissaan seuraukset ja kantavat vastuun myös kaikista epäonnistuneista keiluista ja muutoksista. Jos opettajat vieraannutetaan ja menetetään, millään koulunuudistuksella ei ole onnistumisen mahdollisuuksia. Yksikään varteenotettava koulureformien tutkija ei ole eri mieltä tästä eikä myöskään tutkimusperustaisuuden tarpeellisuudesta.

Jos näyttää siltä, että kentän toimijoiden ja tutkimuksen sijaan juuri elinkeinoelämällä ja sen etupiireillä on entistä enemmän puhevaltaa koulutusjärjestelmän uudistusten visioinnissa ja vauhdittamisessa, on tarpeen pohtia kriittisesti, millaisia arvostuksia tämä tuo mukanaan ja mitä reformien kiirehtimisestä voi pitkäjänteisesti seurata.

Markkinavoimat koulutuspolitiikkaa suuntaamassa?

Pohjustimme katsauksen kertaamalla lyhyesti peruskoulun historian poliittisia vaiheita. Kasvatuksen arvojen ja koulutusideologioiden muutoksia voisi pelkistetyi luonnehtia myös koko satavuotiaan Suomen aikajänteellä. Vuosisata sitten kouluopetusta peilattiin pääasiassa suhteessa historiaan, kristilliseen siveellisyyksikäsitukseen ja luonteenkasvatukseen sekä yhtenäiskulttuurisen sivistysperinnön mielikuvien rakentamiseen. Sitä seurasi psykologisten normien etsintä, jota taustoitti tieteellistety kasvatuksen ihanne ja funktionalistinen yhteiskuntakäsitys. Sitten keskiiön nousivat ajatukset kaikkien lasten monipuolisen kehityksen tasa-arvoisesta tukemisesta sekä demokraattisesta ja solidaarisesta kansalaiskasvatuksesta, kuten peruskoulun varhaisvaiheissa. Nykypuhetta puolestaan hallitsee taluselämän tulevaisuuden tuulten haistelu ja ”osaamistarpeiden” ennakointi sekä individualistinen ihmiskäsitys yksilöllistämisen ajatuksineen. Edeltävätkin ajattelutavat ovat silti yhä läsnä vaimentuneina ja kerrostuneina kasvatus- ja koulutusajattelun maape-rässä.

Nykyinen koulutuspoliittinen tilanne palauttaa mieleen 1970-luvun ja Vapaan Koulutuksen Tukisäätiiön. VKTS:n entinen toiminnanjohtaja Jaakko Aho on myöhemmin [listannut](#) säätiiön tavoitteet seuraavasti: ”koululaitoksen vapaiden kehitysmahdollisuuksien säilyttäminen, riittävien ja yksilöllisten koulutusmahdollisuuksien turvaaminen nuorisolle, koulutuksen tulosten parantaminen yhteiskunnan ja erityisesti työelämän tarpeita vastaavaksi, tuhlailavan ja lyhytnäköisen koulutuspolitiikan estäminen sekä kansalaisten luottamuksen palauttaminen opetustoimeen”²⁰¹. Keskeisellä sijalla oli myös pyrkimys vähentää sosialistiseksi koettua yhteiskuntaoppia ja kansalaiskasvatusta ja suunnata painotus sen sijaan työ- ja yrityselämän kannalta hyödyllisten tietojen ja taitojen opettamiseen.

Elinkeinoelämän edustajien koulutuspoliittiset [ta-voitteet](#) ovat edelleen osin samankaltaisia, vaikka sanasto on hioutunut: osaaminen, työelämätarpeet, kustannustehokkuus, tuloksellisuus ja yksilölliset koulutuspolut. Avainsanoihin on sittemmin lisätty etenkin yrittäjyys sekä tieto- ja viestintäteknologiset taidot eli jo edellä monesti mainittuun tapaan kaikessa koulutuksen nykyvisioinnissa esiintyvä ”digiloikka”.²⁰² Vastaavilla avainsanoilla ja -perusteilla on keskeinen asema nykyhallituksen koulutuspolitiikassa.

Esimerkin elinkeinoelämän edustajien ja hallituksen yhteneväisestä kielenkäytöstä tarjoaa erityisen myönteisessä lukiolakiesityksen [lausunnossaan](#) Suomen Yrittäjien etujärjestö, joka myös [tiedotteessaan](#) kehuu uudistuksen tarjoavan mahdollisuuden ”kelpo loikkaan”, koska oppiainejaolle perustuva opetus on ”tullut kunniakkaasti tiensä päähän” ja nyt tarvitaan ”avoimempaa” ja ”joustavampaa” lukiota, jossa ”ketteröittäminen ja yksilöllistäminen” todella toteutuvat, eikä lukiolaisten ”kehityshaikuista yrittäjyysshenkeä” enää suitsita.²⁰³

Tilanne on tietysti käänteinen 1970-lukuun nähden siten, että VKTS:n oli tarkoitus torjua ja jarruttaa vassemmistolaisista tasa-arvoistavaa tai ”tasapäistävää” koulutuspolitiikkaa, ja säätiiön taustavoimat kokivat itsensä koulutuspoliittiseksi oppositioksi. Nyt elinkeinoelämän etupiirien ajattelutavat ovat sen sijaan keskeisessä asemassa hallituspolitiikassa ja niillä johdetaan koulutusjärjestelmän uudistuksia.

Politiikan tutkija Mikko Jakonen [liittää](#) koulutusjärjestelmän reformit osaksi oikeiston kokonaisvaltaista luokkapolitiikkaa²⁰⁴. Sillä edistetään erityisesti ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvien äänestäjien eli sosioekonomiselta taustaltaan hyvin [toimeentulevien](#) intressejä yhteiskunnassa ja talousjärjestelmässä²⁰⁵. Suurimmat koulutusleikkaukset, kuten ammatillisen koulutuksen säästöt, kohdistuvat etenkin [matalamman](#) sosioekonomisen taustan opiskelijoihin²⁰⁶. Tästä näkökulmasta koulutusudistusten tasa-arvoa heikentävät piirteet voidaan kokea hyväksyttäväiksi, koska ne tuottavat lyhyen aikavälin säästöjä ja lupaavat entistä joustavampaa työvoimaa elinkeinoelämän tarpeisiin, mutta eivät rapauta oikeistolaisen politiikan kannatuspohjaa.

Koulutuksen roolin muuttaminen joustavammaksi ja herkistäminen muualta yhteiskunnasta tulevien vaatimusten auliimmaksi toteuttajaksi saattaa olla oikeistohallituksen päätavoite. Tällöin avautuisi mahdollisuus myös työ- ja elinkeinoelämän intressien entistä vahvempaan toteuttamiseen. Stephen Ball ja Deborah Youdell ovat [analysoineet](#) julkiseen koulutukseen kohdistuvia yksityistämisprosesseja, jotka jäävät usein tarkastelun ja keskustelun ulkopuolelle²⁰⁷. He ovat jaotelleet yksityistämistä edistävät toimenpiteet kahteen ryhmään: *sisäiseen* ja *ulkoiseen* yksityistämiseen.

Sisäisellä yksityistämisellä tarkoitetaan yksityisen sektorin toimintatapojen ja ajatusmallien omaksumista julkisella sektorilla. Näitä ovat esimerkiksi perusrahoituksen heikentäminen ja korvaaminen kilpailulla tai sopimusperustaisella rahoituksella, kouluvalinnan ja oppilaitosten välisen kilpailun lisääminen sekä managerialistinen hallintotapa. Tavoitteena on ohjata koulujen toimintaa yritysmäisemmäksi. Lisäksi omaksutut mallit tuottavat uusia käsitteitä, jotka vaikuttavat siihen, miten koulutus ymmärretään ja miten kasvatuksen ja opetuksen kannalta arvokas määritellään. Hallituksen koulutusudistuksissa voidaan havaita useita sisäisen yksityistämisen piirteitä niin rahoitusta koskevissa muutoksissa ja koulutusviennin tuomisessa osaksi toisen asteen koulutusta kuin koulutusta koskevien puhetapojen ja käsitteiden dynaamisessa uudelleenmuotoilussa.

Ulkoisella yksityistämisellä viitataan julkisen koulutuksen osa-alueiden (kuten suunnittelun, hallinnon tai toteutuksen) avaamiseen yksityisen sektorin toimijoille ja voitontavoittelulle. Yksityistäminen voi koskea myös poliittisten linjausten laatimista esimerkiksi neuvonnan, konsultoinnin ja arviointien muodossa. Etenkin digitalisaatio näyttää avanneen kaupallisille toimijoille laajan väylän osallistua ja vaikuttaa opetuksen käytäntöihin.

Digitalisaation nostaminen hallitusohjelman koulutustasoa läpileikkaavaksi kärkihankkeeksi ja muiden yksityistämisen prosessien edistäminen lisäävät koulutuksen ja työelämän välistä vuorovaikutusta. Vastaavatko näin syntyvät koulutuksen käytännöt ja niiden seuraukset kuitenkin sitä, mitä suomalaisessa yhteiskunnassa yleisesti ottaen halutaan tavoitella?

Ruotsissa reformoitiin laajalti julkista sektoria ja koulutusjärjestelmää markkinaliberalismin ja uuden julkisjohtamisen oppien mukaisesti 1990-luvun alussa. Markkinaratkaisujen arvioitiin tuovan tehokkuutta ja lisääntyvän kilpailun luvattiin nostavan koulutuksen laatua. Julkinen koulutus muutettiin kvasimarkkinoiksi, joihin avautui pääsy myös yksityisille koulutuksen järjestäjille valtion myöntämällä koulutusseteleillä ja muilla tuilla. Lisäksi koulujen välistä kilpailua avattiin vapaalla koululainalla. Tämä on johtanut yksityisten koulutuksen tarjoajien ja niin sanottujen ”vapaiden koulujen” määrän huomattavaan lisääntymiseen.²⁰⁸

Sosiologi Lisbeth Lundahlin mukaan koulutuksen markkinoinnista Ruotsissa ei ole ollut vain kokoelma hallinnointia koskevia käytännöllisiä ratkaisuja. Kehityskulku on muokannut myös koulujen ja koulutuksen sosiaalisia, taloudellisia ja professionaalisia ominaisuuksia perustavalla tavalla.²⁰⁹ Koulujen välisen kilpailun lisääntyttä oppilaiden, opettajien ja rehtoreiden pedagogiset identiteetit ovat muuttuneet. Oppilaista ja heidän vanhemmistaan on tullut asiakkaita, kun taas opettajan rooli on lähentynyt asiakaspalvelun työntekijää, jonka tehtävänä on pitää huolta asiakkaiden tyytyväisyydestä ja toiminnan kustannustehokkuudesta. Koulun pedagogisesta johtajasta on tullut koulun tuloksellisuudesta, profiloinnista ja markkinoinnista vastaava manageri, joka muistuttaa yrityksen toimitusjohtajaa.²¹⁰

Kilpaillut koulumarkkinat eivät ole toimineet ongelmitta. Rärkeimmillään yksityisen koulutuksen järjestäjän tappiot ovat johtaneet konkurssiin ja koulujen sulkemiseen, kuten 10 000 oppilaan opetuksesta vastanneen [JB Educationin tapauksessa](#).²¹¹ Lisäksi markkinakannustimien – kuten koulun maineen vaalimisen, oppilaiden houkuttelemisen, opettajien tulospalkkauksen – [soveltaminen](#) koulumaailmassa on johtanut vinoutumiin ja epätoivottavaan kehitykseen, kun esimerkiksi opettajat ovat antaneet oppilaille näiden osaamistasoa korkeampia arvosanoja.²¹² [Opettajan](#) ammatin arvostus on [laskenut](#), pätevistä opettajista on [pulaa](#), ja toisin kuin Suomessa, miltei kaikki opettajankoulutukseen hakevat pääsevät opiskelemaan.²¹³

Yksityistämiskehitys näyttää myös johtaneen koulutuksellisen tasa-arvon heikentymiseen. Koulupalinta on kiihdyttänyt alueellista ja koulujen välistä eriytymistä etenkin suurissa kaupungeissa, joissa vaihtoehtoja on enemmän ja maahanmuuttajat ovat keskittyneet tietyille asuinalueille. Koulut ovat eriytyneet niin oppilaiden etnisen taustan kuin oppimistulosten mukaan.²¹⁴ Koulumarkkinoiden avaamista ja yksityiskoulujen levittäytymistä perusteltiin koulutuksen tehokkuuden, laadun ja tasa-arvoisuuden vahvistamisella.²¹⁵ Tutkimustulokset

viittaavat koulutusreformien vaikuttaneen päinvastoin kuin toivottiin.²¹⁶

Koulumarkkinoiden ongelmat ja hyvinvointipalveluita tarjoavien yritysten verorahoilla tekemä voitontoimitelu ovatkin viime vuosina synnyttäneet [keskustelua](#) Ruotsissa.²¹⁷ Parhaillaan vähemmistöhallitus [esittää](#) koulutus- ja hoiva-aloilla toimiville yrityksille voittokattoa, jonka ylittävä osuus käytettäisiin toiminnan kehittämiseen.²¹⁸ Elinkeinoelämä ja oikeistopuolueet kuitenkin vastustavat säätelytoimia ja lakiesityksen läpimeno näyttää epätodennäköiseltä.

Ruotsin 1990-luvun koulutusreformit ja koulutusjärjestelmän nykytila antavat huolestuttavan esimerkin julkisen koulutuksen kehityksestä. Vaikka yksityistämiskehitys on Suomessa vielä hyvin rajoitettua verrattuna muihin Pohjoismaihin²¹⁹, on edellä todettuun tapaan koulujen ja alueiden välistä eriytymiskehitystä havaittu [myös](#) täällä.²²⁰ Julkisen koulutuksen sisällä kouluvalinta on mahdollistettu esimerkiksi erikoisluokkien kuten musiikkiin tai liikuntaan painottuvan opetuksen kautta. Toiseen kouluun tai painotetulle luokalle hakeutuminen on mahdollista kaikille perheille, mutta sitä käyttävät pääasiassa ylempien keskiluokan ja yläluokan perheet, joilla on enemmän sosiaalisia, kulttuurisia ja taloudellisia resursseja käytettävissään.²²¹

Toisen asteen koulutuksen järjestäminen yksityiseltä pohjalta on jo nykyisellään tietysti yleistä ammattioppilaitosten tapauksessa. Koulutusalan yksityisiä organisaatioita edustava Sivistystyönantajat on viime vuosina [toistuvasti pitänyt esillä](#) vaatimusta myös lukiokoulutuksen siirtämisestä kunnilta pääsääntöisesti yksityisille tarjoajille.²²² Nykyisellään oppilaitosten toiminta on vielä tarkasti säädeltyä asetuksin, tuntijoin, valtakunnallisina opetussuunnitelmin ja yksikköhinnoin sekä muin normein, eikä voiton jakaminen omistajille ole mahdollista. Korkeakoulutuksen ja nyttemmin myös ammattikoulutuksen aiemmat ja nykyiset reformit kuitenkin osoittavat, että sopivien poliittisten voimasuhteiden vallitessa askelten suunta voi olla nopeastikin toinen. [Varhaiskasvatuksessa voittojen](#) tavoittelemisen on jo nyt laissa sallittua, ja yksityiset päiväkodit yleistyvätkin kunnissa vauhdilla.²²³

Sipilän hallituksen laaja-alaisia uudistuksia perustellaan koulutuksen kehittämisellä, normien purulla, osaamisen vahvistamisella ja laadun kohentamisella. Hallituksen retoriikassa korostuu [managerialistiselle nykypolitiikalle](#) tyypillinen näennäisen epäpoliittinen asioiden hallinnointi, jolla Suomea ”laitetaan kuntoon”.²²⁴ Kehittämistoimien intressit ja poliittisuus paljastuvat, kun uudistusten päämääriä ja vaikutuksia eritellään. Reformien tavoitteissa koulutusta määritellään talouden käsittein ja ensisijaisesti kilpailukykyyn parantamisen ja työ- ja elinkeinoelämän ehdoilla. Reformit muistuttavat käsitteiltään ja tavoitteiltaan niin 1990-luvun alun Ruotsin koulutus uudistusten retoriikkaa kuin saman aikakauden markkinaliberaalien visiointeja kilpailukyky palveluista, joissa kasvatusta ja opetus on tyypistynyt työmarkkinoilla kulloinkin tarvittavia yksilöitä ja osaamista tuottavaksi koulutukseksi.

”Talouskasvuun keskittyvä koulutuspoliittinen ajattelu on välinerationaalista, koska globaali kapitalismi asettaa päämäärät.”

Koulun uudistamiseen tähtäävillä ehdotuksilla on poliittiset ja moraaliset ulottuvuutensa, mutta ne verhoillaan usein teknisen ja ”järkipäisen” puheen tai näennäisen konsensuksen taakse. Konflikti- ja ideologiateoreettisesta näkökulmasta katsottuna intressiryhmät pyrkivät saavuttamaan hegemonisen tilan, jossa niiden esittämät tulkinnat näyttävät luonnollisina tai ainoina totuuksina, vaikka todellisuudessa tehdään arvo- ja intressidonnaisia valintoja eri vaihtoehtojen välillä. Vaihtoehtojen näennäisesti hävitessä katoaa myös vallitsevien valtasuhteiden legitimiin vastarinnan mahdollisuus. Siksi ideologiakritiikin ensimmäinen askel on usein sen osoittaminen, että harjoitetulle politiikalle on olemassa varteenotettavia vaihtoehtoja.

Arvoalinnat ja tulevaisuuden koulutuspolitiikka

On selvää, että nyky-yhteiskunnat ja valtiot elävät kaikkialla globaalin kapitalistisen talousjärjestelmän ehdoilla. Epäilemättä koulutuksella on ruokittava taloutta, eivätkä kansantalouden tila ja yritysten [kilpailukyky](#) ole koulutuspoliittisesti merkityksellisiä ilmiöitä²²⁵. Mutta kuten esimerkiksi Martha Nussbaum on huomauttanut, talouskasvu ei automaattisesti takaa parempaa yhteiskuntaa kaikille. Ratkaisevia ovat poliittiset päätökset, joilla taloutta ohjataan ja suunnataan sekä käytettävissä olevia resursseja ja talouskasvun hedelmiä jaetaan.²²⁶ Näihin linjauksiin tarvitaan arvonäkökohtia, joita ei saada ”markkinoilta”.

Talous ja markkinat perustuvat välineelliseen rationaalisuuteen. Pohjimmiltaan markkinat tuottavat ja tarjoavat kaikkea sellaista, mille on kysyntää ja mitä ei ole erikseen kielletty. Digitaaliset ja muut teknologiatkaan eivät yleisty siksi, että ne tuottaisivat jotakin itsessään hyvää vaan koska ne luovat uutta kysyntää, tehostavat toimintaa, laskevat tuotantokustannuksia ja tuottavat säästöjä työvoimakuluissa – tuottavat siis voittoja yrityksille. Tarjonta ei määrity kriteereillä, jotka perustui-

sivat mihinkään ihmiselle, yhteisöille, yhteiskunnalle tai luonnolle itsearvoisesti hyvään. Markkinat päinvastoin pyrkivät monin tavoin manipuloimaan kysyntää kunkin tarjoajan ansaintalogiikan suuntaisesti, ja mitä suurempia pääomia taloudellisella toimijalla on käytössään, sen enemmän sillä on resursseja vaikuttaa kysynnän suuntautumiseen. Ei ole syytä olettaa, että myöskään ”koulutuspalvelujen” kysyntä ohjautuisi ikään kuin itsestään kohti ”hyvää”, jos viimeksi mainitulla tarkoitetaan moraalisia, sosiaalisia, ekologisia tai sivistyksellisiä arvoja.

Talouskasvuun keskittyvä koulutuspoliittinen ajattelutapa on siten välinerationaalinen: ongelmat ja päämäärät oletetaan jo tiedetyiksi (sillä globaali kapitalismi on ne asettanut), joten tehtävänä on vain tehokkaiden ratkaisujen etsiminen. Näin ei kuitenkaan voida siirtää syrjään kysymyksiä hyvästä elämästä, hyvästä yhteiskunnasta ja hyvästä kasvatuksesta. Kasvatus ja sitä taustoitavat ihmis- ja yhteiskuntakäsitykset sisältävät aina moraalisia ja poliittisia kannanottoja arvoista, päämääristä ja sisällöistä. Näitä on kyettävä arvioimaan reflektiivisesti ja kriittisesti yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tarvitaan siis avoimesti ja terävästikin debatoitavaa kasvatusfilosofista ja -poliittista vuoropuhelua – kasvatuksen ja koulutuksen julkilausuttua poliittista filosofiaa.

Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoisuuteen pyrkiminen, kasvatusammattilaisten akateeminen professionalismi, vahva luottamus opettajiin ja heille suotu autonomia sekä jääräpäinen, valtavirrasta poikkeava oman tien kulkeminen on nähty osina Suomen koulutusjärjestelmän menestystarinaa²²⁷. Globaali maailma ja modernien yhteiskuntien yksilöllistymiskehitys haastaa länsimaisia yhteiskuntia ja siten myös koulujen kehittämistä²²⁸. Miten voitaisiin ottaa huomioon lisääntyvät yksilöllisyyden vaateet ja eriytymisen tarpeet ja silti tukea yhteiskunnallista tasa-arvoa, sosiaalista yhtenäisyyttä ja luottamusta yhdessä toimimiseen?

Hallituksen retoriikka on synnyttänyt mielikuvia, joissa parhaat innovaatiot ja ratkaisut tulevat yritysmaa-

ilmasta ja tiedeyhteisö toimii vanhakantaisena jarruna ja kriittikkona. Vastoin tätä karikatyyriä voi todeta, että 2000-luvun kotimaisista koulututkimuksista avautuu itse asiassa varsin runsaasti näkymiä koulujen myönteiseen kehittämiseen, jos niistä halutaan ottaa oppia. Muutamia tutkimuksissa toistuvia rakentavia perusaineksia voi koostaa vaikka seuraavanlaisiksi suosituksiksi: tarkastellaan koulua historiansa valossa ja käsitetään koulun käytäntöjen historiallisen kerrostuneisuuden merkitys; tunnustetaan ”koulunpidon yhteiskunnalliset reunaehdot” eikä hylätä – vanhanaikaisiksikaan syyteltyjä – rutiineja ja perinteitä, jos ne toimivat; torjutaan koulujen alueellista ja sosioekonomista eriytymistä; edetään paikallisesti ja tuetaan kouluyhteisöjä luomaan itse omaan tilanteeseensa sovitettuja hyviä käytäntöjä; jalkautetaan johtoa ruohonjuuritasolle ja vältetään hallinnon hierarkisuutta, jotta kasvatustyön konkretia ei pääse katoamaan näköpiiristä; havaitaan ongelmakohtat koulujen arjesta käsin eikä koulujen ulko- ja yläpuolelta; ymmärretään koulu ennen kaikkea sosiaalisesti vuorovaikutusympäristöksi ja (koulu)kasvatus vuorovaikutustyöksi; mielletään ryhmäprosessit opiskelun, oppimisen ja kasvun resurssiksi; vahvistetaan opettajuudessa vuorovaikutus-, ryhmänohjaus- ja kasvatustaitoja ja muokataan myös opettajankoulutuksen rakenteita tämän mukaisesti purkaen luokan- ja aineenopettajuuden kaksijakoisuutta; satsataan kouluyhteisöllisyyteen, yhdenvertaisuuteen ja kaikkien oppilaiden tai opiskelijoiden osallisuuden vahvistamiseen; omaksutaan nollatoleranssi syrjinnässä ja kiusaamisessa; luodaan opiskeluun jatkumoa yli koulutuksen nivelvaiheiden ja vahvistetaan yhteisöllisyyden säilymistä sekä yksilöllistä tukea siirtymässä; puretaan hoiva-, kasvatus-, nuoriso-, terveys- ja sosiaalityön kunnallisia raja-aitoja (ja luodaan koulunuorisotyön kaltaisia käytäntöjä elämismailman eikä instituutioiden näkökulmasta), ja vahvistetaan siten tuen toimivuutta lasten ja nuorten arjessa. Ja edellä lueteltuja pyrkimyksiä varten on varmistettava riittävät henkilöstö-, toiminta-, koulutus- ja täydennyskoulutusresurssit kestävässä perusrasvahoituksena päätettävien hankesilpun sijaan.²²⁹

”Digitalisaation” ja ”yksilöllisten polkujen” kaltaiset koulutuspolitiikan mantrat tai ”ilmiöoppiminen” ja muut opetussuunnitelmalliset virtaukset eivät ole näiden tutkimusten valossa ensisijaisia. Nekin voivat olla osa hyviä ratkaisuja, *kunhan edellä luetellut perusasiat pidetään etualalla ja saatetaan kuntoon*. Tähän tapaan esimerkiksi koulutussosiologi Hannu Simola on [hahmotellut](#) ajatusta inklusiivisesta, yhteisestä lähikoulusta, joka rauhallisena ja turvallisena – mutta myös vaativana – ympäristönä mahdollistaisi kaikille oppilaille hiljentymisen, keskittymisen ja syventymisen niin yhteiskunnallisesti kuin yksilöiden kannalta merkittäviin aiheisiin. Vastoin sosiaalisen eriytymisen tendenssejä koulu kokoaisi eri yhteiskuntaluokkien, katsomusten ja elämäntapojen lapset ja nuoret yhteen ja johdattaisi heidät ymmärtämään ja arvostamaan toisiaan. Koulujärjestelmän keskeinen yksilöllistynyt tavoite olisi, että jokainen oppilas löytäisi oman vahvuusalueensa.²³⁰ Deweylaisen demokraattisen ee-

toksen ylläpitäjänä syventymisen koulu [voisi vahvistaa](#) kansalaisyhteiskunnan kehittämisessä tarvittavia kriittis-reflektiivisiä tietoja, taitoja ja toimijuutta²³¹.

Koulutuspolitiikassa tämä tarkoittaa myös sitä, että hierarkkisesti nähdyn ”erinomaisuuden”, ”huippujen” ja kilvoittelun sijaan kannattaisi tavoitella ”riittävän hyvää perusopetusta” ja [”tavallisen hyviä lähikouluja”](#) koulu- ja lähiyhteisön itsensä tasolta koettuna.²³² Ja jos tavoitteena on tarjota korkeakoulu puolelle ikäluokasta vahvistaen siten laajasti kansallista ”osaamis-pääomaa”, tismalleen samaa tavoitetta voisi muutettavat muuttaen soveltaa myös korkeakoulupolitiikkaan vastoin kansainvälisen kilpailun rummutusta ja yliopistovertailujen ilmapiiiriä. ”Osaamisen” sijasta koulutusajattelun läpäiseviä avainkäsitteitä voisivat silloin olla ”hyvinvointi”, inhimillinen ”kasvu” ja ”sivistys” – niin yksilöiden kuin oppilaitosyhteisöjen ja yhteiskunnan kokonaisuudessaan.

Tässä katsauksessa koostamiemme hallituksen reformien perustelut ovat toisaalla. Koulutuspolitiikan painotukset ovat lähestyneet jo aiemmin muilla politiikan osa-alueilla esiin tullutta hyvinvointivaltion murrosta, jossa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon ihanteet jätetään taaemmas. Näin tapahtuu siitä huolimatta, että tasa-arvoon pyrkineet hyvinvointivaltioiden osoittaneet toimivuutensa myös talouskasvun mittareilla. Talouspolitiikan tyypistäminen kilpailukyvyyn tavoitteluun ja talouden luovan tuhon palvelemiseen vie askeleita taaksepäin ajattelutapaan, jossa kapitalistista talouskasvua pidetään itseisarvona sen sijaan, että taloudellinen toimeliaisuus ymmärrettäisiin vain välineeksi, joka voi saada aikaan hyvän ohella myös pahaa. Globaalien ongelmien, ekologisten kriisien ja osallisuutta horjuttavan rakennemuutoksen aikana vastuullisen tulevaisuusajattelun ensisijaisena vaateena olisikin päinvastoin oppia tunnistamaan, millainen talouskehitys voi vielä ylipäätään olla inhimillisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti perusteltua. Tämäntyyppisessä edistyksestä uudistavassa ajattelussa hallitus ei ole esiintynyt edukseen.

Nykyisen finanssi- ja kvartaalikapitalistisen järjestelmän keskeisiä ongelmia ovat lyhytjänteisyys sekä välinpitämättömyys arvoista ja rikkauksista, joita ei ole hinnoiteltu. Tiedämme nyt yhä selvemmin, että massiiviseksi kiihtynyt ekologinen tuho mullistaa koko elämänmuotomme perusteita jo syntyneiden sukupolvien elämän aikana. Koulutuspolitiikan tulevaisuushorisontti pitäisi siten ulottaa kauas vuosisatamme loppuun asti. Kasvatuksen ja koulutuksen on edesautettava vaadittua rakennemuutosta kulttuuri-, yhteiskunta- ja talousjärjestelmässä niin, että seurauksena ei ole peruuttamaton elinolosuhteiden romahdus, globaalien ja yhteiskunnallisten erojen kärjistyminen ja vastakkainasettelujen kiihtyminen moraalikadoksi ja sodiksi.²³³ Tällaista eettistä kauaskatseisuutta ja ekologisten reunaehtojen ensisijaisuutta nykyisessä koulutuspolitiikassa ei ole havaittavissa.

Nyt Suomen suuntana voi pikemminkin olla siirtyminen kaikkia hyödyttävästä hyvinvointivaltiosta kohti anglosaksista kilpailuvaltiota, jossa korostuvat julkisen sektorin menokuri, tulo- ja varallisuusverotuksen ma-

daltaminen eli resurssien epätasaisempi jakautuminen, työttömien aktivointipolitiikka ja sosiaaliturvan heikentäminen²³⁴. Kuten Anu Kantola ja Johannes Kananen toteavat, mikäli kaikkia hyödyttävää hyvinvointivaltiomallia ei enää haluta säilyttää, tulisi selkeästi esittää mitä yhteiskunnallisia seurauksia tällä on²³⁵. Seurauksena ei olisi opetusministerin [toivomaa](#)²³⁶ tasa-arvon edistymistä vaan kilpailun lisääntymistä ja [yksilön vastuun](#) kasvatamista²³⁷, jolloin lasten ja nuorten sosiaalisen taustan merkitys korostuisi entisestään. Hanna Wass [kuvaa](#) osuvasti, miten yksilön aktiivisuutta ja vastuuta painottava nykyinen puhe yksinkertaistaa monimutkaisia rakenteellisia ja sosiaalisia ongelmia, peittää alleen eriarvoisuuden mekanismeja ja lietsoo perusteetonta [moraalipaniikkia](#), joka heikentää yksilöiden ja yhteisöjen välistä luottamusta sekä ennemminkin rapauttaa kuin vahvistaa demokratiaa.²³⁸

Tärkein tasa-arvoa koskeva muistutus koulutuspolitiikan kentällä onkin koko teeman laajuus ja perustavanlaatuisuus: koulutuksellinen tasa-arvo on aina riippuvaista muista yhteiskunnallisista olosuhteista, eikä syvien eriarvoisuuksien määrittämässä yhteiskunnassa voi toteutua myöskään koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus. Olosuhteiden ja oppimistulosten eriytyminen ei ole ensisijassa seurausta koulutusjärjestelmän toiminnasta vaan siitä, mitä tapahtuu oppilaitosten ulkopuolella. Siten yksittäiset järjestelmään suunnatut eriytymistä tasoittavat panostukset ovat vain oireita hoitavia laasteja – toki nekin parempia kuin ei mitään. Kestävä työ yhdenvertaisuuden puolesta edellyttää joka tapauksessa

paljon enemmän: tasa-arvoista hyvinvointia puolustavaa, sosioekonomista eriytymistä vastustavaa ja ekologisesti vastuullista yhteiskunta- ja talouspolitiikkaa.

Pohjoismainen hyvinvointivaltioaate on nauttinut vahvaa kannatusta suomalaisten keskuudessa aina 2010-luvulle [saakka](#)²³⁹. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden arvostaminen yhdistää yhä lähes koko kansaa kuten myös [huoli](#) eriarvoistumisesta²⁴⁰. Koska tasa-arvo ja yhtäläiset itsensä kehittämisen mahdollisuudet koetaan edelleen erittäin tärkeiksi, on perusteltua arvioida harjoitetun koulutus- ja yhteiskuntapolitiikan oikeutusta niiden valossa. Yksittäisten intressien mennessä yleisen edun edelle tulee laajaan yhdenvertaisuuteen pyrkivää koulutuspolitiikkaa olla valmis myös puolustamaan. Muutoin koulutusjärjestelmämme vahvuudet ja parhaat piirteet voidaan romuttaa lyhytnäköisillä uudistuksilla. Tämä on olennaista juuri nyt, sillä kuten Ruotsin esimerkki osoittaa, voi haitallisten päätösten peruminen olla hyvin vaikeaa, kun uudet toimijat ovat vakiinnuttaneet asemansa koulumarkkinoilla ja lobbauskoneistoissa.

Suomalaista koulutusjärjestelmää tulee kehittää, mutta ei millä ehdoilla tahansa. Satavuotiaan Suomen juhluvuoden teema ”yhdessä” ja yhteiskunnan eheys puhuttavat myös kuluvana vuonna sisällissotaa muisteltaessa. Teema voisi nyt tarkoittaa kansallisen katseen ulottamista Suomen historiasta tulevaisuuteen ja yhteistä pohdintaa yhteiskunnassamme arvokkaiksi ja tärkeiksi kokemistamme asioista. Näin voisimme yhdessä pitää huolen siitä, ettei niitä uusien trendien lumoissa tai kilpailukyvyyn tavoittelun nimissä hylätä.

Viitteet

- 1 Grahn-Laasonen 4.12.2017; Rehn 24.8.2017; *Suomi Finland 100* 14.8.2017.
- 2 OKM 29.5.2018.
- 3 Vrt. esim. Burawoy 2006; Suoranta 2012; Väliaverron 2016, 11–15.
- 4 Vrt. Tomperi 2017, 55–58.
- 5 Esim. Burbules 1992; Giddens 1984, 253–296; Fairclough 1989, 77–86; Hall 1992; Laclau & Mouffe 2001 [1985], 93–148; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden ideologisista piirteistä Tervasmäki 2016.
- 6 Ks. esim. *Koko elämä töihin. Koulutus tietokykykapitalismissa* 2015.
- 7 Okkonen 2017; 2018.
- 8 Ahonen 2003, 131–132; analyysina peruskoulukiistan parlamentaarista vaiheista ks. Okkonen 2017.
- 9 Aho 2010; Okkonen 2012; 2017; Suutarinen 2008.
- 10 Aho 2010.
- 11 Okkonen 2012; Aho 2010.

- 12 Aho 2010; Okkonen 2012; 2017; Suutarinen 2008.
- 13 *Pirkkalan moniste* (Agricola 2016); Leskinen 2016; Seuri 2016.
- 14 Ahonen 2003, 173–175.
- 15 Hautamäki 1994.
- 16 Seppänen 2003; 2006.
- 17 Varjo 2007a; 2007b; *Suomalaisen koulutuspolitiikan murros 1990-luvulla* 2008.
- 18 Esim. Simola 2015, 92–94; Simola 2017.
- 19 Simola ym. 2013; Simola ym. 2017a; 2017b; Varjo ym. 2016.
- 20 Simola 2017; Simola ym. 2017a; 2017b; Sahlberg 2015; Tiittula (*YLE*) 11.12.2012; Liiten (*HS*) 24.2.2008; Business Finland 4.4.2018.
- 21 VNK 2015 (*Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juba Sipilän hallituksen strateginen ohjelma* 2015).
- 22 VN 2015a.
- 23 ”Digiloikka” esiintyy Mikael Jungnerin EK:lle kirjoittaman raportin nimessä (Jungner 2015). Raportin suositukset

- 24 vaikuttavat jälkikäteen lukien tasapainoisemmilta kuin sittemmin seurannut ja laajalle levinnyt ”digiloikka”-retoriikka. Ks. myös EK:n [vaalitavoitteet](#) (EK 2015a). Digitalisaation omaksumista yhdeksi hallituksen keihäänkärjistä edelsivät toki monet aiempien vaiheiden mietinnöt, niistä yhtenä keskeisimmistä elinkeinoministeri Jyri Häkämiehen 2012 asettaman yritysveroisen [ICT 2015 -työryhmän](#) tuottama ja TEM:iin julkaistava 21 polkua Kitkattomaan Suomeen [-raportti](#) (TEM 2013).
- 25 OKM, Varhaiskasvatustalain uudistaminen (<http://minedu.fi/uusivarhaiskasvatustalain>); OKM 12.4.2018; HE 40/2018 (12.4.2018), Hallituksen esitys eduskunnalle varhaiskasvatustalain ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kasittelytiedot/Valtiopaivaasia/Sivut/HE_40+2018.aspx).
- 26 OKM 21.3.2018.
- 27 HE 80/2015 (22.10.2015).
- 28 Seppälä (*YLE*) 10.12.2015.

- 28 Sipola (YLE) 16.1.2018.
- 29 Puroila & Kinnunen 2017.
- 30 Eskonen (YLE) 21.2.2018; Uusikumpu 2017; Kurttila 2017; Rautio (YLE) 21.2.2018; Pölonen (OAJ) 30.9.2016.
- 31 OKM, Uusi peruskoulu (<http://minedu.fi/uusiperuskoulu>); OKM, Opettajankoulutusfoorumi (<http://minedu.fi/opettajankoulutusfoorumi>); OKM 2016c.
- 32 OKM, Oppiminen uudistuu -blogi (<https://oppiminenuudistuu.wordpress.com/>).
- 33 OKM 12.3.2015; Ouakrim-Soivio ym. 2015.
- 34 Rinne 2015.
- 35 Ouakrim-Soivio ym. 2015.
- 36 OKM, Peruskoulufoorumi (<http://minedu.fi/peruskoulufoorumi>).
- 37 OKM 2018b; 2018c.
- 38 VNK 2017 (*Ratkaisujen Suomi: Puolivälin tarkistus. Hallituksen toimintasuunnitelma vuosille 2017–2019*). Digikouluhanke kuului myös Elinkeinoelämän keskusliiton vaalitavoitteisiin, joskin vielä suuremmalla, 100 miljoonan euron vuosittaisella panostuksella, ks. EK 2015a.
- 39 Saari & Säntri 2017.
- 40 OECD 2015.
- 41 Steffens 2014; Hiltunen 2017; Denoël ym. 2017; Bulut & Cutumisu 2017; Coughlan (BBC) 15.9.2015; Watters 2015; Sahlberg 2016; Toivanen (YLE) 9.12.2013; Parviainen 2015.
- 42 OKM, Kokeilukeskus (<http://www.oph.fi/kehittamishankkeet/kokeilukeskus>).
- 43 OKM 20.3.2018.
- 44 Tuomi 2018; Mether (*Uusimaa*) 6.1.2018; Kettunen 2018; OAJ 2016; Salusjärvi 2017a.
- 45 OKM, Ammatillisen koulutuksen reformi (<http://minedu.fi/amisreformi>).
- 46 OKM 15.3.2017.
- 47 OPH 28.8.2017.
- 48 Suomen virallinen tilasto (SVT), Koulutuksen keskeyttäminen (http://www.stat.fi/til/kkesk/2016/kkesk_2016_2018-03-14_tie_001_fi.html); Harmaala 2017; Sakki ry 2018; Souto 2014; ks. myös Filander 2006 ammattikoulutuksen ajattelu- ja puhetaojen moraalista ja sosiaalisesta muutoksesta.
- 49 *Amisbarometri* 2015; *Amisbarometri* 2017.
- 50 Esim. Hintsanen ym. 2016; ks. myös Varjo 2017.
- 51 THL, *Kouluterveyskysely* 2017 (<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kaikki-kouluterveyskyselyn-tulokset>); Elo 2009; Koskimaa ym. 2010; Laurinolli 2016. Monilla muillakin mittareilla on havaittu keskimääräisiä eroja ryhmien välillä. Ammatillisen tutkinnon opiskelijoiden ja lukiolaisten asenteiden ja olosuhteiden vertailua eri indikaattoreilla myös kaikissa nuorisobarometreissa, esim. *Ihmisarvoinen nuoruus* 2015; *Arjen jäljillä* 2016; *Katse tulevaisuudessa* 2017; *Opin polut ja pientareet* 2018.
- 52 Esim. Karhunen 2017.
- 53 Esim. Oikeusministeriö 2014, 59–61; Tenojoki ym. 2018, 144–145.
- 54 OKM, Ammatillisen koulutuksen rahoituksen uudistus (<http://minedu.fi/rahoituksen-uudistus>).
- 55 OKM, Ammatillisen koulutuksen reformi (<http://minedu.fi/amisreformi>).
- 56 AMKE 20.12.2017.
- 57 Kotilainen (YLE) 13.12.2017; Liiten (HS) 4.4.2017; Porttinen (*Aamuposti*) 24.8.2017; Salminen & Keski-Korpela (YLE) 4.12.2017; AMKE 2.10.2017; 20.12.2017.
- 58 Munukka (YLE) 28.3.2018; 5.4.2018; Liiten (HS) 4.4.2017; Sandberg 2017a; 2017b; 2017c; Honka (YLE) 30.10.2017; Kotilainen (YLE) 13.12.2017; Waris (IL) 2.5.2017; Ammatikoululaisen äiti (nimim.) 19.4.2017; Salusjärvi 2017b; Hautamäki (SK) 2017; Huolestunut ammattioppilaitoksen työntekijä (nimim.) 20.4.2017.
- 59 Tiessalo (YLE) 3.11.2017.
- 60 OKM, Uusi lukio (<http://minedu.fi/uusilukio>); Liiten (HS) 24.10.2017.
- 61 OKM 26.2.2016; OKM 3.5.2016. Tuntijakokokeilun yhteydessä käynnistettiin myös lukioiden valtakunnallinen kehittämisverkosto (Luke), johon valittiin yli 80 lukiota ja joka toimii nyttemmin osana Uusi lukio -hanketta (Oph.fi, Lukioiden kehittämisverkosto: https://www.oph.fi/kehittamishankkeet/lukioiden_kehittamisverkosto). Kehittämisverkostosta erikokoissa saa kuvaa esimerkiksi juuri julkaistusta verkkolehdistä *Uutta lukiota kehittämässä* (Opetushallitus 2018).
- 62 OKM 046/00/2017 (Lukiolainsäädännön uudistaminen: <https://minedu.fi/hanke?tunnus=OKM046:00/2017>); Eduskunta, Lakihankkeiden tietopaketit, Lukiolaki (https://www.eduskunta.fi/FI/rietoeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/lukiolaki.aspx); HE 41/2018 (12.4.2018).
- 63 OKM 12.4.2018.
- 64 HE 41/2018 (12.4.2018).
- 65 OKM 21.5.2018.
- 66 OKM 21.6.2018.
- 67 Opetushallituksen lukioyksikön päällikkö Petri Lehikoinen kuvaa tätä lyhytjäteisyyttä ajan ominaispiirteeksi: ”Tätä voitaneen pitää eräänlaisena ajankuvana ja toisaalta merkkinä siitä, että dynaaminen kehittämisverkosto on tullut osaksi arkeamme.” (OPH 2018, Esipuhe.) Suomalaisen koulun kehittämisen vahvuutena on kuitenkin pidetty hallituskautta ylittävää pitkäjänteisyyttä, jota vallan vaihdokset eivät ole tempoilevasti heilutelleet. Sikäli ilmiö kertoo enemmän nykyhallituksesta kuin tästä ajasta.
- 68 OKM, Opiskelijavalintojen uudistaminen ja koulutusasteiden yhteistyö (<http://minedu.fi/opiskelijavalinnat-ja-yhteistyö>).
- 69 VNK 2016 (*Toimintasuunnitelma strategisen hallitusohjelman kärkihankkeiden ja reformien toimeenpanemiseksi 2015–2019*. Päivitys 2016); OKM 17.8.2017 (Korkeakoulujen opiskelijavalintojen kehittämisen toimenpiteet 2017–2020); OKM, Yliopistojen sopimukset (<http://minedu.fi/yliopistot-sopimukset>).
- 70 OHA-forum, Yliopistojen opiskelijavalintojen uudistamishanke (<http://oha-forum.fi/hankkeet/karkihanke/>); AMK-opiskelijavalinnat, Ammattikorkeakoulujen opiskelijavalintojen kehittämishanke 2017–2019 (<http://www.amk-opiskelijavalinnat.fi/>).
- 71 Kivi ym. 2017; Repo & Mansikka (HS) 15.11.2017; Härkönen (HS) 16.8.2017; Jurva 2017a; Laakso (YLE) 14.11.2017; Suomen lukiolaisten liitto 2017; Äijälä (OAJ) 17.11.2017; Manner (*Opettaja*) 9.1.2018.
- 72 OKM 7.11.2017.
- 73 OKM 2016b.
- 74 Kleemola 2017.
- 75 Ks. esim. *Kvantti* 2.3.2018 ([Yliopistojen todistusvalinnan pisteytystyokalusta uusi versio](http://yliopistojen.todistusvalinnan.pisteytystyokalusta.uusi-versio)).
- 76 Opintopolku.fi: Yliopistojen todistusvalinnat 2020 (<https://opintopolku.fi/wp/opo/korkeakoulujen-haku/mika-korkeakoulujen-opiskelijavalinnoissa-muuttuu-vuoteen-2020-menessa/yliopistojen-todistusvalinnat-2020/>); Opintopolku.fi: Ammattikorkeakoulujen todistusvalinnassa käytettävät pisteytysmallit 2020 (<https://opintopolku.fi/wp/opo/korkeakoulujen-haku/mika-korkeakoulujen-opiskelijavalinnoissa-muuttuu-vuoteen-2020-menessa/ammattikorkeakoulujen-todistusvalinnassa-kaytettavat-pisteytysmallit/>).
- 77 OHA-forum.fi: Ylioppilastutkinnon pisteytys todistusvalinnassa etenee yliopistoissa (<http://oha-forum.fi/hankkeet/karkihanke/ylioppilastutkinnon-hyodyntaminen-opiskelijavalinnassa/ylioppilastutkinnon-pisteytys-todistusvalinnassa-etenee-yliopistoissa/>); OHA-forum.fi: Pistetaulukot (http://oha-forum.fi/public_html/wordpress/wp-content/uploads/2018/02/pistetaulukot_nettiin.pdf).
- 78 Humanistis-yhteiskuntatieteelliseksi aineiksi on luma-painotetussa taulukossa 2 luokiteltu historia, uskonto/elämäntutkimus, filosofia, yhteiskuntaoppi ja terveystieto, joiden pisteytystä on madallettu kertoimella 0,8. Psykologian ja maantieteen pisteitä on korotettu kertoimella 1,1 ja fysiikan, kemian ja biologian pisteitä kertoimella 1,2. Myös pitkä matematiikkaa on korotettu kertoimella 1,1.
- 79 Tosin kieliä on madallettu kertoimilla suhteessa kurssimäärään molemmissa taulukoversioissa: keskipitkää kertomella 0,95 ja lyhyttä kertoimella 0,83. Äidinkieltä on puolestaan korotettu kertoimella 1,1.
- 80 AMK-opiskelijavalinnat.fi: Ammattikorkeakoulujen todistusvalintojen pisteytysmallit vuoden 2020 yhteishausta alkaen (<http://www.amk-opiskelijavalinnat.fi/#todistusvalinta>); AMK-opiskelijavalinnat.fi: Ylioppilastutkinnon perusteella tehtävä todistusvalinta (<http://www.amk-opiskelijavalinnat.fi/wp-content/uploads/2018/05/Ylioppilastutkinnon-pisteytysmalli-AMK.pdf>).
- 81 Rautio (YLE) 6.6.2018; Repo & Mansikka (HS) 15.11.2017; Keränen (YLE)

- 20.4.2016.
- 82 EK 20.10.2017; Ervasti 2017; Lehto (*T&T*) 13.4.2017; Juvonen 2018; Eskola 2017; Teknologiateollisuus.fi: Pitkä matematiikka on pääsylippu yliopistoon ja tulevaisuuden ammatteihin (<https://teknologiateollisuus.fi/ajan-kohtaista/uutiset/pitka-matematiikka-paasylippu-yliopistoon-ja-tulevaisuuden-ammatteihin>); Techfinland.fi: Koulut (<http://techfinland100.fi/mita-rahointamme/koulut/>); Techfinland.fi: Sata tarinaa matematiikasta (<http://techfinland100.fi/sata-tarinaa-matematiikasta/>).
- 83 Ylioppilastutkintolautakunta, Tilastotaulukot, Ilmoittautumiset eri kokeisiin 2009–2018 (<https://www.ylioppilastutkinto.fi/tietopalvelut/tilastot/tilastotaulukot>)
- 84 Yliopistojen opiskelijavalinnan yopisteytysmallin laatimisen prosessista syntynyt vaikutelma on kaiken kaikkiaan erikoinen. Suhteutettuna uudistuksen massiiviseen merkitykseen lukio-opintojen kannalta vaikuttivat hankkeen toteutuksen puutteet OKM:n vaatimine aikatauluineen täysin riittämättömiltä. Esimerkiksi edellä mainitun yopisteytymisen taustamuistion (OHA-forum 2017) laatu, mitta ja lähteistys ovat hyvin suppeat siihen nähden, miten mittava muutos on käsillä. Muistiossa mainitaan neljä lähdeä, joista yksikään ei ole varsinainen vertaisarvioitu tutkimus, ja näistä ainoa tutkimusjulkaisu on pieni tilastollinen katsaus Oulun yliopiston opiskelijavalintaan (Pursiainen ym. 2016). Matemaattisten aineiden suosimista perustellaan taustamuistiossa muun muassa sillä, että niiden kirjoittaminen edistää tilastojen mukaan todennäköisyyttä päästä yliopistoon. Perustelut on ontuva, sillä jos asiaa tarkastellaan valtakunnallisesti koko hakijajoukkoa katsoen ja hakuloja erottelematta, on tietysti selvää, että matemaattisten aineiden ja sisäänpääsyn välillä näkyy yhteys: koska teknillisillä luma-aloilla on sekä runsaasti opiskelupaikkoja että monilla linjoilla hakijapulaa ja koska diplomi-insinööriopintoihin vaaditaan luma-aineiden kirjoittamista, matemaattisten aineiden opiskelijat pääsevät teknillisiin korkeakouluun keskimääräistä korkeakouluvalintaa helpommin, mikä on ollut tietysti yleistä tietoa opiskelijoiden ohjauksessa jo kauan. (Koulutusaloja vertaillen juuri tekniikan aloilla, luonnontieteissä ja tietojenkäsittelyssä ensisijaisten hakijoiden on muita aloja helpompi päästä sisään aloituspaikkamääriin nähden; ks. Opetushallinnon tilastopalvelu [Vipunen.fi](http://www.opetus.fi), Yliopistokoulutus, Haku ja valinta.) On siis tilastollinen selviö, että he ovat yliedustettuina kaikkien valittujen joukossa, mutta tästä ei voi päätellä mitään yleistä lukion oppiaineiden hyödyllisyydestä tai erottelevuudesta kaikilla koulutusaloilla. Pisteytysmallin alkuperäinen versio painotti puolestaan muun muassa filosofiaa vastakkaiseen

suuntaan alaspäin päätelmävirheen vuoksi, vaikkei käytetty aineisto edes tukenut ratkaisua. Taustamuistio esimerkiksi toteaa: ”Pisteytystä määriteltäessä on huomioitu myös kunkin aineen painoarvo yliopistojen opiskelijavalinnossa (Pursiainen & al., 2017) tällä hetkellä siten, että yliopistoon hyväksytyjen vähän kirjoittamat aineet ovat saaneet suhteessa lukion oppimäärään pienemmän painoarvon.” Tässä ”yliopistoon hyväksytyjen” ilmeisesti viittasi kuitenkin vain Oulun yliopistoon hakeneiden osajoukkoon, vaikka sillä perusteltiin yo-aineiden pisteytysratkaisua kaikilla yliopistoaloilla ja kaikissa hakukohteissa. Kaikkia yliopistohakijoita tarkastellen väite ei pidä paikkaansa. (Ks. Kivi ym. 2017, 11.) Perusteluissa myös otettiin vuosien 2013–2015 yo-kirjoitustilanne pohjaindikaattoriksi, minkä seurauksena se olisi muuttunut oikeastaan itsensä toteuttavaksi ennusteeksi (tai Matteusefekti) siitä huolimatta, että uusi tuntijako kurssimäärämuutoksineen ja yo-kirjoitusten digitalisaatio ovat sen jälkeen jo muuttaneet ylioppilastutkintoa. Taustamuistioista ja pisteytysmallin alkuperäisestä versiosta syntyi siten vaikutelma, että hyvin vähäisen ja puutteellisen tutkimusnäytön pohjalta perusteltiin (jopa virheellisellä päättelyllä) painotusratkaisuja tarkoitushakuisesti. (Ks. muista yliopistojen opiskelijavalinnan ehdotuksen ongelmista esim. [Kivi ym. 2017](http://www.kivi.fi); [Oilinkki 2017](http://www.oilinkki.fi).)

Ilmeisten ongelmien vuoksi aineiden pisteytys perustalukossa siis yksinkertaistettiin lopullisessa versiossa perustamaan lukion kurssimääriin – joskin tälläkin tavoin vallitsevat tuntijaon valtasuhteet ja poliittiset ratkaisut oppiaineiden painoarvosta kivetetään yliopistojen opiskelijavalinnan kriteereiksi. Lisäksi kuten todettua, käytössä on matemaattis-luonnontieteellisiä aineita voimakkaasti painottava taulukoversio, joka käytännössä vahvasti ohjaa näistä aloista (ja mm. lääketieteestä) kiinnostuneita lukiolaisia olemaan valitsematta humanistis-yhteiskuntatieteellisten aineiden valinnaisia kursseja. Ammattikorkeakoulujen päinvastainen ja yksinkertaisempi ratkaisu, jossa kaikki reaaliaineet pisteytetään yhdenvertaisesti, on näiden ongelmien vuoksi hyvin ymmärrettävä.

Jos eri lukio-oppiaineiden merkityksestä jatko-opinnoissa halutaan saada kohdallinen kuva, asiaa pitäisi tarkastella erikseen eri yliopistoaloilla. Näin on tehty Helsingin yliopiston muutamien alojen opiskelijavalintaa koskevassa tutkimushankkeessa, johon viitataan taustamuistiossa, mutta jonka tuloksista ilmestyi julkaisu vasta pisteytysmallin laadinnan jälkeen (Kupiainen ym. 2018). Julkaisu on kiitettävän laaja ja monipuolinen, mutta päällimmäiseksi vaikutelmaksi siitään jää, että asia on mutkikas ja vaatii lisää tutkimuksia (myös muiden yliopistojen opiskelijapulaatioista) ja ettei havaintojen varaan

voi perustaa kovin voimakkaita suosituksia opiskelijavalinnan tietyistä parhaista mallista. Aineiston perusteella esimerkiksi havaitaan, että aineeraalikoikeissa menestyminen on yhteydessä eri yliopistotoalojen opinnoissa menestymiseen lähes yhtä tasaisesti ja vahvasti kuin äidinkielen yo-koe ja monilla aloilla vahvemmin kuin matematiikan (pitkän tai lyhyen) kokeet (Kupiainen ym. 2018, 174–177). Tutkimuksessa kuitenkin huomautetaan, että yliopisto-opintojen luonteen takia äidinkielen, A-kielen englannin ja matematiikan nostaminen korvamerkittyjen todistuspisteiden antajaksi voisi olla perusteltua millä tahansa alalla – mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ne pitäisi pisteytyksellä painottaa muita selvästi arvokkaammiksi yo-kokeiksi. Tutkimuksen yhteenvedossa todetaan sen sijaan, että yo-koe ennustaa opintomenestystä pääsykokeita paremmin, mutta yksittäisten aineiden yhteyksien merkityksen on vaihtelevampi ja useimmiten vähäisempi kuin *yo-tutkimuksen kaikkien arvosanojen* keskiarvolla, joten mutkikkaat pisteytysmallit voidaan kyseenalaistaa: ”Ylioppilastutkinnon koearvosanojen keskiarvo selittää kuitenkin monella alalla opintomenestystä paremmin kuin niiden pohjalta monimutkaisella tavalla laskettavat lähtöpisteet. Tästä opiskelijoiden menestymisvahdillisuusiensa arviointia vaikeuttavasta menettelystä voitaisiin siis ainakin tämän tutkimuksen valossa hyvin luopua.” (Kupiainen ym. 2018, 193.) Toisin sanoen opiskelijavalinnan kannalta hyödyllisintä indikaattoritietoa olisi *yo-kokeissa menestyminen kokonaisuudessaan*, ei yksittäisten kokeiden painoarvon erotteleminen toisistaan. Tämä tietysti parhaiten vastaisi myös lukio-opintojen yleisivistävyyden ideaa. Nyt käyttöön otettu pisteytysratkaisu on tässä suhteessa toisenlainen. Tutkimuksen päätelmät ovat joka tapauksessa lukemisen arvoiset, ja niissä esitetään suoraa kritiikkiä sekä alkuperäistä pisteytysmallia ja sen taustamuistia kohtaan että nostetaan esiin opiskelijavalinnan uudistamisen ja lukiouudistuksen joidenkin ideoiden ristiriitaisuus.

Opiskelijavalinnan uudistamisen omittaisuudet selittyvät ennen kaikkea OKM:n painostaman aikataulun kireydellä. Ilmeisesti vasta elokuussa 2017 OKM lopullisesti velvoitti yliopistot valmistelemaan todistusvalinnan pisteytyskriteerit jo seuraavaksi keväksi, joten aikaa prosessille jäi vain muutama kuukausi; opiskelijavalintojen kehittämisen toimenpiteiden [sopimusmuistio](http://www.opetus.fi) on kirjattu 17.8.2017 (OKM 17.8.2017). Mitään systemaattisia tai edes suuntaantavia kokonaisarvioita ei ilmeisesti tehty siitä, millaisia valintauudistuksen erilaisten mahdollisten ratkaisujen vaikutukset olisivat lukiokoulutuksessa. Ainoastaan matemaattisen osaamisen vahvistamisen tavoite näyttöytyi selvänä ja lausuttuna julkisuudessa. Julkisuuteen pisteytysmallin laadinnasta annettiin

- muutenkin tietoa poikkeuksellisen niukasti. Mallin laatineen työryhmän koostumus ei ole tiedossa julkisesti, eikä esimerkiksi pisteytysehdotuksen lyhykäisen taustamuistion kirjoittajia kerrottu edes kysyttyä. Opiskelijavalintojen koko uudistamishankkeen ohjausryhmän puheenjohtajana on toiminut professori Sari Lindblom Helsingin yliopistosta, ja ylioppilastutkinnon hyödyntämistä yliopistojen opiskelijavalinnassa valmisteltiin osahankkeessa, jota koordinoivat Oulun yliopisto ja Helsingin yliopisto. (OHA-forum.fi: [Yliopistojen opiskelijavalintojen uudistamishanke](#); OHA-forum.fi: [Ylioppilastutkinnon hyödyntäminen opiskelijavalinnassa](#).) Oulun yliopiston fyysikaalisen kemian professorin Jouni Pursiaisen johtaman Avain-hankkeen osuus opiskelijavalintaudistuksen valmistelussa on joka tapauksessa ilmeinen. Hanke selvittää opiskelijoiden ainevalintoja ja polkuja yläkoulusta korkeakoulutukseen ja sen tarkoitus on palvella opiskelijavalintojen ja ylioppilastutkinnon uudistamista, sillä ”[v]iime kädessä yläkoulun, lukion ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheessa tehdyt valinnat vaikuttavat koko yhteiskunnan osaamisperustaan.” Pursiainen on todennut myös [haastattelussa](#) vastaavaan tapaan: ”Tavallaan ainevalintojen kautta 15–16-vuotiaat tekevät meidän elinkeinoelämääme koskevia päätöksiä.” (Keränen, *YLE*, 20.4.2016.) Näin todetaan myös Avain-hankkeen ja Teknoliateollisuuden [yhteisessä tiedotteessa](#) Oulun yliopiston opiskelijavalintatutkimuksesta. Pursiainen on viime vuosina esiintynyt luma-osaamisen ja teknologian yhteiskunnallisen ja [edistyksellisen](#) roolin näkyvänä puolesta-puhujana, ja hän on pitänyt aiheellisesti esillä paitsi luma-aineiden heikentyneen suosion pulmallisuutta teknologia- ja ventialoille myös luma-suuntautumisen [sukupuolittuneisuutta](#) ja sen merkitystä [tasa-arvon](#) kannalta (Pursiainen ym., *Lukion ainevalinnat ja tasa-arvo*). Teknoliateollisuuden 100-vuotissäätiö palkitsikin hänet [erityisellä tunnustuspalkinnolla](#) kesäkuussa 2018.
- 85 Kuikka (*KP*) 22.10.2017; Avain-hanke, Esitykset, Arvosanat aloittain (<http://www.oulu.fi/avain/node/46223>). Yliopistokoulutukseen pääseminen on helpointa teknillistieteellisellä alalla eli diplomi-insinööriopiskelutuksessa, johon pääsi [kevällä 2018](#) 34 % hakijoista; ks. Rautio (*YLE*) 28.6.2018 ja viite 84 edellä.
- 86 OKM 21.6.2018.
- 87 Muiden pitkien vieraiden kielten kirjoittajamäärät jäävät nykyään muutama sataan vuosittain. Ylioppilastutkintolautakunta, Tilastotaulukot, Ilmoittautumiset eri kokeisiin 2009–2018 (<https://www.ylioppilastutkinto.fi/tietopalvelut/tilastot/tilastotaulukot>)
- 88 OKM 21.6.2018.
- 89 Suomen kieltenopettajain liitto (Karpunen 2017) on kuitenkin toisaalta [arvostellut](#) pisteytymällä etenkin siitä, ettei se kannusta kielivalikoiman laajentamiseen.
- 90 OKM 21.6.2018. Perustelu oikeastaan osoittaa, ettei taustalla ole jäsenneltyä käsitystä siitä, mitä yleissivistyksellä tarkoitettaisiin. Kukin voi koetella omia käsityksiään esimerkiksi vertaamalla, mitä erilaiset valinnat lukiossa pitävät sisällään. Lyhyen matematiikan pakollisia kursseja on 6 ja syventäviä 2, pitkässä matematiikassa 10 ja 3 (ottaen huomioon yhteisen aloittavan kurssin). Fysiikan kursseja on 1+6 ja kemian 1+4. Vahvimman perinteisen luma-paketin opiskeleva lukiolainen, joka kirjoittaa kaikki kolme ainetta, opiskelee siten näitä aineita 25 kurssia eli lähes kolmannen kaikista vähimmäismäärän lukiokursseistaan (ellei valitse runsaasti muitakin syventäviä kursseja, jolloin opinnot muodostuvat hyvin raskaiksi). Minimivalinnan näistä aineista tekevä opiskelija opiskelee niitä puolestaan 8 kurssia, joten erotus on 17 kurssia. Tuon kurssimäärän voi tällöin käyttää muihin mahdollisiin sisältöihin. Eri oppiaineiden kursseja sisältöineen voi verrata ja niiden opiskelun antia yleissivistyksen näkökulmasta pohtia tältä pohjalta tutkailemalla [Lukion opetussuunnitelman perusteita](#) (2015). On selvää, että niin humanistis-yhteiskuntatieteellinen kuin matemaattis-luonnontieteellinen perusymmärrys kuuluvat yleissivistykseen. Oppiaineiden kursseja vertaillen on kuitenkin yhtä lailla selvää, että pitkät luma-opinnot vievät paljon syvemmälle kyseisten tieteenalojen sisältöihin sekä suuntaavat erikoistumiseen ja teknillisluonnontieteellisiin akateemisiin ammatteihin, kun taas humanistis-yhteiskuntatieteellisten oppiaineiden valinnaiset kurssit toimivat pikemminkin laajalaistavasti ja yleishyödyllisesti erikoistumisen ja ammatillisuuden sijaan. Lukion uudistamisen suuntana näyttää olevan siten pikemminkin tahto opiskelijoiden varhaisempaan erikoistumiseen kuin yleissivistyksen vahvistamiseen.
- 91 Elinkeinoelämän keskusliitto, Perusopetus ja lukio (<https://ek.fi/mita-teemme/innovaatiot-ja-osaaminen/osaaminen-ja-koulutuspolitiikka/perusopetus-ja-lukio/>).
- 92 OKM 22.12.2017.
- 93 TEM, Kysymyksiä ja vastauksia Talent Boostista (<http://tem.fi/kysymyksiä-ja-vastauksia-talent-boostista>).
- 94 Kriittinen opettajaverkosto 2017; OKM 2016a.
- 95 OAJ 2018; Lindholm (*SK*) 20.3.2018.
- 96 Länsikallio ym. 2018; Eskonen (*YLE*) 15.5.2018.
- 97 OKM, Korkeakoulu- ja tiedepolitiikka ja sen kehittäminen (<http://minedu.fi/korkeakoulu-ja-tiedelinjaukset>); OKM, Korkeakoulutuksen kehittäminen (<http://minedu.fi/korkeakoulutuksen-karkihanke>); OKM, Korkeakoulujen ja elinkeinoelämän yhteistyön vahvistaminen (<http://minedu.fi/korkeakoulut-ja-elinkeinoelama>).
- 98 Tampere3-verkkosivusto (<https://www.tampere3.fi/>); Tampere3info-verkkosivusto (<https://tampere3info.wordpress.com/>).
- 99 OKM 12.12.2017.
- 100 Ks. esim. Vairimaa (*Yliopisto*) 3.6.2016; Kivinen ym. 2016; Kivinen & Hedman 2016; Tomperi 2009; Raatikainen 2016; Seuri & Vartiainen 2018a; 2018b; Rinne ym. 2012, 43–59; Björn ym. 2017.
- 101 OKM 27.10.2015.
- 102 EK 2015; Elinkeinoelämän keskusliitto, Osaaminen ja koulutus, Korkeakoulut (<https://ek.fi/mita-teemme/innovaatiot-ja-osaaminen/osaaminen-ja-koulutuspolitiikka/yliopistot/>).
- 103 Ks. esim. Iivari 2017; Jakonen & Tilli 2011; Kivinen ym. 2016; Koikkalainen 2015; Raatikainen 2016; Rinne ym. 2012, 321–351; Seuri & Vartiainen 2018a; 2018b; Tomperi 2009.
- 104 Williams & Leahy 2018; Grey 23.5.2018 (WE-forum); ks. myös esim. Kivinen & Hedman 2016; Kivinen ym. 2016.
- 105 Suomen Akatemia: Yliopistojen profiloitumisen vahvistaminen kilpailullalla rahoituksella (<http://www.aka.fi/fi/tiedepoliittinen-toiminta/yliopistojen-profiiloitumisen-vahvistaminen-kilpailullalla-rahoituksella/>); Hämeri 2015; Ristola (*YLE*) 16.8.2017.
- 106 HE 73/2017 (19.12.2017); OKM 12.12.2017.
- 107 Jurva 2017b; Liiten & Ojansivu (*HS*) 11.2.2017; Tikkanen (OAJ) 11.5.2017.
- 108 Mansikka (*YLE*) 16.11.2016.
- 109 Lavapuro 2018; Saavalainen (*HS*) 11.2.2018; Tampereen yliopisto 7.2.2018; Siltamäki 2018; Haukijärvi (*AL*) 6.2.2018. Tampereen yliopiston henkilöstön edustajien kuvauksia prosessin juridisista ja itsehallinnollisista ongelmista voi seurata esimerkiksi kulttuurintutkija (ja konsistorin jäsen) Hanna Kuuselan (<https://hannakuusela.wordpress.com/>) ja historioitsija (ja Tampereen yliopiston tieteenekijä ry:n tiedotusvastaava) Jussi Jalosen (<https://jojalonen.wordpress.com/>) blogista.
- 110 Tampereen yliopisto 7.3.2018; TATTE 7.3.2018.
- 111 TATTE 7.3.2018; TATTE 14.6.2018.
- 112 TATTE 8.5.2018.
- 113 Kuusela 26.5.2018; Räsänen (*AL*) 30.5.2018.
- 114 Tikkanen (OAJ) 15.6.2018; TATTE 15.6.2018.
- 115 Esim. Juutinen & Poutanen 2018; Jalonen 5.6.2018; 15.6.2018; Kuusela 26.5.2018; 6.6.2018.
- 116 Tampere3-verkkosivusto, Tampereen korkeakoulusäätiö (<https://www.tampere3.fi/tietoa-meista/tampereen-korkeakoulusaaatio>).
- 117 Teknoliateollisuus.fi 19.10.2015; Turunen 7.6.2018.
- 118 Jalonen 12.6.2018.
- 119 Tampereen teknillinen yliopisto, Lahjoita tekniikalle (<http://www.ttu.fi/fi/lahjoita/index.htm>); Tampereen korkea-

- koulusäätiön perustamiskirja* 20.4.2017.
- 120 Tampereen yliopisto, Yliopisto päihinänkuoressa (<http://www2.uta.fi/yliopisto/tietoa-yliopistosta/yliopisto-pahkinankuoressa>); Tampereen teknillinen yliopisto, Tilastotietoa (<http://www.tut.fi/fi/tietoa-yliopistosta/avainasiat/tilastotietoa/index.htm>).
- 121 Käytetyimmät kansainväliset yliopistorankingit: Shanghai Academic Ranking of World Universities (<http://www.shanghairanking.com/ARWU2017.html>); Times Higher Education World Universities Rankings (<https://www.timeshighereducation.com/>); CWTS Leiden Ranking (<http://www.leiden-ranking.com/ranking/2018/list>); NTU Ranking (<http://nturanking.lis.ntu.edu.tw/>); QS-World University Rankings (<https://www.topuniversities.com/university-rankings>).
- 122 Rautio (YLE) 28.6.2018. Ks. myös viite 84 edellä.
- 123 Teittinen (HS) 8.2.2018.
- 124 Sipola (YLE) 16.5.2018.
- 125 OKM 14.2.2017; OKM 2017a.
- 126 OKM 2017b.
- 127 Valtioneuvosto, Tutkimus- ja innovaatio-neuvosto (<http://valtioneuvosto.fi/tin>).
- 128 VN 5.10.2017; VN 2017a.
- 129 OKM 2017b.
- 130 OKM 2017b,10.
- 131 OKM 26.1.2018.
- 132 OKM 2018a.
- 133 Esim. EK 2015a.
- 134 Tutkimus- ja kehittämistoiminnan innovaatorahoittajaksi 1983 perustettu valtion virasto Tekes yhdistettiin vuoden 2018 alussa kansainvälistymis-, investointi- ja matkailunedistämispalveluita tarjoavan Finpron kanssa, ja uudeksi nimeksi annettiin Business Finland; ks. esim. Aikio (T&T) 18.3.2018. Hallituksen ratkaisu kertoo osaltaan innovaatiojärjestelmän entistä selvemmästä kytkemisestä kaupalliseen yritysälähtöiseen toimintaan. Ratkaisua ja nimenmuutosta on myös kritisoitu voimakkaasti; ks. esim. Lehtonen (IL) 25.6.2018.
- 135 Seuri & Vartiainen 2018, 6–7; Seuri & Vartiainen 2018b, 102–105.
- 136 OKM 29.4.2016. Muutos noudatti Elinkeinoelämän keskusliiton suositusta yliopistojen rahoitusmallin uudistamisesta, ks. EK 2015, 13. Suurena erona EK:n suositusten ja hallituksen toimien välillä on kuitenkin ollut se, että edellisen on suositellut korkeakoulujen rahoituksen lisäämistä eikä leikkaamista.
- 137 OKM, Korkeakoulutuksen kehittäminen (<http://minedu.fi/korkeakoulutuksen-karkihanke>); OKM 26.4.2018; OKM 2017c.
- 138 VNK 2017.
- 139 OKM 18.4.2018.
- 140 Alkio (T&T) 16.5.2017.
- 141 Tekes, Kasvumoottorit-tiedotustilaisuuden materiaalit 15.12.2017 (https://tapahumat.tekes.fi/tapahtuma/kasvumoottorit_tiedotustilaisuus).
- 142 Business Finland, Innovaatioaseteli.info-verkkosivusto (<https://innovaatioaseteli.info/>).
- 143 OKM 12.4.2016; Business Finland, Innovaatioaseteli-verkkosivu (<https://innovaatioaseteli.info/>).
- 144 Tomperi 2009.
- 145 Wikipedia, SHOK (<https://fi.wikipedia.org/wiki/SHOK>).
- 146 Lukkari 2017.
- 147 Peltonen (T&T) 16.3.2018; Mielonen (HS) 12.1.2018; Liiten (HS) 8.2.2017.
- 148 Kivimäki 2015. Esimerkiksi EK ehdotti vaalitavoitteissaan yritystukien leikkaamista 200 miljoonalla eurolla; ks. EK 2015a.
- 149 Ämmälä (Taloussanomai) 4.10.2016; Karismo (HS) 26.4.2017; Kolehmainen (YLE) 4.4.2018.
- 150 POPS 2014, 16; LOPS 2015, 12–13.
- 151 Microsoft.com, Oppimisen Pohjantahti (<https://www.microsoft.com/fi-fi/education/oppimisen-pohjantahti/>).
- 152 Microsoftmahdollista.fi, Oppimisesta syväoppimiseen (<https://www.microsoft-mahdollista.fi/100tarinaa/oma-syvaoppiminen-deep-learning-mita-se-on/>).
- 153 *Tulevaisuuden oppiminen* 2017; *Tie laaja-alaiseen osaamiseen* 2017.
- 154 *Tulevaisuuden oppiminen* 2017.
- 155 Apple.com, Oppiminen -verkkosivusto (<https://www.apple.com/fi/education/>).
- 156 Edu.Google.com, Google for Education -verkkosivusto (<https://edu.google.com/intl/fi/>).
- 157 Parviainen 2015.
- 158 Lanchester 2018; Cadwalladr & Graham-Harrison 2018.
- 159 *Tekoällyajan työ* (TEM) 2018, 43. Tekoällyteknologian kehittäminen ja hyödyntäminen on nyttemmin omaksuttu hallituksen keskeiseksi teknologiastrategiaksi. Työ- ja elinkeinoministeriö on asettanut tekoällyohjelman, jonka ohjausryhmää johtaa aikoinaan Nokian (ja Solidiumin hallituksen) johdossa toiminut Pekka Ala-Pietilä. Ohjelmaa ja strategioita esittelee näyttävä ”Tekoällyaika”-verkkosivusto, jonka moton mukaan ”Tekoälly on uusi sähkö”. TEM, Tekoällyaika.fi (<https://www.tekoallyaika.fi/>).
- 160 Ks. esim. *Erkanevat koulutuspolut 2014*; Vetterranta 2015; Vetterranta ym. 2016; OAJ 6.12.2016; Kirjavainen & Pulkkinen 2017a; 2017b; *Työt ja pojat koulussa* 2018; *Lohkoutuva peruskoulu* 2015; Jalonen 2016 (sekä muut teeman tekstit lehdessä *Kasvatus* 4/2016); Kosunen ym. 2016; Väinikainen ym. 2016 (sekä muut teeman tekstit lehdessä *Kasvatus* 3/2016); Ouakrim-Soivio ym. 2017 (sekä muut teeman tekstit lehdessä *Kasvatus* 3/2017). Ks. myös Oma linja -hankkeen yhteenvedot: <http://omalinja.fi/tulokset/>.
- 161 Aurén 2017.
- 162 Näätänen & Londén 2018, 28–31; Harmanen (YLE) 12.6.2018.
- 163 *Professoreiden ja erikoistutkijoiden vaatimus* 2015; Elomäki & Ylöstalo 2017a; 2017b; Elomäki ym. 2016.
- 164 OKM 19.9.2017; OKM 28.3.2018.
- 165 VN 11.4.2018; OKM 11.4.2018a; OKM 11.4.2018b.
- 166 OKM 29.5.2018; VM 31.5.2018.
- 167 VN 13.4.2018; VM 13.4.2018.
- 168 Kuntaliitto.fi, Valtionosuudet (<https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/talous/valtiosuudet>).
- 169 Lindholm (SK) 21.3.2018.
- 170 VN 17.1.2017.
- 171 VNK 2018.
- 172 VN 2018a.
- 173 VN 11.4.2018; VM 2018.
- 174 Köngäs (YLE) 30.1.2018; Helander 2018.
- 175 VN 2018b, 11–12, 14, 21.
- 176 OKM 2012a.
- 177 OKM, Hankkeet ja säädösvalmistelu (<http://minedu.fi/hankkeet>); OKM, Opetus- ja kulttuuriministeriön hankkeet ja työryhmät (<http://minedu.fi/kaikki-okm-hankkeet>).
- 178 Sintonen 2015.
- 179 Valtioneuvosto, Tutkimus- ja innovaatio-neuvosto (<http://valtioneuvosto.fi/tin>); Lukkari 2016.
- 180 Opetushallitus, Osaamisen ennakkointi-foorumi (http://www.oph.fi/tietopalvelut/ennakkointi/osaamisen_ennakkointi-foorumi).
- 181 VNK 2015.
- 182 Huhtala ym. 2016 (alaluku ”Sipilän poliittikkakäsitys ja itseymmärrys”); Sipilä 2012.
- 183 OKM 21.8.2017.
- 184 OKM 18.8.2017.
- 185 Osaamisen tulevaisuuspaneeli 2018.
- 186 OKM 13.3.2018.
- 187 OKM 2018d; *Tekoällyajan työ* (TEM) 2018.
- 188 VN 21.3.2018; OKM 26.3.2018.
- 189 VM 31.5.2018.
- 190 Cox & Alm 2008.
- 191 *Tekoällyajan työ* 2018, 41.
- 192 Heiskala & Kantola 2010.
- 193 Vrt. esim. Poutanen 2018.
- 194 Björn ym. 2017; ks. myös Tomperi 2009, 157–160.
- 195 Esim. Kivinen ym. 1993; Patomäki 2005; Rinne ym. 2012, 43–59; Tomperi 2009.
- 196 OKM 29.5.2018.
- 197 VNK 2011 (*Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma* 2011); OKM 15.12.2011; OKM 2012b.
- 198 Fullan 2007; Hargreaves & Fullan 2012; Miettinen 1990; Sarason 1990; Sahlberg 2015; Simola 2015; Tyack & Cuban 1995.
- 199 Kantola 2002; 2006; Koikkalainen 2012; 2017; Yliaska 2014. Koikkalainen (2012; 2017) ja Mykkänen (2016, 232–234) toteavat muun muassa, miten ”strategisen ketteryyden” (*strategic agility*) käsite ja vaatimus ”ketterästä” valtiosta levisivät Sitran edustajien sekä ranskalaisen INSEAD-kauppakorkeakoulun professorin kirjoituksista (esim. Doz & Kosonen 2008; Doz, Hämmäläinen & Kosonen 2011) ja Sitran aloitteista suomalaisen uuden julkisjohtamisen tyypilliseen kielenkäyttöön sekä ajattelu- ja toimintatapoihin. Sittemmin se on tullut erittäin tutuksi myös koulutuspolitiikassa retoriikassa. Managerialismiin kuuluvat toimintatapa myös valtion toimintojen ja hankkeiden yritysmaiset uudelleennimeämiset, brändä-

- kykset ja lanseeraukset sekä suomalaisittain uudenlainen hallituksen toimien markkinointi ja mainostaminen (kuten esimerkiksi OKM:n videolla lukiouudistuksesta: <https://www.youtube.com/watch?v=J0xPB72XuOk>).
- 200 Kiilakoski 2015; Yliaska 2014.
- 201 Aho 2010.
- 202 Elinkeinoelämän keskusliitto, Osaaminen, koulutus ja innovaatiot (<https://ek.fi/mita-teemme/innovaatiot-ja-osaaminen/osaaminen-ja-koulutuspolitiikka/>).
- 203 Suomen Yrittäjät 24.1.2018; Suomen Yrittäjät 28.2.2018.
- 204 Jakonen 2017.
- 205 Koivula ym. 2015.
- 206 Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen (vipunen.fi), Tilasto: Uusien opiskelijoiden, opiskelijoiden ja tutkinnon suorittaneiden sosioekonominen tausta.
- 207 Ball & Youdell 2008.
- 208 Alexiadou & Lundahl 2016; Lundahl 2002.
- 209 Lundahl 2002.
- 210 Lundahl ym. 2013.
- 211 Orange & Adams 2013; *The Local* 31.5.2013.
- 212 Kervinen (*HS*) 15.10.2016.
- 213 Pelli (*HS*) 5.4.2018; Linderöth (*DN*) 24.8.2016; *The Local* 19.12.2017.
- 214 Östh ym. 2012; Hansen & Gustafsson 2016.
- 215 Alexiadou & Lundahl 2016.
- 216 Hansen & Gustafsson 2016.
- 217 Kervinen (*HS*) 30.9.2016.
- 218 Pelli (*HS*) 19.1.2018.
- 219 Dovemark ym. 2018.
- 220 Bernelius 2013; *Lohkoutuva peruskoulu* 2015.
- 221 Kosunen ym. 2016; Naumanen & Silvennoinen 2010; Silvennoinen ym. 2012.
- 222 Liiten (*HS*) 12.11.2015; Lindström 2016; Sivistystyönantajat, Kuntavaaliviestimme 2017 (http://www.sivistystyönantajat.fi/elinkeinopolitiikka/ajankohtaiset_tavoitteemme.html).
- 223 Eskonen (*YLE*) 26.8.2018; Kurttila 2017.
- 224 Koikkalainen 2012; 2017; Yliaska 2014.
- 225 *The Global Competitiveness Report 2017–2018* 2017.
- 226 Nussbaum 2011, 28–30.
- 227 Kalalahti & Varjo 2012; Sahlberg 2015; Simola ym. 2017; Simola 2015.
- 228 Bauman 2000.
- 229 Ks. esim. Gretschel & Kiilakoski 2012; Harinen & Halme 2012; Harjunpää ym. 2017; Hoikkala & Paju 2013, 221–226; *Kasvatusvuorovaikutus* 2006; Kiilakoski 2012; 2014; *Lasten ja nuorten kunta* 2007; *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa* 2012; Maunu 2016; *Oppiminen ja pedagogiset käytännöt varhaiskasvatuksesta perusopetukseen* 2013; *Päiväkodista peruskouluun* 2013; Salmi 2012; Simola 2015, esim. 106–138; 2017; Soini ym. 2016; *Sokrates koulussa* 2008; *Toinen tapa käydä koulua* 2013; *Toiveet ja todellisuus* 2017; *Valloittava varhaiskasvatusta 2017; Vastuuseen kasvaminen ja kasvattaminen* 2018.
- 230 Simola 2015, 126–135; 2017; ks. myös Saukkonen 1999.
- 231 Tervasmäki 2017; ks. myös Tomperi & Piattoeva 2005; Tomperi 2017a, 253–257; 2017b; Juuso 2008.
- 232 Simola ym. 2015.
- 233 Ks. esim. Lähde 2013; Pulkki 2017; Värrö 2018.
- 234 Kantola & Kananen 2013.
- 235 Kantola & Kananen 2017, 23–24.
- 236 Grahn-Laasonen 11.12.2017.
- 237 Grahn-Laasonen 2018.
- 238 Wass 2018; ks. myös Saari ym. 2017.
- 239 Muuri ym. 2012; Ahtela 2014.
- 240 Pitkänen & Westinen 2018.

Kirjallisuus

Lähdeluettelo sisältää sekä aineisto-, uutis-, ajankohtais- että kirjallisuuslähteet. Osa aineistolähteistä (etenkin ministeriöiden ja valtioneuvoston dokumentit ja tiedotteet) on niiden määrän ja selkeyden vuoksi erotettu tunnisteella, jossa on organisaation lyhenne sekä päivämäärä (tiedotteissa ym.) tai vuosiluku (julkaisuissa). Käytettyjä verkkosivuja ei erikseen luutella kirjallisuudessa, ne on esitetty linkkiosoitteineen suoraan viitteissä.

Aho, Jaakko, Vapaan koulutuksen tukisäätien toiminnan lähtökohdat ja strategiset tavoitteet. *Suomen Kouluhistoriallinen seura* 10.12.2010. Verkossa: http://www.kasvhistseura.fi/dokumen-tit/1108211033_jaakko_aho.pdf

Ahonen, Sirkka, *Yhteinen koulu – tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa Snellmanista tähän päivään*. Vastapaino, Tampere 2003.

Ahtela, Kaija, Hyvinvointivaltion kannatus säilynyt korkealla. *Kauppalähti* 8.12.2014. Verkossa: <https://www.kauppalähti.fi/uutiset/hyvinvointivaltion-kannatus-sailynt-yrityksilla/kqxenYiY>

Aikio, Jyrki, Näin Tekesistä ja Finprosta runnottiin kasaan Business Finland – erikoinen osakeyhtiön ja viraston yhdistelmä. *Tekniikka & Talous* 18.3.2018. Verkossa: https://www.tekniikkatalous.fi/talous_uutiset/nain-tekesima-ja-finprosta-runnottiin-kasaan-business-finland-erikoinen-osakeyhtion-ja-viraston-yhdistelma-6706964

Alexiadou, Nafsika & Lundahl, Lisbeth, Reforming Swedish education through new public management and quasi-markets. Teoksessa *New public management and the reform of education european lessons for policy and practice*. Toim. H. M. Gunter, E. Grimaldi, D. Hall & R. Serpieri. Routledge, Abingdon 2016, 66–80.

Alkio, Jyrki, Suomen kasvamoottoreiden pääomittamisesta tuli paha päänsärky - valtion omaisuutta pannaan myyntiin. *Tekniikka & Talous* 16.5.2017. Verkossa: <https://www.tekniikkatalous.fi/tpaiva/suomen-kasvamoottoreiden-paomit-tamisesta-tuli-paha-paansarky-valtion-omaisuutta-pannaan-myyntiin-6649579>

AMKE, Lausunto Hallituksen esityksestä

eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2018. Ammattiosaamisen kehittämisyhdistys AMKE ry 2.10.2017. Verkossa: http://www.amke.fi/media/lausunnot/lausunnot2017/amker-ry-lausunto_siv_hallituksen-esitys-eduskunnalle-valtion-talousarvioksi-vuodelle-2018_he-106_2017-vp.pdf

AMKE, Reformi leikkaa rahoitusta – sopeuttamistoimet jatkuvat. Ammattiosaamisen kehittämisyhdistys AMKE ry 20.12.2017. Verkossa: <http://www.amke.fi/ajankohtaista/uutiset/uutinen/amke-reformi-leikkaa-rahoitusta-sopeuttamistoimet-jatkuvat.html>

Ammattikoululaisen äiti (nimim.), Ammattikoulutuksen tila on kelvoton – poikani lukujärjestys on tyhjä ja hän joutuu lorvimaan kotona. Mieli-pidekirjoitus. *Helsingin Sanomat* 19.4.2017. Verkossa: <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005175243.html>

Arjen jäljillä. *Nuorisobarometri* 2015. Toim. S. Myllyniemi. OKM, Nuorisosiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2016. Verkossa: <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/>

Aurén, Hilla, *Accountability in education: Meeting our commitments Finland Country Case Study. Country case study prepared for the 2017/8 Global Education Monitoring Report*. UNESCO 2017. Verkossa: <http://unesdoc.unesco.org/images/0025/002595/259545e.pdf>

Ball, Stephen J & Youdell, Deborah, *Hidden Privatisation in Public Education*. Education International 2008. Verkossa: http://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Education_International_Hidden_Privatisation_in_Public_Education.pdf

Bauman, Zygmunt, *Liquid Modernity*. Polity, Cambridge 2000.

Bernelius, Venla, *Eriytyvät kaupunkikoulut: Helsingin peruskoulujen oppilaspohjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä*. Väitöskirja. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki 2013. Verkossa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40355/bernelius_vaitoskirja.pdf

Björn, Ismo, Saarti, Jarmo & Pöllänen, Pirjo, ”Päätettiin turvata yliopistojen rahoituksen pitkäjänteisyys”. Opetusministeriön poliittinen puhe ja yliopistolaitoksen uudistamisen retoriikka 2005–2015. *Yhteiskuntapolitiikka* 1/2017, 76–85. Verkossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201706137143>

Bulut, Okan & Cutumisu, Maria, When Technology Does Not Add Up: ICT Use Negatively Predicts Mathematics and Science Achievement for Finnish and Turkish Students in PISA 2012. *EdMedia* 2017. Verkossa: https://sites.ualberta.ca/~cutumisu/publications/2017/2017EdMedia_BulutCutumisu.pdf

Burawoy, Michael, Julkisen sosiologian puolestus (For Public Sociology, 2005).

- Suom. Urpo Kovala. *Sociologia* 4/2006, 259–286. Verkossa: http://burawoy.berkeley.edu/PS/Translations/Finland/ASA_Finnish.pdf
- Burbules, Nicholas, Forms of Ideology-Critique: A Pedagogical Perspective. *Qualitative Studies in Education*. Vol. 5, No. 1, 1992, 7–17.
- Business Finland*, Suomesta halutaan oppia – koulutusmatkailu kasvaa. *Business Finland* 4.4.2018. Verkossa: <https://www.businessfinland.fi/ajankohtaista/uutiset/2018/suomesta-halutaan-oppia-koulutusmatkailu-kasvaa/>
- Cadwalladr, Carole & Graham-Harrison, Emma, Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach. *The Guardian* 17.3.2018. Verkossa: <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/cambridge-analytica-facebook-influence-us-election>
- Coughlan, Sean, Computers 'do not improve' pupil results, says OECD. *BBC* 15.9.2015. Verkossa: <http://www.bbc.com/news/business-34174796?SThisFB>
- Cox, W. Michael & Alm, Richard, Creative Destruction. *The Concise Encyclopedia of Economics* 2008. Verkossa: <http://www.econlib.org/library/Enc/Creative-Destruction.html>
- Denoël, Etienne, Dorn, Emma, Goodman, Andrew, Hiltunen, Jussi, Krawitz, Marc & Mourshed, Mona, *Drivers of student performance: Insights from Europe*. McKinsey & Company 2017. Verkossa: <https://www.mckinsey.com/-/media/mckinsey/industries/social%20sector/our%20insights/drivers%20of%20student%20performance%20insights%20from%20europe/drivers-of-student-performance-insights-from-europe-the-book.aspx>
- Dovemark, Marianne, Kosunen, Sonja, Kauko, Jaakko, Magnúsdóttir, Berglind, Hansen, Petteri & Rasmussen, Palle, Derogulation, privatisation and marketisation of Nordic comprehensive education: social changes reflected in schooling. *Education Inquiry*. Vol. 9, No. 1, 2018, 122–141.
- [EK 2015a] *Vahtia vientiin, voimaa kotimarkkinoille. Eteenpäinmyönteisellä asenteella ja rakentavilla ratkaisuilla. EK:n vaalitavoitteet hallituskaudelle 2015–2019*. Elinkeinoelämän keskusliitto, helmikuu 2015. Verkossa: https://ek.fi/wp-content/uploads/EKn_vaalitavoitteet_15_19_net.pdf
- [EK 2015b] *Osaamisen rima korkealle – kunnianhimoa tavoitteisiin. EK:n linjaukset osaamis- ja innovaatiopolitiikasta 2015–2019*. Elinkeinoelämän keskusliitto, huhtikuu 2015. Verkossa: https://ek.fi/wp-content/uploads/EKn_linjaukset_innovaatio_ja_koulutus_FINAL.pdf
- [EK 20.10.2017] Elinkeinoelämän keskusliitto, EK linjasi matematiikan koulutustavoitteet: työelämän ydintaitoa on välttämätöntä vahvistaa. Elinkeinoelämän keskusliitto 20.10.2017. Verkossa: <https://ek.fi/ajankohtaista/uutiset/2017/10/20/ek-linjasi-matemaatiikan-koulutustavoitteet-tyoelaman-ydintaitoa-on-valttamaton-ta-vahvistaa/>
- [EK 2018a] Elinkeinoelämän keskusliitto, Osaaminen, koulutus ja innovaatiot. Verkkoisivut (viitattu 15.6.2018). Verkossa: <https://ek.fi/mita-teemme/innovaatiot-ja-osaaminen/>
- [EK 2018b] Elinkeinoelämän keskusliitto, Perusopetus ja lukio, EK:n näkemys. Verkkoisivut (viitattu 15.6.2018). Verkossa: <https://ek.fi/mita-teemme/innovaatiot-ja-osaaminen/osaaminen-ja-koulutuspolitiikka/perusopetus-ja-lukio/>
- [EK 2018c] Elinkeinoelämän keskusliitto, Korkeakoulut, EK:n näkemys. Verkkoisivut (viitattu 15.6.2018). Verkossa: <https://ek.fi/mita-teemme/innovaatiot-ja-osaaminen-ja-koulutuspolitiikka/yliopistot/>
- Elo, Kimmo, Kiinnostuksesta se kaikki lähtee... – Havaintoja äänestysikää lähestyvien nuorten politiikkatietämyksestä. *Kasvatus* 1/2009, 36–48.
- Elomäki, Anna & Ylöstalo, Hanna, Tasa-arvopolitiikan U-käännös? Hallituksen tasa-arvo-ohjelmat hallinnan välineenä. *Politiikka* 2/2017a, 82–95.
- Elomäki, Anna & Ylöstalo, Hanna, Tasa-arvopolitiikan U-käännös? *Politiikasta* -verkkolehti 2.8.2017b. Verkossa: <http://politiikasta.fi/tasa-arvopolitiikan-u-kaannos/>
- Elomäki, Anna, Kantola, Johanna, Koivunen, Anu & Ylöstalo, Hanna, Kamppailu tasa-arvosta: tunne, asiantuntijuus ja vastarinta strategisessa valtiossa. *Sociologia* 4/2016, 257–275.
- Erkanevat koulutuspolut. Koulutuksen tasa-arvon tila 2010-luvulla*. Toim. S. Pulkkinen & J. Roihuvuo. Suomen ylioppilaskuntien liitto, Helsinki 2014. Verkossa: http://akateemisenaiset.fi/wp-content/uploads/2014/11/141203_SYL_julkaisu_Erkanevat-koulutuspolut_2014.pdf
- Ervasti, Outi, Ei ole työelämää ilman matematiikkaa. Elinkeinoelämän keskusliitto 26.10.2017. Verkossa: <https://ek.fi/ajankohtaista/uutiset/2017/10/26/outi-ervasti-bloggaa-ei-ole-tyoelamaa-ilman-matematiikkaa/>
- Eskola, Jaakko, Matematiikan taitajista teko-älyn mestareiksi. Teknologiateollisuus 1.9.2017. Verkossa: <https://teknologiateollisuus.fi/fi/ajankohtaista/toimitusjohtajablogi/matematiikan-taitajista-tekoalyn-mestareiksi>
- Eskonen, Hanna, Helsingiläinen lastentarhanopettaja ei laittaisi lastaan päiväkotiin, jossa työskentelee: ”Pitää hymyillä, vaikka päivästä on tulossa kaaos”. *Yle* 21.2.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10084342>
- Eskonen, Hanna, Säästöt ovat uuvuttaneet opettajat ja työn ilo on kadonnut, kertoo tuore kysely: töitä tehdään molempina päivinä viikonloppunakin. *Yle* 15.5.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10203530>
- Eskonen, Hanna, Yksityinen päiväkoti saa takoa miljoonavoittoa, vaikka laki kieltää saman yksityisen koulun kohdalla – Suomessa voi olla pian kuntia, joissa ei ole kunnallista päiväkotia lainkaan. *Yle* 26.6.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10260650>
- Fairclough, Norman, *Language and Power*. Longman, London 1989.
- Filander, Karin, Työ, koulutus ja katoavat ammatti-identiteetit. Teoksessa *Elinkeinoelämästä työstä elinkeinoelämän oppimiseen*. Toim. J. Mäkinen, E. Olkinuora, R. Rinne & A. Suikkanen. PS-kustannus, Jyväskylä 2006, 43–60.
- Fullan, Michael, *The New Meaning of Educational Change*. 4. ed. Routledge, New York 2007.
- Giddens, Anthony, *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä* (Central Problems in Social Theory, 1979). Suom. P. Andersson & I. Heiskanen. Otava, Helsinki 1984.
- Grahn-Laasonen, Sanni, Opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen Sivistryö 100 -juhlasesinaarissa. *Opetus- ja kulttuuriministeriö* 4.12.2017. Verkossa: http://minedu.fi/artikkelit/-asset_publisher/opetusministeri-sanni-grahn-laasonen-sivistryo-100-juhlasesinaarissa-4-12-2017
- Grahn-Laasonen, Sanni, Mahdollisuuksien seuraavat sata vuotta – opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen avauspuheen- vuoro 11.12.2017. *Opetus- ja kulttuuriministeriö* 11.12.2017. Verkossa: http://valtioneuvosto.fi/artikkelit/-asset_publisher/1410845/mahdollisuuksien-seuraavat-sata-vuotta-oetusministeri-sanni-grahn-laasonen-avauspuheen-vuoro-11-12-2017
- Grahn-Laasonen, Sanni, Suomen tulevaisuus rakentuu jatkuvalla oppimisella. *Valtioneuvoston kanslia* 25.4.2018. Verkossa: <http://vnk.fi/talousneuvosto/talouspolitiikka-sarja/-/blogs/suomen-tulevaisuus-rakentuu-jatkuvalla-oppimiselle>
- Gray, Alex, Finland has the most effective universities in the world. *World Economic Forum* 23.5.2018. Verkossa: <https://www.weforum.org/agenda/2018/05/finland-has-the-most-effective-universities-in-the-world>
- Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi, *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2012.
- Hall, Stuart, Kun ideologia uudelleen keksittiin: torjuttu paluu tiedotustutkimukseen (The Rediscovery of 'Ideology': Return of the Repressed in Media Studies, 1982). Suom. Kauko Pietilä. Teoksessa *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Vastapaino, Tampere, 149–193.
- Hansen, Kajsa Yang & Gustafsson, Jan-Eric, Causes of educational segregation in Sweden – school choice or residential segregation. *Educational Research and Evaluation*. Vol. 22 No. 1–2, 2016, 23–44.
- Hargreaves, Andy & Fullan, Michael, *Professional Capital. Transforming Teaching in Every School*. Teachers College Press, New York 2012.
- Harjunpää, Kaisa, Ågren, Susanna & Laiho,

- Sanna, *Sujuvuutta siirtymiin. Toisen asteen ammatillisen koulutuksen siirtymä- ja nivelvaiheet*. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2017:1. Opetushallitus, Helsinki 2017. Verkossa: https://www.oph.fi/julkaisut/2017/sujuvuutta_siirtymiin
- Harinen, Päivi & Halme, Juha, *Hyvä, paha koulu. Kouluhyvinvointia bakemassa*. Suomen UNICEF & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2012. Verkossa: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/Hyva_paha_koulu.pdf
- Harmaala, Minna, *Ammattikoulujen välillä huimat erot – opiskelun keskeyttäneitä jopa 25 prosenttia*. *Keskisuomalainen* 21.2.2017. Verkossa: <https://www.ksml.fi/kotimaa/Ammattikoulujen-v%C3%A4lill%C3%A4-huimat-erot-%E2%80%93-opiskelun-keskeytt%C3%A4neit%C3%A4-jopa-25-prosenttia/934303>
- Harmanen, Sanni, Sosiaali- ja terveystieteiden asiantuntijat: Hallitus epäonnistunut eriarvoisuuden vähentämisessä. *Yle* 12.6.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10251266>
- Haukijärvi, Hanna, *Yliopisto puolustaa itsehallintoaan ulosmarssilla ja adressilla – ”Jännitteitä ja erimielisyyksiä on ollut pitkin matkaa, mutta nyt ne kärjistyvät”*. *Aamulehti* 6.2.2018. Verkossa: <https://www.aamulehti.fi/uutiset/yliopisto-puolustaa-itsehallintoaan-ulosmarssilla-ja-adressilla-jannitteita-ja-erimielisyyksia-on-ollut-pitkin-matkaa-mutta-nyt-ne-karjistyvat-200724133/>
- Hautamäki, Antti, *Spontaaniin yhteiskuntaan – hyvinvointia ilman valtiota*. Teoksessa *Hyvinvointivaltio ristiaallokossa: Arvot ja tosiasiat*. Toim. J.–O. Andersson, A. Hautamäki, R. Jallinoja, I. Niiniluoto & H. Uusitalo. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto SITRAn julkaisuja 131. WSOY, Porvoo 1993, 133–246.
- Hautamäki, Terhi, *Ammattikoulutusta ilman koulutusta: Sorvaamaan opetellaan kirjasta – kaikilla ei ole opettajaa ollenkaan*. *Suomen Kuvalehti* 29.4.2017. Verkossa: <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/ammattikoulutusta-ilman-koulutusta-sorvaamaan-opetellaan-kirjasta-kaikilla-ei-ole-opettajaa-ollenkaan/?shared=968277-7cfc0f20-4>
- HE 80/2015 (22.10.2015), Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi varhaiskasvatustalain sekä lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain muuttamisesta. Verkossa: <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2015/20150080>
- HE 73/2017 (8.6.2017) Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yliopistolain ja ammattikorkeakoululain muuttamisesta sekä laiksi yliopistolain muuttamisesta annetun lain voimaannpanosta. Verkossa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_73+2017.aspx
- HE 40/2018 (12.4.2018), Hallituksen esitys eduskunnalle varhaiskasvatustalain ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi Verkossa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_40+2018.aspx
- HE 41/2018 (12.4.2018), Hallituksen esitys eduskunnalle lukiolaiksi sekä laeiksi ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain muuttamisesta. Verkossa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_41+2018.aspx
- Heiskala, Risto & Kantola, Anu, *Vallan uudet ideat: Hyvinvointivaltion huomasta valmentajavaltion valvontaan*. Teoksessa *Valta Suomessa*. Toim. P. Pietikäinen. Gaudeamus, Helsinki 2010, 124–148.
- Helander, Merike, *Lapsivaikutusten arviointi loistaa jälleen poissaolollaan – aktiivimalliko ei vaikuta lapsiin mitenkään?* *Lapsiasiavaltuutetun blogi* 5.1.2018. Verkossa: <http://blogi.lapsiasia.fi/2018/01/lapsivaikutusten-arviointi-loistaa.html>
- Hiltunen, Jussi, *Selvityksemme PISA-tuloksista: oppilaiden koulussa käyttämä teknologia voi jopa huonontaa oppimistuloksia*. *LinkedIn* 4.12.2017. Verkossa: <https://www.linkedin.com/pulse/selvityksemme-pisa-tuloksista-oppilaiden-koulussa-voi-jussi-hiltunen>
- Hintsanen, Veijo ym., *Liikettä niveliin. Ammatillisesta koulutuksesta ammattikorkeakouluun johtavien opintopolkujen ja koulutusasteiden yhteistyön toimivuus*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus KARVI, Helsinki 2016. Verkossa: https://karvi.fi/app/uploads/2016/02/KARVI_0216.pdf
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri, *Apina pulpetissa. Ysiluokan yhteisöllisyys*. Gaudeamus & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2013.
- Honka, Niina, *Opettajilla synkkä näkemys ammatillisen koulutuksen uudistuksesta – ”Vahvat voivatkin selvittää, heikot jäävät vaille tarvitsemaansa tukea”*. *Yle* 30.10.2017. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-9902348>
- Huolestunut ammattiohjelmoijan työtehtävä (nimimerkki), *Ammattikoulutuksen säästöt ovat johtaneet löysäilyyn ja rیمانalituksiin*. *Mielipide. Helsingin Sanomat* 20.4.2017. Verkossa: <https://www.hs.fi/paivanlehti/20042017/art-2000005176703.html>
- Hyvönen, Hanna, Syrjämäki, Sami & Tuusvuori, Jarkko S., *Yle-kohu, ratkes-trendi ja kriittinen journalismi. niin & näin* 4/16. Verkossa: <http://nein.fi/artikkeli/yle-kohu-ratkes-trendi-ja-kriittinen-journalismi>
- Hämeri, Kaarle, *Profiloiminen on muotisana*. *Professoriblogi*, Professoriliitto 4.5.2015. Verkossa: <http://blogi.professoriliitto.fi/kaarle-hameri/profiloiminen-on-muotisana/>
- Härkönen, Anni, *Ministeriö vaatii korkeakouluja luopumaan työläistä pääsykokeista jo ensi keväänä – näin muutos vaikuttaa korkeakouluun pyrkiviin lukiolaisiin ja väliuotta viettäviin*. *Helsingin Sanomat* 16.8.2017. Verkossa: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005327337.html>
- Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri* 2014. Toim. S. Myllyniemi. OKM, Nuorisosiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2015. Verkossa: <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/>
- Iivari, Juhani, *Onko suuri kaunista tieteessäkin? Tieteessä tapahtuu* 1/2017, 30–36. Verkossa: <https://journal.fi/tt/article/view/60787>
- Jakonen, Mikko, *Konflikteista demokratiaan – ja takaisin*. *Peruste* 27.11.2017. Verkossa: <https://peruste.fi/konflikteista-demokratiaan-ja-takaisin/>
- Jakonen, Mikko & Tilli, Jouni, *Johdanto: kohti yhteistä yliopistoa*. Teoksessa *Yhteinen yliopisto*. Toim. M. Jakonen & J. Tilli. Tutkijaliitto, Helsinki 2011, 9–34.
- Jalonen, Jussi, *Kun ihminen ratkaisee. Historiantutkijan näkötorni* -blogi 5.6.2018. Verkossa: <https://jojalonen.wordpress.com/2018/06/05/palatsivallankaappaus/>
- Jalonen, Jussi, *Kun ihminen ratkaisee. Historiantutkijan näkötorni* -blogi 12.6.2018. Verkossa: <https://jojalonen.wordpress.com/2018/06/12/kun-ihminen-ratkaisee/>
- Jalonen, Jussi, *Taistelu autonomiasta. Historiantutkijan näkötorni* -blogi 15.6.2018. Verkossa: <https://jojalonen.wordpress.com/2018/06/15/taistelu-autonomiasta/>
- Jalonen, Timo, *Tasa-arvoisen peruskoulun harha*. *Kasvatus* 4/2016, 361–365.
- Jungner, Mikael, *Otetaan digiloikka! Suomi digikehityksen käärkeen*. Elinkeinoelämän keskusliitto, huhtikuu 2015. Verkossa: <https://ek.fi/wp-content/uploads/Otetaan-digiloikka-net.pdf>
- Jurva, Niina, *Opiskelijavalintojen ja lukio-uudistuksen kokonaiskuvaa on hankala hahmottaa*. *Suomen ylioppilaskuntien liitto* -blogi 2017a. Verkossa: <https://syl.fi/blogi/opiskelijavalintojen-lukio-uudistuksen-kokonaiskuvaa-hankala-hahmottaa/>
- Jurva, Niina, *SYL lausui opetusyhteistyöstä*. *Suomen ylioppilaskuntien liitto* -blogi 2017b. Verkossa: <https://syl.fi/blogi/syl-lausui-opetusyhteistyosta/>
- Juuso, Hannu, *Ajattelleva koulu*. Matthew Lipman ja P4C. Teoksessa *Sokrates koulussa. Isenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*. Toim. T. Tomperi & H. Juuso. niin & näin -kirjat, Tampere 2008, 97–117.
- Juutinen, Marko & Poutanen, Mikko, *Tampereen yliopistofusion huono hallinta ja laitton johtosääntö*. *Politiikasta* -verkkolehti 7.2.2018. Verkossa: <http://politiikasta.fi/tampereen-yliopistofusion-huono-hallinta-ja-laitton-johtosaaento/>
- Juononen, Laura, *Kannanotto: Matematiikan opetuksen uudistaminen tervetullutta*. *Teknologiaeollisuus*.fi 24.5.2015. Verkossa: <https://teknologiaeollisuus.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/kannanotto-matematiikan-opetuksen-uudistaminen-tervetullutta>
- Kalalahti, Mira & Varjo, Janne, *Tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus perusopetukseen sijoittumisessa ja valikoitumisessa*.

- Kasvatus & Aika* 1/2012, 39–55. Verkossa: http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?page_id=460
- Kantola, Anu, *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun taluskriisissä*. Lohi, Helsinki 2002.
- Kantola, Anu, Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot. Teoksessa *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Toim. R. Heiskala & E. Luhtakallio. Gaudeamus, Helsinki 2006, 156–178.
- Kantola, Anu & Kananen, Johannes, Seize the Moment: Financial Crisis and the Making of the Finnish Competition State. *New Political Economy*. Vol. 18, No. 6, 2013, 811–826.
- Kantola, Anu & Kananen, Johannes, Johdanto: Suomen malli. Teoksessa *Kilpailuvaltion kyvyssä. Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus*. Toim. J. Kananen. Gaudeamus, Helsinki 2017, 7–29.
- Karhunen, Hannu, Nuoret eivät pärjää ilman oikeanlaista koulutusta. *Tieto & Trendit – Talous- ja hyvinvointikatsaus* 1/2017, 36–40. Verkossa: http://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/media/uploads/lehtiarkisto/tietotrendit_1_2017.pdf
- Karismo, Anna, Hallituksen kevtäläjä yrityksille – tukia piti leikata, mutta rahaa tulikin lisää. *Yle* 26.4.2017. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-9580775>
- Karppanen, Sanna, Ylioppilastutkinnon pisteytystyökalu on uhka kieliopinnoille. SUKOLin blogi, Suomen kieltenopettajain liitto ry 19.11.2017. Verkossa: https://www.sukol.fi/ajankohtaista/sukolin_blogi/ylioppilastutkinnon_pisteytystyokalun_uhka_kieliopinnoille.2277.blog
- Kasvatusvuorovaikutus*. Toim. K. Karila, M. Alasuutari, M. Hännikäinen, A. R. Nummenmaa & H. Rasku-Putonen. Vastapaino, Tampere 2006.
- Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri* 2016. Toim. S. Myllyniemi. OKM, Nuorisotutkimuskeskus/Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2017. Verkossa: <https://tieto-anuorista.fi/nuorisobarometri/>
- Kervinen, Elina, Ruotsissa koulutkin menivät pörssiin – Nyt mietitään, kuinka paljon verorahoilla saa tehdä voittoa. *Helsingin Sanomat* 30.9.2016. Verkossa: <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000002923422.html>
- Kervinen, Elina, Termi, jota ei tarvita Suomeen – Ruotsi huolehtii ”hyvän mielen todistuksista”. *Helsingin Sanomat* 15.10.2016. Verkossa: <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000002925550.html>
- Keränen, Timo, Kovien luonnontieteiden suosio romahtanut yliopistoissa – ”Lukion valinnaisuus uhkaa pärjäämistämme”. *Yle* 20.4.2016. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-8818335>
- Kettunen, Timo, Lähikouluperiaate törmäsi seinään. *Kaleva blogi* 20.3.2018. Verkossa: <https://blogit.kaleva.fi/timo-kettunen/2018/03/20/lahikouluperiaate-tormasi-seinaan/>
- Kiilakoski, Tomi, *Koulu nuorten näkemänä ja kokemana*. Tilannekatsaus, marraskuu 2012. Opetushallitus, Helsinki 2012. Verkossa: https://www.oph.fi/download/144743_Koulu_nuorten_nakemana_ja_kokemana_2.pdf
- Kiilakoski, Tomi, *Koulu on enemmän. Nuorisotyön ja koulun yhteistyön käytännöt, mahdollisuudet ja ongelmat*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2014. Verkossa: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/koulu_on_enemman.pdf
- Kiilakoski, Tomi, Taival hyvinvointivaltiota valmentajavaltioiksi. *Kasvatus & Aika* 1/2015, 151–153. Verkossa: http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=675
- Kirjavainen, Tanja & Pulkkinen, Jonna, Pisa-tulokset heikentyneet huippuvuodesta – kuinka paljon ja mistä se voisi johtua? *Talous ja yhteiskunta* 3/2017a, 8–12. Verkossa: <http://www.labour.fi/ty/rylehti/talous-yhteiskunta-32017/>
- Kirjavainen, Tanja & Pulkkinen, Jonna, Takaako samanlainen tausta samanlaisen osaamisen? Maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön oppilaiden osaamiserot PISA 2012 -tutkimuksessa. *Kasvatus* 3/2017b, 189–202.
- Kivi, Joonas, Mannila, Elsa, Koponen, Lari, Halminen, Olli & Marttila, Markus, Paperi, paperi, tasapeli? Yliopiston todistusvalinta. *Kvantti* 1/2017. Verkossa: <https://kvantti.ayy.fi/blog/wp-content/uploads/2017/11/Paperi-paperi-tasapeli-1.pdf> (Tekstin verkkosivuversio: <https://kvantti.ayy.fi/opiskelijavalinta-ja-ylioppilaskoe/>)
- Kivimäki, Antti, Tekes-leikkaus nipistää 102 miljoonaa euroa tutkimukselta. *Acatiimi* 21.9.2015. Verkossa: http://www.acatiimi.fi/8_2015/08_15_03.php
- Kivinen, Osmo & Hedman, Juha, Suomalaisen korkeakoulutuksen kansainvälinen taso on väitettyä parempi. Mahdollisuuksien tasa-arvo ja korkea osaaminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 1/2016, 87–96. Verkossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201602196554>
- Kivinen, Osmo, Hedman, Juha & Artukka, Kalle, Suomalaisyliopistot, tutkimus ja maailman kärki. Reunamerkitöjä korkeakoulu- ja tiedepolitiikan ”uusiin avauksiin”. Tiedepolitiikka 1/2016, 7–17. Verkossa: https://www.researchgate.net/publication/301659700_Suomalaisyliopistot_tutkimus_ja_maailman_karki_Reunamerkitoja_korkeakoulu-ja_tiedepolitiikan_uusiin_avauksiin
- Kivinen, Osmo, Rinne, Risto & Ketonen, Kimmo, *Yliopiston huomen. Korkeakoulupolitiikan historiallinen suunta Suomessa*. Hanki ja jää, Helsinki 1993.
- Kleemola, Katri, ”Nimettyä työryhmää ei kiireen aikataulun takia ole tässä pistetyössä ollut”. *Twitter* (@katriak) 14.11.2017. Verkossa: <https://twitter.com/katriak/status/930688363270692864>
- Koikkalainen, Petri, Managerialismi ideologiana. *niin & näin* 4/2012, 42–50. Verkossa: <https://www.netn.fi/artikkeli/managerialismi-ideologiana>
- Koikkalainen, Petri, Onko suomalaisista yliopistoista tullut täysi-ikäisiä? *niin & näin* 1/2015, 39–42. Verkossa: <https://www.netn.fi/artikkeli/onko-suomalaisista-yliopistoista-tullut-taysi-ikaisia>
- Koikkalainen, Petri, Poliittikkaa ilman yhteisön kahleita? – Strateginen managerialismi kulttuurisena ideaalityypinä. *niin & näin* 4/2017, 27–40. Verkossa: <https://www.netn.fi/artikkeli/poliittikka-ilman-yhteison-kahleita-strateginen-managerialismi-kulttuurisena>
- Koivula, Aki & Räsänen, Pekka & Saarinen, Arttu, Puolueiden kannatus eri väestöryhmissä ja yhteiskunnallinen vaikutusvalta. *Tieteessä tapahtuu*. Vol. 33, No. 5, 2015, 28–32. Verkossa: <https://journal.fi/tt/article/view/52744/16431>
- Koko elämä väihin. Koulutus tietokykykapitalismissa*. Toim. K. Brunila. Vastapaino, Tampere 2015.
- Kolehmainen, Tommi, Hallituksen pitkään sorvattu yritystutkimus kaatuu – Pekkarinen: ”Ei löytynyt yhteistä näkemystä”. *Yle* 4.4.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10145077>
- Koskimaa, Vesa, Elo, Kimmo & Rapeli, Lauri, Nuorten politiikka 2009. *Katsaus suomalaisnuorten yhteiskunnallisiin kasvu- ja ympäristöihin ja poliittikkakäynnösten*. Poliittikan tutkimuksen laitos, Poliittikatietämys-hankkeen työpapereita 1/2010. Turun yliopisto, Turku 2010.
- Kosunen, Sonja, Bernelius, Venla, Seppänen, Piia & Porkka, Miina, School Choice to Lower Secondary Schools and Mechanisms of Segregation in Urban Finland. *Urban Education*. Verkköjulkaisu, 2016.
- Kosunen, Sonja, Seppänen, Piia & Bernelius, Venla, Naapurustojen segregatio ja kaupunkilaisperheiden eriytyvät kouluvalintastrategiat. *Kasvatus* 3/2016, 230–244.
- Kotilainen, Virpi, Ammattiin opiskelevat kyllästyivät lähiopetuksen puutteeseen: ”Hukkan heitettyä aikaa”. *Yle* 13.12.2017. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-9972680>
- Kriittinen opettajaverkosto, Englanninkielisen ylioppilastutkinnon taustalla koulutusvienti – Missä viipyvät kriittiset puhevuorot? *Kriittisen opettajaverkoston blogi* 31.12.2017. Verkossa: <https://kriittinenopettajaverkosto.wordpress.com/2017/12/31/englanninkielisen-ylioppilastutkinnon-taustalla-koulutusvienti-missa-viipyvat-kriittiset-puhevuorot/>
- Kupiainen, Sirkku, Marjanen, Jukka & Ouakrim-Soivio, Najat, *Ylioppilastutkinnon valintojen pyörteissä. Lukio-opinnot, ylioppilastutkinto ja korkeakoulujen opiskelijavalinta*. Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, Helsinki 2018. Verkossa: <http://hdl.handle.net/10138/231687>
- Kurtti, Tuomas, Business pois päiväkodeista. *Lapsiasiavaltuutetun blogi* 23.9.2017. Verkossa: <http://blogi.lapsiasia.fi/2017/09/business-pois-paivakodeista.html>
- Kuusela, Hanna, Tampere3 siirtymässä mielivallan aikaan. *Blogi* 26.5.2018. Verkossa: <https://hannakuusela.wordpress.com/2018/05/26/tampere3-siirtymassa-mielivallan-aikaan/>

- Kuusela, Hanna, Saastutuaako professori yliopiston? Blogi 6.6.2018. Verkossa: <https://hannakuusela.wordpress.com/2018/06/06/saastutuaako-professori-yliopiston/>
- Kvantti*, Yliopistojen todistusvalinnan piteytystyökälystä uusi versio. *Kvantti* 2.3.2018. Verkossa: <https://kvantti.ayy.fi/uusi-todistusvalinta/>
- Köngäs, Päivi, Aktiivimallista paljastui yllättävä puute, jota kukaan ei ottanut huomioon: työllistyminen voi tyssätä, jos lasta ei saa nopeasti hoitoon. *Yle* 30.1.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10047394>
- Laakso, Antti, Matematiikalle esitetään ylivaltaa yliopistojen valinnoissa. *Yle* 14.11.2017. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-9931166>
- Laclau, Ernesto & Chantal, Mouffe, *Hegemony and socialist strategy. Towards a radical democratic politics*. Verso, London 2001 [1985].
- Lanchester, John, Tuote olet sinä (You Are the Product, 2017). Suom. Johan L. Pii. *niin & näin* 2/2018, 13–27. Alun perin ilmestynyt lehdessä *London Review of Books*. Vol. 39, No. 16, 2017, 3–10. Verkossa: <https://www.lrb.co.uk/v39/n16/john-lanchester/you-are-the-product>
- Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. Toim. M. Jahnukainen. Vastapaino, Tampere 2012.
- Lasten ja nuorten kunta*. Toim. A. Gretschesel & T. Kiillakoski. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2007.
- Laurinoli, Heikki, Lukiosta ja ammattikoulusta erilaiset eväät vaikuttamiseen. *Aikalainen* 20.5.2016. Verkossa: <http://www2.uta.fi/ajankohtaista/uutinen/lukiosta-ja-ammattikoulusta-erilaiset-evaet-vaikuttamiseen>
- Lavapuro, Juha, Säätiöyliopisto on yliopisto – Rautalankamalli Tampereen yliopiston siirtymäkauden hallitukselle. *Perustuslakiblogi* 9.2.2018. Verkossa: <https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2018/02/09/juha-lavapuro-saatio-yliopisto-on-yliopisto-rautalankamalli-tampereen-yliopiston-siirtymakauden-hallitukselle/>
- Lehto, Tero, Teknologia-teollisuus huolissaan matematiikan osaamisesta – vaatii takaisin pakolliseksi yo-tutkintoon. *Tekniikka & Talous* 13.4.2017. Verkossa: <https://www.tekniikkatalous.fi/talous-uuksiset/teknologia-teollisuus-huolissaan-matematiikan-osaamisesta-vaatii-takaisin-pakolliseksi-yo-tutkintoon-6641167>
- Lehtonen, Marko-Oskari, Hallitus romutti Tekes-brändin puolesta vuodessa. *Iltalehti* 25.6.2018. Verkossa: https://www.iltalehti.fi/politiikka/201806242201031920_pi.shtml
- Leskinen, Jari, *Kohiti sosialismia. Pirkkalan peruskoulun marxilainen kokeilu 1973–75*. Siltala, Helsinki 2016.
- Liiten, Marjukka, Selvitys: Pisa-vertailu on tuonut Suomeen tuhansia turisteja. *Helsingin Sanomat* 24.2.2008. Verkossa: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004550481.html>
- Liiten, Marjukka, Sivistystyönantajat: Ammattikoulut ja lukiot yksityistet-
- tävä – eivät ole kunnan perustehtäviä. *Helsingin Sanomat* 12.11.2015. Verkossa: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002865927.html>
- Liiten, Marjukka, OECD: Suomi tarvitsee uusia huipputeknologian ventialoja ja innovatiivista yrittäjyyttä – nyt tutkimuksesta puuttuu selkeä suunta. *Helsingin Sanomat* 8.2.2017. Verkossa: <https://www.hs.fi/talous/art-2000005079931.html>
- Liiten, Marjukka, Kysely: Ammattikoulut ahdingossa säästöjen takia, työpaikkoja on kadonnut vuodessa 1600. *Helsingin Sanomat* 4.4.2017. Verkossa: <https://www.hs.fi/paivanlehti/05042017/art-2000005155094.html>
- Liiten, Marjukka, Lukio-opetus menee taas täysremonttiin, vaikka edellistä uudistusta alettiin toteuttaa vasta viime vuonna – ehdotus tulevaisuuden lukioksi lietsoo reaaliaineiden sotaa. *Helsingin Sanomat* 24.10.2017. Verkossa: <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005420409.html>
- Liiten, Marjukka & Ojansivu, Merja, Laki-luonnos: Yliopistot voivat pian ulkoistaa opintoistaan lähes puolet ammattikorkeakouluihin – ”Onko se enää yliopisto-tutkinto?” *Helsingin Sanomat* 11.2.2017. Verkossa: <https://www.hs.fi/paivanlehti/11022017/art-2000005083788.html>
- Linderöth, Jonas, DN Debatt. ”Jag ber om ursäkt ör 90-talets pedagogiska idéer”. *Dagens Nyheter* 24.8.2016. Verkossa: <https://www.dn.se/debatt/jag-ber-om-ursakt-for-90-talets-pedagogiska-ideer/>
- Lindholm, Petteri, Leikkaukset koettelevat lukioita: Opetus vähentynyt, ryhmäkoot kasvaneet ja opettajien ansiot laskeneet. *Suomen Kuvalehti* 20.3.2018. Verkossa: <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/leikkaukset-koettelevat-lukioita-opetus-vahentynyt-ryhmakoot-kasvaneet-ja-opettajien-ansiot-laskeneet/?shared=1012845-12304ac6-999>
- Lindholm, Petteri, Koulutus säästökuurilla. *Suomen Kuvalehti* 21.3.2018. Verkossa: <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/koulutusleikkaukset-kahdeksan-vuotta-ja-puolitaisista-miljardia-euroa-nain-koulutus-ja-kasvatus-on-karsinyt/>
- Lindström, Minna-Marika, Yksityinen muoto toimii koulutuksessa. Sivistystyönantajat 14.6.2016. Verkossa: http://www.sivistystyönantajat.fi/ajankohtaista/Yksityinen_muoto_toimii_koulutuksessa_224.html
- Lohkoutuva peruskoulu. Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka*. Toim. P. Seppänen, M. Kalalahti, R. Rinne & H. Simola. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Jyväskylä 2015.
- Lukkari, Jukka, Tutkimus- ja innovaatio-neuvosto kutistuu. *Tekniikka & Talous* 31.3.2016. Verkossa: <https://www.tekniikkatalous.fi/tpaiva/tutkimus-ja-innovaatio-neuvosto-kutistuu-6536948>
- Lukkari, Jukka, Tekes ottaa käyttöön uuden rahoitusmuodon – ”moottoriin lisää pörinää”. *Tekniikka & Talous*
- 18.12.2017. Verkossa: <https://www.tekniikkatalous.fi/tiede/tutkimus/tekes-ottaa-kayttoon-uuden-rahoitusmuodon-moottoriin-lisaa-porinaa-6692774>
- Lundahl, Lisbeth, Sweden: decentralization, deregulation, quasi-markets – and then what? *Journal of Education Policy*. Vol. 17, No. 6, 2002, 687–697.
- Lundahl, Lisbeth, Equality, inclusion and marketization of Nordic education: Introductory notes. *Research in Comparative and International Education*. Vol. 11, No. 1, 2016, 3–12.
- Lundahl, Lisbeth, Arreman, Inger Erixon, Holm, Ann-Sofie & Lundström, Ulf, Educational marketization the Swedish way. *Education Inquiry*. Vol 4, No. 3, 2013, 497–517.
- Lähde, Ville, *Niukuuden maailmassa*. niin & näin -kirjat, Tampere 2013.
- Länsikallio, Riina, Kinnunen, Kari & Ilves, Vesa, *Opetusalan työolobarometri 2017*. Opetusalan ammattijärjestö OAJ, Helsinki 2018. Verkossa: <http://www.oaj.fi/cs/oaj/Opetusalan%20tyoolobarometri%202017>
- Manner, Matias, Vaikea valinta – opiskelijavalintojen uudistaminen ravistelee lukioiden arkea. *Opettaja* 9.1.2018. Verkossa: <https://www.opettaja.fi/ajassa/vaikea-valinta/>
- Mansikka, Heli, Tampereen korkeakoulujen yhdistyminen vaarassa? – TTY-säätiön hallitus keskeyttää Tampere3:n valmistelun. *Yle* 16.11.2016. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-9297500>
- Maunu, Antti, *Yhteisöjen aika. Ryhmäilmio-malli ja sosiaalipedagogiikka ammatillisissa oppilaitoksissa*. EHYT Katsauksia 1/2016. Verkossa: <http://www.chyt.fi/sites/default/files/Yhteisöjen%20aika.pdf>
- Mether, Ulla, Opettajan huoli: aika ei riitä enää opettamiseen – miten kaikki hienot uudistukset viedään onnistuneesti maaliin? *Uusimaa* 6.1.2018. Verkossa: <https://www.uusimaa.fi/artikkeli/595709-opettajan-huoli-aika-ei-riita-ena-opettamiseen-miten-kaikki-hienot-uudistukset>
- Mielonen, Matti, Vuoden professori Karl-Erik Michelsen: ”Älymystön tilalle ovat tulleet julkikset ja epävarmat poliitikot”. *Helsingin Sanomat* 12.1.2018. Verkossa: <https://www.hs.fi/tiede/art-2000005521816.html>
- Miettinen, Reijo, *Koulun muuttamisen mahdollisuudesta*. Gaudeamus, Helsinki 1990.
- Munukka, Jouni, ”Sehän vielä tappaa jonkun” - sähköasentajien koulutus huolestuttaa opettajia Itä-Suomessa. *Yle* 28.3.2018. Verkossa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/03/27/sehan-viela-tappaa-jonkun-sahkoasentajien-koulutus-huolestuttaa-opettajia-ita>
- Munukka, Jouni, ”Karrikoiden riittää, kun joka toisen lääkkeet menevät oikein” – Hätähuutoja ammattikoulutuksesta kuuluu läpi Suomen. *Yle* 5.4.2018. Verkossa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/04/05/karrikoiden-riittaa-kun-joka-toisen-laakkeet-menevat-oikein-hatahuutoja>

- Muuri, Anu & Manderbacka, Kristiina & Elovainio, Marko, Attitudes among the Finnish population towards the Nordic welfare state in 2009. *Nordic Social Work Research*. Vol. 2, No. 1, 2012, 59–72.
- Mykkänen, Juri, Strateginen hallitusohjelma ja hallitusohjelmainstituution muutos. *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus* 2015. Toim. K. Grönlund & H. Wass. Oikeusministeriö 2016, 224–246. Verkossa: http://www.fsd.uta.fi/-vaaltut/Eduskuntavaalitutkimus_2015.pdf
- Naumanen, Päivi & Silvennoinen, Heikki, Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa *Luokaton Suomi?* Toim. J. Erola. Gaudeamus, Helsinki 2010, 67–88.
- Nussbaum, Martha C., *Talouskasvua tärkeämpää: Miksi demokratia tarvitsee humanistista sivistystä?* (Not For Profit, 2010). Suom. Timo Soukola. Gaudeamus, Helsinki, 2011.
- Näätänen, Ari-Matti & Londén, Pia, *Sosiaalibarometri 2018*. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Helsinki 2018. Verkossa: <https://www.soste.fi/ajankohtaista/julkaisut/sosiaalibarometri.html>
- OAJ, *Tasa-arvon tiekartta Miten tasa-arvoiset koulutusmahdollisuudet turvataan tulevaisuudessa?* Opetusalan ammattijärjestö OAJ 2016. Verkossa: https://www.oaj.fi/cs/oaj/Tasa_arvon%20tiekartta
- OAJ, Pisa-tulokset julki – tutkijat huolissaan koulutuksen tasa-arvosta. Opetusalan ammattijärjestö OAJ, uutiset 6.12.2016. Verkossa: http://www.oaj.fi/cs/oaj/Uutiset?contentID=1408918196370&page_name=Pisa+tulokset
- OAJ, Lukioluotsi – keinoja väylän löytämiseen. OAJ:n lukiokyselyn tuloksia ja toimenpide-ehdotuksia. Opetusalan ammattijärjestö OAJ 2018. Verkossa: <http://www.oaj.fi/cs/oaj/Lukioluotsissa%20OAJn%20ehdotukset%20lukiouudistuksesta>
- OECD, *Students, Computers and Learning Making the Connection*. OECD, 2015. Verkossa: <http://www.oecd.org/education/students-computers-and-learning-9789264239555-en.htm>
- OHA-forum, *Ylioppilastutkinnon pisteytystyökalu yliopistoille*. Taustamuistio. Opiskelijavalintojen uudistaminen -hanke 2017. Verkossa: http://oha-forum.fi/public_html/wordpress/wp-content/uploads/2017/11/taustamuistio.pdf
- OHA-forum, Ylioppilastutkinnon pisteytystodistusvalinnassa etenee yliopistoissa. 14.2.2018. Verkossa: <http://oha-forum.fi/hankkeet/karkihanke/ylioppilastutkinnon-hyodyntaminen-opiskelijavalinnassa/ylioppilastutkinnon-pisteytystodistusvalinnassa-etenee-yliopistoissa/>
- Oikeusministeriö, *Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen. Valtioneuvoston demokraatioliittinen selonteko* 2014. Oikeusministeriö, Helsinki 2014. Verkossa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76524/omso_14_2014_demokr_selonteko_2014_su_70_s.pdf
- Oilinki, Marja, Lukio ja korkeakouluvallintatyökalu. *Kokeellisen opettamisen päiväkirja* -blogi 13.11.2017. Verkossa: <https://opemarja.wordpress.com/2017/11/13/lukio-ja-korkeakouluvallintatyokaluu/>
- Okkonen, Ville, 2012, Politisoimisella ei-sosialistiseen yhteisyyhön – vapaan koulutuksen tukisäätiö ja peruskoulukritiikin jyrkkä linja. *Ennen ja nyt – historian tietosanomat*. 1/2012. Verkossa: <http://www.ennenjanyt.net/2012/09/politisoimisella-ei-sosialistiseen-yhteisyyhön-%E2%80%93vapaan-koulutuksen-tukisaaatio-ja-peruskoulukritiikin-jyrkka-linja/>
- Okkonen, Ville, 2017, *Peruskoulua vastaan. Yksitysoppikoulu ja yhteiskuntajärjestys 1966–1975*. Väitöskirja. Turun yliopisto, Turku 2017. Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6974-6>
- Okkonen, Ville, Poliittinen kamppailu peruskoulusta. *Politiikasta* -verkkolehti. Valtiotieteellinen yhdistys 5.1.2018. Verkossa: <http://politiikasta.fi/politiittinen-kamppailu-peruskoulusta/>
- [OPH 2014] *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Määräykset ja ohjeet 96/2014. Opetushallitus 2014. Verkossa: http://www.oph.fi/download/163777-perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- [OPH 2015] *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015*. Määräykset ja ohjeet 48/2015. Opetushallitus 2015. Verkossa: http://www.oph.fi/download/172124-lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2015.pdf
- [OPH 2017] *Osaamisen ennakointifoorumin ennakointisuunnitelma*. Opetushallitus 2017. Verkossa: http://www.oph.fi/download/188350-osaamisen-ennakointifoorumin_ennakointisuunnitelma_27092017.pdf
- [OPH 28.8.2017] Vientiteollisuuden koulutuksen kehittämiseen voimaa uudesta verkostosta. Opetushallitus, verkkouutinen 28.8.2017. Verkossa: https://www.oph.fi/ajankohtaista/verkkouutiset/101/0/vientiteollisuuden_koulutuksen_kehittamiseen_voimaa_uudesta_verkostosta
- [OPH 2018] *Uutta lukiota rakentamassa. Lukioiden kehittämisen verkoston julkaisu* 1. Toim. K. Koskinen. Opetushallitus, Helsinki 2018. Verkossa: <http://opetus-hallitus.mobiezone.fi/zine/2/>
- [OKM 15.12.2011] Valtioneuvosto hyväksyi koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisen suunnitelman. Opetus- ja kulttuuriministeriö 15.12.2011. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/statsradet-godkande-utvecklingsplanen-for-utbildning-och-forskning
- [OKM 2012a] *Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016. Kehittämissuunnitelma*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 1/2012. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. Verkossa: <https://www.lamk.fi/projektit/aikoko/asiaa-aikuisuus- ja -koulutuksesta/Documents/Koulutus%20ja%20tutkimus%20vuosina%202011-2016%20-%20Kehittämissuunnitelma.pdf>
- [OKM 2012b] *Ehdotus valtioneuvoston strategiaksi koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 28/2012. Verkossa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75345/tr28.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- [OKM 12.3.2015] Tulevaisuuden peruskoulu vastaa kehittyvän työelämän ja sosiaalisen elämän vaatimuksiin. Opetus- ja kulttuuriministeriö 23.3.2015. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tulevaisuuden-peruskoulu-vastaa-kehittyvan-tyoelaman-ja-sosiaalisen-elaman-vaatimuksiin
- [OKM 27.10.2015] Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasosen avoin kirje yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen johdolle. Opetus- ja kulttuuriministeriö 27.10.2015. Verkossa: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/opetus-ja-kulttuuriministeri-sanni-grahn-laasosen-avoin-kirje-yliopistojen-ja-ammattikorkeakoulujen-johdolle
- [OKM 2016a] *Vietävän hyvää toisen asteen koulutusta! Toimet toisen asteen koulutusviennin edistämiseksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 20/2016. Verkossa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75182/okm20.pdf>
- [OKM 2016b] *Valmiina valintoihin. Ylioppilastutkinnon parempi hyödyntäminen korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 37/2016. Verkossa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79291/okm37.pdf>
- [OKM 2016c] *Opettajankoulutuksen kehittämissuunnitelma*. Opetus- ja kulttuuriministeriö 13.10.2016. Verkossa: <http://minedu.fi/documents/1410845/3985888/Opettajankoulutuksen+kehitt%C3%A4missuunnitelma+%2813.10.2016%29/50c36e4b-7aff-4a0b-8b36-0199f1cbe7e8/Opettajan+koulutuksen+kehitt%C3%A4missuunnitelma+%2813.10.2016%29.pdf>
- [OKM 26.2.2016] Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen: Kokeiluilla lukioihin lisää yksilöllisiä opintopolkuja, ajattelun taitoja ja valinnaisuutta. Opetus- ja kulttuuriministeriö 26.2.2016. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/opetus-ja-kulttuuriministeri-sanni-grahn-laasonen-kokeiluilla-lukioihin-lisaa-yksilollisia-opintopolkuja-ajattelun-taitoja-ja-valinnaisuutta
- [OKM 12.4.2016] Opetus- ja kulttuuriministeri Grahn-Laasonen: Innovaatio- ja palveluseteli kannustaa yrityksiä korkeakoulu-yhteistyöhön. Opetus- ja kulttuuriministeriö 12.4.2016. Verkossa: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/opetus-ja-kulttuuriministeri-grahn-laasonen-innovaatio-ja-palveluseteli-kannustaa-yrityksia-korkeakoulu-yhteistyohon
- [OKM 29.4.2016] Yliopistojen rahoitusmalli uudistuu. Opetus- ja kulttuuriministeriö 29.4.2016. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/yliopistojen-rahoitusmalli-uudistuu
- [OKM 3.5.2016] Lukion tutkijakokeilu

- käynnistyy 28 lukiassa. Opetus- ja kulttuuriministeriö 3.5.2016. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/luukion-tuntijakokokeilu-kaynnistyy-28-lukiassa
- [OKM 2017a] *Korkeakoulutus ja tutkimus 2030 visio -projektisuunnitelma*. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017a. Verkossa: <http://minedu.fi/documents/1410845/4177242/Korkeakoulutus+ja+tutkimus+2030+visio+-+projektisuunnitelma+%2814.2.2017%29/16f75000-2685-42bc-b5f7-29f2a3abb6db/Korkeakoulutus+ja+tutkimus+2030+visio+-+projektisuunnitelma+%2814.2.2017%29.pdf>
- [OKM 2017b] *Korkeakoulutus ja tutkimus 2030-luulle. Taustamuistia korkeakoulutuksen ja tutkimuksen 2030 visioyölle*. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017b. Verkossa <http://minedu.fi/documents/1410845/4177242/visio2030-taustamuistio.pdf/b370e5ec-66d3-44cb-acb9-7ac4318c49c7>
- [OKM 2017c] Korkeakoulutuksen kehittämishankkeet 2017–2019. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017c. Verkossa: <http://minedu.fi/documents/1410845/7625894/Korkeakoulutuksen+kehitt%C3%A4mishankkeet+2017-2019/ca9b3b42-a976-4b89-a382-642995885f5b/Korkeakoulutuksen+kehitt%C3%A4mishankkeet+2017-2019.pdf>
- [OKM 14.2.2017] Suomen korkeakoulutukselle ja tutkimukselle visio 2030. Opetus- ja kulttuuriministeriö 14.2.2017. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/suomen-korkeakoulutukselle-ja-tutkimukselle-visio-2030
- [OKM 15.3.2017] Hallituksen vastaus välityksymyksen ammatillisen koulutuksen leikkausten aiheuttamista seurauksista ja koulutuksen eriarvoistumisesta. Opetus- ja kulttuuriministeriö 15.3.2017. Verkossa: https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410845/hallituksen-vastaus-valityksymyksen-ammattillisen-koulutuksen-leikkausten-aiheuttamista-seurauksista-ja-koulutuksen-eriarvoistumisesta
- [OKM 17.8.2017] Korkeakoulujen opiskelijavalintojen kehittämisen toimenpiteet 2017–2020. Opetus- ja kulttuuriministeriö 17.8.2017. Verkossa: https://minedu.fi/documents/1410845/4154572/Korkeakoulujen+opiskelijavalintojen+kehitt%C3%A4misen+toimenpiteet_20170817.pdf/09af5b53-2658-4866-8a4e-c6ae-da33be84
- [OKM 18.8.2017] Osaamisen tulevaisuuspaneelin asettaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriö 18.8.2017. Verkossa: https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/8ed56838-d1d9-44cd-b121-3072cbc23acc/90994f46-82fa-4261-9925-f7c411028837/ASETTAMISPAA-TQS_20170926111934.pdf
- [OKM 21.8.2017] Opetusministeri Grahn-Laasonen asetti osaamisen tulevaisuuspaneelin. Opetus- ja kulttuuriministeriö 21.8.2017. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/opetusministeri-grahn-laasonen-asetti-osaamisen-tulevaisuuspaneelin
- [OKM 19.9.2017] OKM:n talousarvioehdotus vuodelle 2018. Opetus- ja kulttuuriministeriö 19.9.2017. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/okm-n-talousarvioehdotus-vuodelle-20-1
- [OKM 7.11.2017] Seminaari opiskelijavalintojen kehittämisestä. Opetus- ja kulttuuriministeriö 7.11.2017. Verkossa: <http://minedu.fi/tapahtumat/2017-11-07/seminaari-opiskelijavalintojen-kehittamisesta>
- [OKM 12.12.2017] Opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen: Korkeakoulujen opetusyhteistyö laajenee, Tampereen yliopistot yhdistyvät. Opetus- ja kulttuuriministeriö 12.12.2017. Verkossa: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/korkeakoulujen-opetusyhteistyoa-laajenee-tampereen-yliopistot-yhdistyvat
- [OKM 22.12.2017] Opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen: Ylioppilastutkinto voitava suorittaa myös englanniksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö 22.12.2017. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/ylioppilastutkinto-voitava-suorittaa-myos-englanniksi
- [OKM 2018a] *Korkeakoulutus ja tutkimus 2030 -vision Ehdotus Suomelle: Suomi 100+ tiekartan valmisteluryhmien asettaminen*. Opetus- ja kulttuuriministeriö 26.1.2018a. Verkossa: <http://minedu.fi/documents/1410845/4177242/Korkeakoulutuksen-tyoryhmat+-+asettamispäätös/6cd5601c-7d8c-485b-8c58-dd104beea57c/Korkeakoulutuksen-tyoryhmat+-+asettamispäätös.pdf>
- [OKM 2018b] *Tasa-arvoisen peruskoulun tulevaisuus*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Peruskoulufoorumi 2018b. Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-554-9>
- [OKM 2018c] *Peruskoulufoorumin tutkija- ja asiantuntijaryhmän esittämät linjaukset*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Peruskoulufoorumi 2018c. Verkossa: <http://minedu.fi/documents/1410845/4583171/Peruskoulufoorumin+tutkijoiden+ja+asiantuntijoiden+esittämät+linjaukset+muistio+%2816.2.2018%29/dda8bb6f-31c9-4b3e-bff6-593026bc62c0/Peruskoulufoorumin+tutkijoiden+ja+asiantuntijoiden+esittämät+linjaukset+muistio+%2816.2.2018%29.pdf>
- [OKM 2018d] *Työn murros ja elinikäinen oppiminen*. Elinikäisen oppimisen kehittämistarpeita selvittävän työryhmän raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisuja 8/2018d. Verkossa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160556>
- [OKM 26.1.2018] Korkeakouluvision toimeenpano käynnistyy: elinikäistä oppimista korkeakouluun, koulutustasoa nostetaan. Opetus- ja kulttuuriministeriö 26.1.2018. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/korkeakouluvision-toimeenpano-kaynnistyy-elinikaista-oppimista-korkeakouluun-koulutustasoa-nostetaan
- [OKM 13.3.2018] Osaamisen tulevaisuuspaneeli: Tarvitsemme jatkuvaa oppimista miljoonalle suomalaiselle. Opetus- ja kulttuuriministeriö 13.3.2018. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tarvitsemme-jatkuvaa-oppimista-miljoonalle-suomalaiselle
- [OKM 20.3.2018] Perusopetuksen innovaatio- ja kokeiluhaku on avattu – kannustaa yhteisölliseen kehittämiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriö 20.3.2018. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/perusopetuksen-innovaatio-ja-kokeiluhaku-on-avattu-kannustaa-yhteisolliseen-kehittamiseen
- [OKM 21.3.2018] Neljäsosa 5-vuotiaista maksuttoman varhaiskasvatuksen kokeiluun. Opetus- ja kulttuuriministeriö 21.3.2018. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/neljasaosa-5-vuotiaista-maksuttoman-varhaiskasvatuksen-kokeiluun
- [OKM 26.3.2018] Grahn-Laasonen tapasi työmarkkinajohtajat: Suomi tarvitsee jatkuvan oppimisen reformin. Opetus- ja kulttuuriministeriö 26.3.2018. Verkossa: http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410845/suomi-tarvitsee-jatkuvan-oppimisen-reformin
- [OKM 28.3.2018] Esi- ja perusopetuksen tasa-arvoa vahvistetaan: 30 miljoonan euron tasa-arvorahaku avattu. Opetus- ja kulttuuriministeriö 28.3.2018. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/esi-ja-perusopetuksen-tasa-arvoa-vahvistetaan-30-miljoonan-euron-tasa-arvorahaku-avattu
- [OKM 11.4.2018a] Ministeri Terho: Pientuloisten perheiden opiskelijoille oppimateriaalilisä, kulttuurirahituksen vos-uudistus käynnistetään, Saamelaismuseon tiloja laajennetaan. Opetus- ja kulttuuriministeriö 11.4.2018. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/pienituloisten-perheiden-opiskelijoille-oppimateriaalilisaa-kulttuurirahituksen-vos-uudistus-kaynnistetataan-saamelaismuseo-tiloja-laajennetaan
- [OKM 11.4.2018b] Opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen: Hallitus lisää resursseja koulutukseen – kielten oppiminen alkamaan jo ekaluokalta. Opetus- ja kulttuuriministeriö 11.2.2018. Verkossa: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/hallitus-lisaa-resursseja-koulutukseen-kielten-oppiminen-alkamaan-jo-ekaluokalta
- [OKM 12.4.2018] Uusi lukiolaki: erityisopetus lukioidin, opinto-ohjaus vahvistuu ja korkeakouluhyteistyö lisääntyy. Opetus- ja kulttuuriministeriö 12.4.2018. Verkossa: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/uusi-lukiolaki-erityisopetus-lukioidin-opinto-ohjaus-vahvistuu-ja-korkeakouluhyteisty-osaantyy
- [OKM 12.4.2018] Uusi varhaiskasvatuslaki: lapsen etu keskiöön, henkilöstön osaamiseen panostetaan. Opetus- ja kulttuuriministeriö 12.4.2018. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/

- [uusi-varhaiskasvatuslaki-lapsen-etu-keskioon-henkiloston-osaamiseen-panostetaan](#)
- [OKM 18.4.2018] Suomalaisen tieteen huipulle rahoitusta – kaksi tutkimuksen lippulaivaa valittiin. Opetus- ja kulttuuriministeriö 18.4.2018. Verkossa: http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410845/suomalaisen-tieteen-huipulle-rahoitusta-kaksi-tutkimuksen-lippulaivaa-valittiin
- [OKM 26.4.2018] Korkeakouluille 10,9 miljoonaa: Korkeakouluihin avoimia opintoja ja oppimateriaaleja sekä yrittäjyyden ja työelämän taitoja. Opetus- ja kulttuuriministeriö 26.4.2018. Verkossa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/korkeakouluihin-avoimia-opintoja-ja-oppimateriaaleja-seka-yrittajyyden-ja-tyoelaman-taitoja
- [OKM 21.5.2018] Jokaiselle lukiolaiselle mahdollisuus kurkistaa korkea-asteelle. Opetus- ja kulttuuriministeriö 21.5.2018. Verkossa: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/jokaiselle-lukiolaiselle-mahdollisuus-kurkistaa-korkea-asteelle
- [OKM 29.5.2018] Lisätalousarviosta iso koulutuspaketti osaavan työvoiman pulaan, toisen asteen oppimateriaaleihin ja digiajan perustaitoihin. Opetus- ja kulttuuriministeriö 29.5.2018. Verkossa: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lisatalousarviosta-iso-koulutuspaketti-osaavan-tyovoiman-pulaan-toisen-asteen-oppimateriaaleihin-ja-digiajan-perustaitoihin
- [OKM 21.6.2018] Hallituksen esitys lausuntokierrokselle: Ylioppilastutkintoon yleissivistystä vahvistavia muutoksia – käyttöön englanninkielinen koe. Opetus- ja kulttuuriministeriö 21.6.2018. Verkossa: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/hallituksen-esitys-lausuntokierrokselle-ylioppilastutkintoon-yleissivistysta-vahvistavia-muutoksia-kayttoon-englanninkielinen-koe
- Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri* 2017. Toim. E. Pekkarinen & S. Myllyniemi. OKM, Nuorisosaian neuvotrelukunta & Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2018. Verkossa: <https://tietoaouorista.fi/nuorisobarometri/>
- Oppiminen ja pedagogiset käytännöt varhaiskasvatuksesta perusopetukseen*. Toim. K. Pyhäntö & E. Vitikka. Opetushallitus, Helsinki 2013.
- Oppiminen uudistuu, Hallituksen kärkihankkeen ”Uudet oppimisympäristöt ja digitaaliset materiaalit peruskouluun”-verkkosivut, 2018. Verkossa: <https://oppiminenuudistuu.wordpress.com>
- Orange, Richard & Adams, Richard, Swedish free school operator to close, leaving hundreds of pupils stranded. *The Guardian* 31.5.2013. Verkossa: <https://www.theguardian.com/education/2013/may/31/free-schools-education>
- Osaamisen tulevaisuuspaneeli, *Jatkuvan oppimisen Suomi. Osaamisen tulevaisuuspaneelin kannanotto*. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. Verkossa: <http://minedu.fi/documents/1410845/127789/Jatkuvan+oppimisen+Suomi.+Osaamisen+tulevaisuuspaneelin+kannanotto/65054d4e-122e-46da-8fdf-f5795c57f188/Jatkuvan+oppimisen+Suomi.+Osaamisen+tulevaisuuspaneelin+kannanotto.pdf>
- Ouakrim-Soivio, Najat, Rautopuro, Juhani & Saario, Johanna, Yhdenvertaisuutta vai armopaloja? Sivityksellisen yhdenvertaisuuden toteutuminen perusopetuksessa. *Kasvatus* 3/2017, 174–188.
- Ouakrim-Soivio, Najat & Rinkinen, Aija & Karjalainen, Tommi, *Tulevaisuuden peruskoulu*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 8/2015. Verkossa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75121/okm8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Parviainen, Jaana, Teknologisoitua koulu oppimisen elämyspuistona: valtion opetusteknologiastategian jalkauttaminen kouluun 2010-luvulla. *Kulttuurintutkimus* 2/2015, 3–14.
- Patomäki, Heikki, *Yliopisto oj. Tulosjohtamisen ongelmat – ja vaihtoehto*. Gaudeamus, Helsinki 2005.
- Pelli, Petja, Ruotsin hallitus esittää ”voittokattoa” hoivayrityksille ja yksityiskouluille – ”Haluamme varmistaa, että verorahat todella menevät hyvinvointipalveluihin”. *Helsingin Sanomat* 19.1.2018. Verkossa: <https://www.hs.fi/talous/art-2000005530766.html>
- Pelli, Petja, Poliisikoulun penkit tyhjinä ja huutava pula peruskoulunopettajista – Ruotsi on varoittava esimerkki yhteiskuntaa kannattelevien ammattikuntien arvostuksen alamäestä. *Helsingin Sanomat* 5.4.2018. Verkossa: <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005629161.html>
- Peltonen, Kari, Tekesin ex-johtaja: Hallitus hylkäsi innovaatiopolitiikan - ”Olemme taantumassa 20 vuoden taakse”. *Tekniikka & Talous* 16.3.2018. Verkossa: <https://www.tekniikkatalous.fi/innovatiot/tekesin-ex-johtaja-hallitus-hylkasi-innovaatiopolitiikan-olemme-taantumassa-20-vuoden-taakse-6706907>
- Pirkkalan moniste*. Agricola 19.8.2016. Verkossa: <http://agricolaverkko.fi/vintti/julkaisut/julkaisusarja/pirkkalan-moniste/>
- Pitkänen, Ville & Westinen, Jussi, *Samat huolet, eri näkökulmat. Tutkimus suomalaisten asenteista ja identiteeteistä*. e2 & Suomen Kulttuurirahasto, Helsinki 2018.
- Porttinen, Katri, OAJ tutkii Hyriän opettajien irtisanomiset – puheenjohtaja Luukkainen: ”Matkiminen ei ammattitaidoksi riitä”. *Aamuposti* 24.8.2017. Verkossa: <https://www.aamuposti.fi/artikkeli/561529-oaj-tutkii-hyrian-opettajien-irtisanomiset-puheenjohtaja-luukkainen-matkiminen-ei>
- Poutanen, Mikko, *Business Meets Politics. Intertwined economic and political discursive structures in the case of Nokia in Finland*. Tampere University Press, Tampere 2018. Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0683-0>
- Professoreiden ja erikoistutkijoiden vaatimus hallitusohjelman toimenpiteiden sukupuolivaikutusten arvioinnista ja hallituksen sitoutumisesta tasa-arvon edistämiseen* 10.6.2015. Verkossa: <https://thl.fi/documents/1639567/1964961/Professoreiden+ja+erikoistutkijoiden+vaatimus+hallitusohjelman+toimenpiteiden+sukupuolivaikutusten+arvioinnista+ja+hallituksen+sitoutumisesta+tasaarvon+edistamiseen/a03c779e-a360-4a51-bb84-4a30e6d703cb>
- Pulkki, Jani, *Kilpailun kasvatuksellisista ongelmista. Hyveitä 2000-luvulle*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, Tampere 2017. Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0592-5>
- Puroila, Anna-Maija & Kinnunen, Susanna, *Selvitys varhaiskasvatuksen lainsäädännön muutosten vaikutuksista*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 78/2017. Verkossa: http://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/78_Loppuraportti+VakaVai+051217.docx.pdf/e1b46018-e928-476d-8569-f89bba427cbd?version=1.0
- Pursiainen, Jouni, Rusanen, Jarmo & Partanen, Sauli, Lukion tärkein ainevalinta? *Dimensio* 4/2016, 21–24. Verkossa: <http://www.edimensio.fi/content/lukion-%C3%A4rkein-ainevalinta-0>
- Pursiainen, Jouni, Muukkonen, Hanni, Rusanen, Jarmo & Harmoinen, Sari, *Lukion ainevalinnat ja tasa-arvo*. 100 tasa-arvotekoa. Oulun yliopisto, Oulu. Verkossa: <http://tasaarvo100.fi/client/naisjarjestot/userfiles/lukion-ainevalinnat-ja-tasa-arvo-oulu-yliopiston-raportti.pdf>
- Päiväkodista peruskouluun. Siirtymät varhaiskasvatuksen, esi- ja alkuopetuksen rajapinnoilla*. Toim. K. Karila, L. Lipponen & K. Pyhäntö. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2013:17. Verkossa: http://www.oph.fi/download/154485_paivakodista_peruskouluun_2.pdf
- Pölonen, Heikki, Professori: Säästöt varhaiskasvatuksesta voivat tulla kalliiksi. OAJ 30.9.2016. Verkossa: <http://www.oaj.fi/cs/oaj/Uutiset?contentID=1408917704068>
- Raatikainen, Panu, Tiedepolitiikan myyntejä ja tosiaioita. *Tiedepolitiikka* 4/2016, 43–52. Verkossa: <https://philarchive.org/archive/RAATMJ>
- Rautio, Marjatta, Lapsiasiavaltuutettu varhaiskasvatuksesta: ”Ryhmät voivat olla hallitsemattoman suuria”. *Yle* 21.2.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10084874>
- Rautio, Marjatta, Yo-todistuksella suoraan unelma-alalle. Katso aineet ja arv sanat, joilla keräät pisteet oikikseen, lääkikseen ja kauppiikseen vuonna 2020. *Yle* 6.6.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10237877>
- Rautio, Marjatta, Korkeakoulujen opiskelijavalinnat julki: Joka kuudes hakija sai paikan ylioppilastodistuksella – Katso, mille aloille ja oppilaitoksiin oli vaikein päästä. *Yle* 28.6.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10278438>
- Rehn, Elisabeth, Tärkein pääoma on korviemme välissä. *Suomi Finland* 100 24.8.2017. Verkossa: [196 NIIN & NÄIN 2/2018](https://suomi-</p>
</div>
<div data-bbox=)

- finland100.fi/elisabeth-rehn-tarkein-paaoma-korviemme-valissa/
- Repo, Päivi & Mansikka, Ossi, Opiskelu- paikoista taistellaan kohta ylioppilas- todistuksella, ja nyt eri lukioaineille suunnitellaan ”rankingia” – pitkällä matematiikalla saisi parhaat pisteet. *Helsingin Sanomat* 15.11.2017. Verkossa: <https://www.hs.fi/paivan-lehti/15112017/art-2000005449168.html>
- Rinne, Risto, Tulevaisuuden peruskoulu uuteen hallitusohjelmaan tutkimuksen siivin? *Kasvatus* 1/2015, 83–84.
- Rinne, Risto, Jauhiainen, Arto, Simola, Hannu, Lehto, Reeta, Jauhiainen, Annukka & Laiho, Anne, *Valta, uusi yliopistopoliittikka ja yliopistotyö Suomessa. Managerialistinen hallintopoliittikka yliopistolaisten kokemana*. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Jyväskylä 2012.
- Ristola, Petra, Yliopistot kilpailevat rahoituksesta – parhaat hakemukset saavat eniten rahaa, osa jää ilman. *Yle* 16.8.2017. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-9778446>
- Räsänen, Piritta, Tampere 3:n hallitus muutti johtosääntöä kertomatta siitä konsistorille – ylioppilaskunta pahastui. *Aamulehti* 30.5.2018. Verkossa: <https://www.aamulehti.fi/uutiset/tampere-3n-hallitus-muutti-johtosaaentoa-kertomatta-siita-konsistorille-ylioppilaskunta-pahastui-200978632/>
- Saari, Antti & Säntti, Janne, The rhetoric of the ‘digital leap’ in Finnish educational policy documents. *European Educational Research Journal*. Vol. 17, No. 3, 2018, 442–457.
- Saari, Juho, Behm, Miia & Lagus, Krista, Sosiaalipummi! – Moraalipaniikki 2010-luvun Suomessa. Teoksessa *Sosiaaliturvariihuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* Toim. J. Saari. Tampere University Press, Tampere 2017, 207–231. Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0366-2>
- Saavalainen, Heli, Yliopistoväki vaatii yhä selvyyttä Tampereen jättyliopiston johtamismalliin: ”Vallankaappauksen askelmerkit näkyvissä”. *Helsingin Sanomat* 11.2.2018. Verkossa: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005562391.html>
- Sahlberg, Pasi, *Finnish Lessons 2.0. What Can the World Learn from Educational Change in Finland?* 2nd edition. Teachers college press, New York 2015.
- Sahlberg, Pasi, Pinnallisia digiloikkia. *Pasisahlberg.com* 15.1.2016. Verkossa: <https://pasisahlberg.com/pinnallisia-digiloikkia/>
- Sakki ry, Sakki huolissaan ammatillisen perustutkinnon keskeyttäneiden määrän kasvusta. Suomen ammattiin opiskelevien liitto Sakki ry, Uutiset 8.3.2018. Verkossa: <https://sakkiry.fi/uutiset/sakki-huolissaan-ammattillisen-perustutkinnon-keskeyttaneiden-maaran-kasvusta/>
- Salminen, Jari, *Koulun pirulliset dilemmat*. Teos, Helsinki 2012.
- Salminen, Reeta & Keski-Korpela, Nina, Ammattikoulun opettajien mitta täytyi ja he marssivat ulos: ”Työnantajat sanovat jo, etteivät halua opiskelijoita työssäoppimaan”. *Helsingin Sanomat* 4.12.2017. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-9961263>
- Salusjärvi, Aleksis, Aleksis Salusjärven kolumni: Lukeminen ei ole hauskaa, se on eloonjäämistaito. *Yle* 31.1.2017a. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-9428600>
- Salusjärvi, Aleksis, Aleksis Salusjärven kolumni: Ammattikouluissa on käynnissä vaarallinen ihmiskoe. *Yle* 13.9.2017b. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-9828737>
- Sandberg, Erja, Mihin ammatillista koulutusta viedään?. *Erjasandberg.eu* 23.5.2017. Verkossa: <http://www.erjasandberg.eu/adhd/mihin-ammattillista-koulutusta-viedaan/>
- Sandberg, Erja, Opettajien ja huoltajien kokemuksia ammatillisesta koulutuksesta. *Erjasandberg.eu* 17.8.2017. Verkossa: <http://www.erjasandberg.eu/opetus/opettajien-ja-huoltajien-kokemuksia-ammattillisesta-koulutuksesta/>
- Sandberg, Erja, Onko pedagogisella osaamisella enää mitään merkitystä ammatillisessa oppilaitoksessa? *Erjasandberg.eu* 17.9.2017. Verkossa: <http://www.erjasandberg.eu/opetus/onko-pedagogisella-osaamisella-ena-mitaan-merkitysta-ammattillisessa-oppilaitoksessa/>
- Sarason, Seymour, *The Predictable Failure of Educational Reform. Can We Change the Course Before It's Too Late?* Jossey-Bass, San Francisco 1990.
- Seppälä, Antti, Työttömien lapset puoli-päivähoitoon – Professori: Voi vain nostella kulmakarvoja ja ihmetellä. *Yle* 10.12.2015. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-8515305>
- Seppänen, Piia, Miten ja miksi kouluvalintapoliittikka tuli Suomen peruskouluun 1990-luvulla?
- Kouluvalinnan lainsäädäntömuutokset sekä perustelut ja kritiikki kansainvälisessä valossa. *Yhteiskuntapoliittikka* 2/2003, 175–187.
- Seppänen, Piia, *Kouluvalintapoliittikka perusopetuksessa. Suomalaiskaupunkien koulumarkkinat kansainvälisessä valossa*. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Turku 2006.
- Seuri, Olli, Kartta vinossa 1970-luvun miinakentällä. *Kasvatus & Aika* 3/2016, 94–97. Verkossa: http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=804
- Seuri, Allan & Vartiainen, Hannu, *Yliopistojen rahoitus, kannustimet ja rakennekehitys*. Talouspolitiikan arviointineuvoston taustaraportti, tammikuu 2018a. Verkossa: https://www.talouspolitii-kanarviointineuvosto.fi/wordpress/wp-content/uploads/2018/01/Seuri_Vartiainen_2018-1.pdf
- Seuri, Allan & Vartiainen, Hannu, Yliopistojen rahoitus, kannustimet ja rakennekehitys. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1/2018b, 100–131. Verkossa: <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/kansantaloudellinen-aikakauskirja-1-2018/>
- Siltamäki, Tuija, 3+1 syytä, miksi Tampereen yliopisto marssii tänään ulos Tampereen yliopistosta. *Aviisi* 8.2.2018. Verkossa: <http://www.aviisi.fi/2018/02/31-syyta-tampereen-yliopisto-marssii-tanaan-ulos-tampereen-yliopistosta/>
- Silvennoinen, Heikki, Seppänen, Piia, Rinne, Risto & Simola, Hannu, Yhteiskuntaluokat ja kouluvalintapoliittikka ylikansalliselta kansalliselle tasolle ulottuvassa tarkastelussa. *Kasvatus* 5/2012, 502–518.
- Simola, Hannu, *Koulutusihmeen paradoksit. Esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta*. Vastapaino, Tampere 2015.
- Simola, Hannu, Koulujen väliset erot kasvavat – Suomalainen tapa opettaa voi pelastaa peruskoulun. *Suomen Kuvalehti* 22.1.2017. Verkossa: <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/koulujen-valiset-erot-kasvat-suomalainen-tapa-opettaa-pelastaa-peruskoulun/>
- Simola, Hannu, Bernelius, Venla, Vartiainen, Heidi, Paakkari, Antti, Norola, Meri, Juvonen, Sara & Soisalo, Laura, Hyvin toimivan lähikoulun salaisuus. Teoksessa *Työkaluja metropolialueen kehittämiseen. Kaupunkitutkimus ja metropolipoliittikka-ohjelman tuloksia vuosina 2010–2014*. Toim. J. Kulonpalo. Helsingin kaupunki, Helsinki 2015, 115–123. Verkossa: http://www.helsinki.fi/kaupunkitutkimus/dokumentit/Ty%C3%B6kaluja_metropolialueen_kehitt%C3%A4miseen_2015.pdf
- Simola, Hannu, Rinne, Risto, Varjo, Janne & Kauko, Jaakko, The Paradox of the Education Race: How to Win the Ranking Game by Sailing to Headwind. *Journal of Education Policy*. Vol. 28, No. 5, 2013, 612–633.
- Simola, Hannu, Kauko, Jaakko, Varjo, Janne, Kalalahti, Mira & Sahlström, Fritjof, Dynamics in Education Politics and the Finnish PISA Miracle. *Oxford Research Encyclopedia of Education* 2017a.
- Simola, Hannu, Kauko, Jaakko, Varjo, Janne, Kalalahti, Mira & Sahlström, Fritjof, *Dynamics in Education Politics. Understanding and Explaining the Finnish Case*. Routledge, London 2017b.
- Sintonen, Kirsi, Koulutuksen ja tutkimuksen kehittäminen vaatii suunnan. *Acatiimi* 8/2015. Verkossa: http://www.acatiimi.fi/8_2015/08_15_04.php
- Sipilä, Juha, *Vaihtoehto. Pamfletti*. Suomen Keskusta, Helsinki 2012. Verkossa: http://j-form.fi/pdf/kirjat/sipilan_pamfletti.pdf
- Sipola, Timo, Näin syntyi kaksi uutta häpeäleimaa – päivähoito-oikeuden rajaaminen jakoi perheet eri kasteihin. *Yle* 16.1.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10020108>
- Sipola, Timo, Ylen kysely paljasti ongelmia yliopistojen rahoituksessa: ”Teillä on autonomia, meillä on rahat”. *Yle* 16.5.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10148873>
- Soini, Tiina, Pietarinen, Janne & Pyhältö, Kirsi, *Koulun kehittämisen taskukirja. Pieni kirja, suuri ajatus*. Learning and Development in School -tutkimusryhmä 2016. Verkossa: <http://www.learninginschool.fi/kuvia-ja-nakya-koulun-kehittamisesta/>

- Sokrates koulussa. Itsenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa.* Toim. T. Tomperi & H. Juuso. niin & näin -kirjat, Tampere 2008.
- Souto, Anne-Mari, ”Kukaan ei kysy, mitä mulle kuuluu”. Koulutuksen keskeyttäjät ja ammatilliseen koulutukseen kuulumisen ehdot. *Nuorisotutkimus* 4/2014, 19–35.
- Steffens, Karl, ICT Use and Achievement in Three European Countries: What Does PISA Tell Us? *European Educational Research Journal*. Vol. 13, No. 5, 553–562.
- Suomalaisen koulutuspolitiikan murros 1990-luvulla.* Okka-säätiön vuosikirja 2008. Toim. R. Meriläinen. Okka-säätiö, Helsinki 2008.
- Suomen lukiolaisten liitto, Lukiolaiset: Todistusvalinnan pisteytymällessä parantamisen varaa. Suomen lukiolaisten liitto 14.11.2017. Verkossa: <http://lukio.fi/lukiolaiset-todistusvalinnan-pisteytymallessa-parantamisen-varaa/>
- Suomen Yrittäjät, Lukiouudistuksen askelmerkit tarjoavat mahdollisuuden kelpo loikkaan. Suomen Yrittäjät 24.1.2018. Verkossa: <https://www.yrittajat.fi/tiedotteet/569222-lukiouudistuksen-askelmerkit-tarjoavat-mahdollisuuden-kelpo-loikkaan>
- Suomen Yrittäjät, Lausunto hallituksen esityksestä lukiolaisiksi ja laiksi ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain muuttamisesta. Suomen Yrittäjät 28.2.2018. Verkossa: <https://www.yrittajat.fi/statement/571347-lausunto-hallituksen-esityksesta-lukiolaisiksi-ja-laiksi-ylioppilastutkinnon>
- Suomi Finland 100*, Juhlavuonna rakennetaan oppimisen tulevaisuutta. *Suomi Finland 100* 14.8.2017. Verkossa: <https://suomi-finland100.fi/juhlavuonna-rakennetaan-oppimisen-tulevaisuutta/>
- Suuranta, Juha, Pikapiirto kasvatustieteellisen tutkimuksen sisäisestä työnjaosta. *Tieteessä tapahtuu* 1/2012, 17–22. Verkossa: <https://journal.fi/tt/article/view/4936>
- Suutarinen, Sakari, Vapaan koulutuksen tukisäätiö – koulukasvatuksen, opettajan koulutuksen ja tutkimuksen näkyvätön vaikuttaja 1973–1991. *Kasvatus & Aika* 2/2008, 29–52. Verkossa: http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=114
- Tampereen korkeakoulusäätiön perustamisasiakirja* 20.4.2017. Verkossa: https://www.tampere3.fi/filebank/4813-Tampereen_korkeakoulusaation_perustamiskirja.pdf
- Tampereen yliopisto, Tampereen yliopiston kollegio: Johtosääntöehdotuksessa vakavia ongelmia. Tampereen yliopisto 7.2.2018. Verkossa: <http://www2.uta.fi/ajankohtaista/uutinen/tampereen-yliopiston-kollegio-johtosaantoehdotuksessa-vakavia-ongelmia>
- Tampereen yliopisto, Yliopistoyhteisö kanteli johtosäännöstä oikeusasiamiehelle. Tampereen yliopisto 7.3.2018. Verkossa: <http://www.uta.fi/ajankohtaista/uutinen/yliopistoyhteisokanteli-johtosaannosta-oikeusasiamiehelle>
- TATTE, Tiedote: oikeusoppineiden mukaan Tampere3:n johtosääntö on perustuslain vastainen. Yliopistoyhteisö kanteli asiasta oikeusasiamiehelle. Tampereen yliopiston tieteenekijät TATTE ry 7.3.2018. Verkossa: <https://www.tatte.fi/?x103997=585789>
- TATTE, Tiedote: Uuden Tampereen yliopiston vallankäytöstä valitus hallinto-oikeuteen. Tampereen yliopiston tieteenekijät TATTE ry 8.5.2018. Verkossa: <https://www.tatte.fi/?x103997=601867>
- TATTE, Kannanotto yliopistoyhteisön edustukseen Tampereen uuden yliopiston hallituksessa. Tampereen yliopiston tieteenekijät TATTE ry 14.6.2018. Verkossa: <https://www.tatte.fi/?x103997=605449>
- TATTE, Tiedote: Pettymys uudessa Tampereen yliopistossa: yliopistoyhteisö rajautumassa pois hallituksesta. Tampereen yliopiston tieteenekijät TATTE ry 15.6.2018. Verkossa: <https://www.tatte.fi/?x103997=605714>
- Teittinen, Paavo, Tampereen uuden jätti-yliopiston vallanjaosta syntyi kova kamppailu – vasemmistoliton Andersson ja Kontula tekivät hallitukselle kirjallisen kysymyksen. *Helsingin Sanomat* 8.2.2018. Verkossa: <https://www.hs.fi/politiikka/art-200000556035.html>
- Teknologiategollisuus, Vallankumous yliopistossa. Teknologiategollisuus, näkökulma 19.10.2015. Verkossa: <https://teknologiategollisuus.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/vallankumous-yliopistossa>
- [TEM 2013] 21 polkua kirkkomaan Suomeen. ICT 2015 -työryhmän raportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 4/2013. Verkossa: <https://tem.fi/documents/1410877/2864661/21polkua+kirkkomaan+Suomeen+04032013.pdf>
- [TEM 2018] *Tekoälyajan työ. Neljä näkökulmaa talouteen, työllisyyteen, osaamiseen ja etiikkaan.* Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 19/2018. Verkossa: <https://www.tekoalyaika.fi/raportit/tekoalyajan-tyo/>
- Tenojoki, Anna-Maija, Rantala, Jukka & Löfström, Jan, Koulussa vai koulun ulkopuolella? Nuorten kokemukset yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimisesta. Teoksessa *Opin polut ja pienareet. Nuorisobarometri* 2017. Toim. E. Pekkarinen & S. Myllyniemi. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto & OKM, Helsinki 2018, 133–148. Verkossa: <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2017/>
- Tervasmäki, Tuomas, *Ideologian jäljillä. Perusopetuksen opetus suunnitelman perusteiden arvonperustan poliittinen analyysi.* Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto 2016. Verkossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juyu-201610114326>
- Tervasmäki, Tuomas, Demokraattisten juurten kasvattaminen notkeassa modernissa. *Kasvatus & Aika* 4/2017, 115–125. Verkossa: <https://journal.fi/kasvatus-jaika/article/view/68770>
- The Global Competitiveness Report 2017–2018.* Toim. K. Schwab. World Economic Forum 2017. Verkossa: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
- The Local*, Major Swedish free school firm to shut down. *The Local* 31.5.2013. Verkossa: <https://www.thelocal.se/20130531/48248>
- The Local*, Swedish schools under pressure to recruit 77,000 teachers. *The Local* 19.12.2017. Verkossa: <https://www.thelocal.se/20171219/swedish-schools-under-pressure-to-recruit-77000-teachers>
- Tie laaja-alaiseen osaamiseen.* Työryhmä Kirsti Lonka, Juho Makkonen, Topi Litmanen, Minna Berg, Lauri Hietajärvi, Milla Kruskopf, Heidi Lammasaari, Erika Maksniemi & Maija Nuorteva. Microsoft, Helsinki 2017. Verkossa: https://www.microsoftmahdollista.fi/100tarinaa/wp-content/uploads/2017/08/Arviointikehikko_Microsoft_FINAL2.pdf
- Tiessalo, Paula, Näin tehtiin Yle Uutisten kysely ammatillisen koulutuksen uudistuksesta – Katso kyselyn koko tulokset. *Yle* 3.11.2017. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-9898501>
- Tiittula, Markus, Suomalainen koulu kiinnostaa Yhdysvalloissa. *Yle* 11.12.2012. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-6411255>
- Tikkanen, Tiina, Opetusyhteistyö ei saa johtaa hintashoppailuun. OAJ, uutiset 11.5.2017. Verkossa: http://www.oaj.fi/cs/oaj/Uutiset?&contentID=1408919259550&page_name=Opetusyhteistyoei+saa+johtaa+hintashoppailuun
- Tikkanen, Tiina, Konsistorin puheenjohtaja sen ratkaisi: Henkilöstö ei kelpaa hallitukseen. OAJ, uutiset 15.6.2018. Verkossa: http://www.oaj.fi/cs/oaj/Uutiset?&contentID=1408921240488&page_name=Konsistorin+puheenjohtaja+s+en+ratkaisi+henkilosto+ei+kelpaa+hal
- Toinen tapa käydä koulua.* Toim. T. Nikkola, M. Rautiainen & P. Riihinen. Vastapaino, Tampere 2013.
- Toivanen, Tuuli, Tietotekniikan lisääminen kouluissa saattaisi vain heikentää oppimistuloksia. *Yle* 9.12.2013. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-6974545>
- Toiveet ja todellisuus. Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa.* Toim. A. Toom, M. Rautiainen & J. Tähtinen. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Jyväskylä 2017.
- Tomperi, Tuukka, Yliopistolaki taustoinen. Koulutuspoliittinen tarkastelu. Teoksessa *Akateeminen kysymys? Yliopistolain kritiikki ja kiista uudesta yliopistosta.* Toim. T. Tomperi. Vastapaino, Tampere 2009, 145–202. Verkossa: https://akateeminenkysymys.files.wordpress.com/2018/02/tomperi_yliopistolaki-taustoinen_koulutuspoliittinen-tarkastelu_2009_vastapaino.pdf
- Tomperi, Tuukka, *Filosofianopetus ja pedagoginen filosofia. Filosofia oppiaineena ja*

- kasvatuksena*. niin & näin -kirjat, Tampere 2017a.
- Tomperi, Tuukka, Kriittisen ajattelun opettaminen ja filosofia. Pedagogisia lähtökohtia. *niin & näin* 4/2017b, 95–112. Verkossa: <http://netn.fi/artikkeli/kriittisen-ajattelun-opettaminen-ja-filosofia-pedagogisia-perusteita>
- Tomperi, Tuukka & Piattoeva, Nelli, Demokraattisten juurten kasvattaminen. Teoksessa *Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus*. Toim. T. Kiilakoski, T. Tomperi & M. Vuorikoski. Vastapaino, Tampere 2005, 247–286.
- Tulevaisuuden oppiminen*. Microsoft 2017. Verkossa: https://www.microsoftdollahista.fi/100tarinaa/wp-content/uploads/2017/05/tulevaisuuden-oppiminen_150.pdf
- Tuomi, Elina, Suomalainen peruskoulu ei ole tasa-arvoinen ja kukaan ei halua kuulla sitä. *Elina Tuomi blog* 11.4.2018. Verkossa: <https://elinatuomiblog.wordpress.com/2018/04/11/suomalainen-peruskoulu-ei-ole-ena-tasa-arvoinen-ja-kukaan-ei-halua-kuulla-sita/>
- Turunen, Jorma, Rakennetaan uusi Tampereen yliopisto yhteistyöllä. Teknologiateollisuus, Toimitusjohtajablogi 7.6.2018. Verkossa: <https://teknologiateollisuus.fi/fi/ajankohtaista/toimitusjohtajablogi/rakennetaan-uusi-tampereen-yliopisto-yhteistyolla>
- Tyack, David & Cuban, Larry, *Tinkering Towards Utopia: A Century of Public School Reform*. Harvard University Press, Cambridge 1995.
- Tytöt ja pojat koulussa. Miten selittää poikien heikko suoriutuminen peruskoulussa?* Toim. S. Pöysä & S. Kupiainen. Valtioneuvoston kanslia 2018. Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-541-9>
- Uusikumpu, Maarit, Päiväkodeissa pyörii suhdelukujen ja ryhmäkokojen karuselli. *Motiivi* 11.5.2017. Verkossa: <https://motiivilehti.fi/lehti/artikkeli/paivakodeissa-pyorii-suhdelukujen-ja-ryhmakokojen-karuselli/>
- Vainikainen, Mari-Pauliina, Hienonen, Ninja, Lindfors, Pirjo, Rimpelä, Arja, Asikainen, Mikko, Horulainen, Risto & Hautamäki, Jarkko, Oppimistuloksia ennustavat tekijät Helsingin metropolialueen yläkouluissa. *Kasvatus* 3/2016, 214–229.
- Vairimaa, Reetta, Mikä on tieteen arvo? *Yliopisto* 3.6.2016 (5/2016). Verkossa: <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/korkeakoulu-tiedepolitiikka/mika-on-tieteen-arvo>
- Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Toim. M. Koivula, A. Siippainen & P. Erola-Pennanen. Vastapaino, Tampere 2017.
- [VN 2015a] Osaaminen ja koulutus. Valtioneuvosto 2015. Verkossa: <http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelman-toteutus/osaaminen>
- [VN 2017a] *Tutkimus- ja innovaationeuvoston visio- ja tiekartta*. Valtioneuvosto 2017. Verkossa: <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/4102579/TIN-visio-ja-tiekartta.pdf/980ac849-fd12-4027-bcc2-ee290e36016a/TIN-visio-ja-tiekartta.pdf>
- [VN 17.1.2017] Pääministeri asetti työryhmän etsimään ratkaisuja eriarvoistumisen pysäyttämiseksi. Valtioneuvosto 17.1.2017. Verkossa: <http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset-publisher/10616/paaministeri-asetti-tyoryhman-etsimaan-ratkaisuja-eriarvoistumisen-pysayttamiseksi>
- [VN 5.10.2017] Suomesta vetovoimaisin ja osaavin kokeilu- ja innovaatioympäristö – Tutkimus- ja innovaationeuvosto päätti visiosta ja tiekartasta. Valtioneuvosto 5.10.2017. Verkossa: <http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset-publisher/10616/suomesta-vetovoimaisin-ja-osaavin-kokeilu-ja-innovaatioymparistotutkimus-ja-innovaationeuvosto-paatti-visiosta-ja-tiekartasta>
- [VN 2018a] *Liite: Professori Juho Saaren ryhmän 12 esitystä ja hallituksen kommentit niihin*. Valtioneuvosto 2018. Verkossa: <http://valtioneuvosto.fi/documents/10616/7660589/Saaren+tyoryhma+kehysriihi/9b732c55-cab4-4074-a830-f7cd596a25ab/Saaren+tyoryhma+kehysriihi.pdf>
- [VN 2018b] *Maailman osaavimmaksi kansaksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskausa*. Valtioneuvosto / Opetus- ja kulttuuriministeriö. Valtioneuvoston julkaisusarja 21/2018. Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-595-2>
- [VN 21.3.2018] Pääministeri Sipilä: Eriarvoistumista on mahdollista ehkäistä ja vähentää. Valtioneuvosto 21.3.2018. Verkossa: http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset-publisher/paaministeri-sipila-eriarvoistumista-on-mahdollista-ehkaiista-ja-vahentaa?_101_INSTANCE_3wysLo1Z0ni_groupId=10616
- [VN 11.4.2018] Julkisen talouden suunnitelma vuosille 2019–2022 Hallitus vahvistaa kasvua, työllisyyttä ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Valtioneuvosto 11.4.2018. Verkossa: <http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset-publisher/10616/hallitus-vahvistaa-kasvua-tyollisyytta-ja-sosiaalista-oikeudenmukaisuutta>
- [VN 13.4.2018] Julkisen talouden suunnitelma vuosille 2019–2022 hyväksytty. Valtioneuvosto 13.4.2018. Verkossa: <http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset-publisher/10623/julkisen-talouden-suunnitelma-vuosille-2019-2022-hyvakysyty>
- [VNK 2011] *Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma*. Valtioneuvoston kanslia 22.6.2011. Verkossa: <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/147449/Kataisen+hallituksen+ohjelma/81f1c20f-e353-47a8-8b8f-52ead83e5f1a/Kataisen+hallituksen+ohjelma.pdf>
- [VNK 2015] *Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma* 29.5.2015. Valtioneuvoston kanslia. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Verkossa: http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDIS-TETTY_netti.pdf/801f523e-5dff-45a4-8b4b-5b5491d6cc82
- [VNK 2016] *Toimintasuunnitelma strategisen hallitusohjelman kärkihankkeiden ja reformien toimeenpanemiseksi 2015–2019*. Päivitys 2016. Valtioneuvoston kanslia. Hallituksen julkaisusarja 2/2016. Verkossa: <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/321857/Toimintasuunnitelma+strategisen+hallitusohjelman+karkihankkeiden+ja+reformien+toimeenpanemiseksi+2015-2019.+paivitys+2016/305dcb6c-c9f8-4aca-bbbb-1018cd7a1fd8>
- [VNK 2017] *Ratkaisujen Suomi: Puolivälän tarkistus Hallituksen toimintasuunnitelma vuosille 2017–2019*. Valtioneuvoston kanslia. Hallituksen julkaisusarja 5/2017. Verkossa: http://vnk.fi/documents/10616/4610410/Toimintasuunnitelma+H_5_2017+280417.pdf
- [VNK 2018] *Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2018. Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-557-0>
- [VM 13.4.2018] *Julkisen talouden suunnitelma vuosille 2019–2022*. Valtiovarainministeriö 13.4.2018. Verkossa: <http://vm.fi/documents/10623/307577/Julkisen+talouden+suunnitelma+vuosille+2019-2022+a1aa4c20-64b4-454e-9214-bb7f-f3a207da/Julkisen+talouden+suunnitelma+vuosille+2019-2022.pdf>
- [VM 31.5.2018] *Talousarvio 2018*. Yleisperustelut. Valtiovarainministeriö 31.5.2018. Verkossa: <http://budjetti.vm.fi/indox/sisalto.jsp?year=2018&lang=fi&maindoc=/2018/ltae1/hallituksenEsitys/hallituksenEsitys.xml&opennode=0:1:3:5:>
- Varjo, Janne, *Kilpailukykyvaltion koululainsäädännön rakentuminen. Suomen eduskunta ja 1990-luvun koulutuspoliittinen käänne*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Helsinki 2007a. Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-3640-8>
- Varjo, Janne, *Kilpailukykyvaltion koululainsäädännön rakentuminen. Suomen eduskunta ja 1990-luvun koulutuspoliittinen käänne*. Lektio. *Kasvatus & Aika*. Vol. 1 No. 1, 2007b, 49–69. Verkossa: http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=52
- Varjo, Janne, *Ammatillisen koulutuksen uudistaminen ja tieteellisen tiedon avoimuus*. *Kasvatus* 4/2017, 271–273. Verkossa: https://kcl.jyu.fi/fi/julkaisut/kasvatus/arkisto/abstraktimappi/Kasvatus4_2017_sislysjapkirjoitus.pdf/view
- Varjo, Janne, Simola, Hannu & Rinne, Risto, *Arvioida ja ballita. Perään katsomisesta informaatio-ohjaukseen suomalaisessa koulupolitiikassa*. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Jyväskylä 2016.
- Vastuuseen kasvaminen ja kasvattaminen*. Toim. S. Saukkonen & P. Moilanen. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Jyväskylä 2018.
- Vettenranta, Jouni, *Koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa. Teoksessa Millä eväillä uuteen nousuun? PISA 2012 tutkimustuloksia*.

- Toim. J. Välijärvi & P. Kupari. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 72–93. Verkossa: http://omalinja.fi/wp-content/uploads/2016/03/21_Tasa-arvo_PISA-1.pdf (Koko julkaisu: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-334-7>)
- Vettenranta, Jouni, Välijärvi, Jouni, Ahonen, Aarto, Hautamäki, Jarkko, Hiltunen, Jenna, Leino, Kaisa, Lähteinen, Suvi, Nissinen, Kari, Nissinen, Virva, Puhakka, Eija, Rautopuro, Juhani & Vainikainen, Meri-Pauliina, *Huipulla pudotuksesta huolimatta: PISA 15 ensitulosia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 41/2016. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016. Verkossa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79052/okm41.pdf>
- Väliveronnen, Esa, *Julkinen tiede*. Vastapaino, Tampere 2016.
- Värrä, Veli-Matti, *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Vastapaino, Tampere 2018.
- Waris, Olli, Sairaanhoidajaopiskelijalta paljastava kirjoitus Savon Sanomissa: ”Vastaukset googesta”. *Iltalehti* 2.5.2017. Verkossa: http://www.iltalehti.fi/kotimaa/201705022200116716_u0.shtml
- Wass, Hanna, Kansalaisten aktiivisuustalkoot eivät ratkaise riskiyhteiskunnan ongelmia. *Politiikasta-verkkolehti* 16.4.2018. Verkossa: <http://politiikasta.fi/kansalaisten-aktiivisuustalkoot-eivat-ratkaise-riskiyhteiskunnan-ongelmia/>
- Watters, Audrey, Ed-Tech Might Make Things Worse... So Now What? *Hackeducation* 17.9.2015. Verkossa: <http://hackeducation.com/2015/09/17/oecd-ed-tech>
- Williams, Ross & Leahy, Anne, *U21 Ranking of National Higher Education Systems*. Universitas 21 2018. Verkossa: https://universitas21.com/sites/default/files/2018-05/U21_Rankings%20Report_0418_FULL_LR%20%281%29.pdf
- Yliaska, Ville, *Tehokkuuden toiveuni. Uuden julkisjohtamisen historia Suomessa 1970-luvulta 1990-luvulle*. Into, Helsinki 2014.
- Äijälä, Johanna, 4 kysymystä opiskelijavalintojen pisteytystyökalusta – myös lukion väkeä kuultava. Opetusalan ammattijärjestö OAJ 17.11.2017. Verkossa: http://www.oaj.fi/cs/oaj/Uutiset?&contentID=1408920158850&page_name=4+kysymysta+opiskelijavalintojen+pisteytystyokalusta+myös+luki
- Ämmälä, Antti, Haitalliset yritystuet paisuvat: ”Tämä on hälytysmerkki”. *Taloussanommat* 4.10.2016. Verkossa: www.is.fi/taloussanommat/art-2000001923316.html
- Östh, John, Andersson, Eva & Malmberg, Bo, School Choice and Increasing Performance Difference: A Counterfactual Approach. *Urban Studies*. Vol 50, No. 2, 2012, 407–425.